

לקט ספרי קודש

פרשת עקב

עניני יראת שמים וביסודי הראש - עניני תפלה

והיה עקב וגו' זש"ה (תהלים מ"ט) למה אירא צימי רע עון עקבי יסובני, אמר דוד, רצוני של עולם איני מתיירא מן המזות חמורה שחמורה מפני שהן חמורות, אבל מתיירא אני מפני הקלות שמא עצרתי עליהן מפני שהן קלות, ואחרי אחרת (אבות פ"ג מ"א) הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה, לכך נאמר והיה עקב תשמעון, אמר דוד לפני הקב"ה, רבש"ע (תהלים י"ט) גם עצדך נזהר בזה בשמירת עקב רב, מה רב טובך (תהלים ל"א) וזה שכרן של מזות קלות, זהו שאמר הכתוב (משלי ה') אורח חיים פן תפלט, שלא תהא נושא ונותן במזותיה של תורה איזו שכרה מרובה ועושה אותה, למה נעו מעגלותיה ולא תדע, מטוטלתין הן שצילי החמורה, אמר ר' אחא משל למה הדבר דומה, למלך שהיה לו פרדס והכנים צה פועלים ולא גלה להן שכר נטיעותיו, שאילו גלה להם רואין איזו נטיעה שכרה הרבה וטועין אותה, נמצאת מלאכת הפרדס מקנתה בטולה ומקנתה קיימת, כך לא גלה הקב"ה שכר של מזות וכו', כדי שיהיו עושין אותו משלם. חני רבי שמעון בן יוחאי, שחי מזות גלה הקב"ה מתן שכר קלה שצקלות וחמורה שצחמורות, קלה שצקלות (דברים כ"ב) שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך למען ייטב לך והארכת ימים, חמורה שצחמורות (שמות כ') כד את אציק ואת אמן למען יאריכון ימין, והרי הן שוין במתן שכרן בעולם הזה וכו'.

והיה עקב וגו' זש"ה (תהלים מ"ט) למה אירא צימי רע עון עקבי יסובני, אמר דוד, רצוני של עולם איני מתיירא מן המזות חמורה שחמורה מפני שהן חמורות, אבל מתיירא אני מפני הקלות שמא עצרתי עליהן מפני שהן קלות, ואחרי אחרת (אבות פ"ג מ"א) הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה, לכך נאמר והיה עקב תשמעון, אמר דוד לפני הקב"ה, רבש"ע (תהלים י"ט) גם עצדך נזהר בזה בשמירת עקב רב, מה רב טובך (תהלים ל"א) וזה שכרן של מזות קלות, זהו שאמר הכתוב (משלי ה') אורח חיים פן תפלט, שלא תהא נושא ונותן במזותיה של תורה איזו שכרה מרובה ועושה אותה, למה נעו מעגלותיה ולא תדע, מטוטלתין הן שצילי החמורה, אמר ר' אחא משל למה הדבר דומה, למלך שהיה לו פרדס והכנים צה פועלים ולא גלה להן שכר נטיעותיו, שאילו גלה להם רואין איזו נטיעה שכרה הרבה וטועין אותה, נמצאת מלאכת הפרדס מקנתה בטולה ומקנתה קיימת, כך לא גלה הקב"ה שכר של מזות וכו', כדי שיהיו עושין אותו משלם. חני רבי שמעון בן יוחאי, שחי מזות גלה הקב"ה מתן שכר קלה שצקלות וחמורה שצחמורות, קלה שצקלות (דברים כ"ב) שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך למען ייטב לך והארכת ימים, חמורה שצחמורות (שמות כ') כד את אציק ואת אמן למען יאריכון ימין, והרי הן שוין במתן שכרן בעולם הזה וכו'.

והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה וגו' והזכיר את המשפטים האלה להזהיר מאוד במשפטים כי לא יהיה עם רב כלו נזהר במצוות כלן שלא יחטאו בהן כלל רק במשפטים יעמידו החמורה כמו שני' בהן וכל ישראל ישמעו ויראו, ועוד כי רבים ירחמו מלסקול האיש ולשרוף אותו אחרי שנעשית העבירה כמ"ש לא תחוס עיניך ועוד שייראו מן התקופים ומן המטעים כמ"ש לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלקים הוא ואמר בנביא השקר לא תגור ממנו והזכיר כל אלה במסית לא תאזהר לו ולא תשמע אליו ולא תחוס עיניך עליו ולא תחמול ולא תכסה עליו וזהו לא תשמע אליו מפני הטעמותיו ולא תחוס עיניך מפני הרחמנות שירחמו רכי הלצב על הגדולים ולא תכסה שלא תשתוק בעבור תקפו ויראת בני משפחתו.

וטעם והנה, כאשר תעשה המשפטים להצות השם, גם הוא יאזהר אותך, ויתכן שיהיה והנה יואל שיחבצ אותך למשפחות הנשפטים ולא ישנאוך עליהם. ובזכר, שלא תאנה אליך רעה בעבור המשפט, והרבה, שלא תמעט בצדק העוברים אפילו יהיו רבים אובדין כלנשי עיר הנדחת.

והיה עקב תשמעון את וכו' ושם ה' אלקיך לך וכו', כלל גדול לעבודת הבורא צ"ה העיקר היא ההאמנה וע"י היה מזהיר אל"ל ואלה"ה וזהו שורש לכל התורה והעבודה וזהו שאמר דהמע"ה כל מלומדי אמונה שקר רדפוני עזרני כי עיקר המצוות היא האמונה להאמין בה' ומי שהוא מאמין בה' יכול להתפלל בכל יום כי אם הוא מאמין שה' הוא מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית הוא בכל יום צריה חדשה וכל העולמות הם בראשית חדשים וצריך להתפלל וליתן שצח והודיה למי שברא הכל וגם ברא אותו ולהתפלל על נפשו ונפש אשתו וצני ועל פרנסתו וכל טוב ואם אינו מאמין באמונה שלימה שהקב"ה מחדש בכל יום מעש"ב התפלה והמצוות נעשין אצלו כדבר יסן ורגיל וגמאס אצלו לדבר דברים אחרים בכל יום ויום, וז"ש אל"ל ואלה"ה על פסוק אל תשליכני לעת זקנה פי' שיקין הדבר אצלו כי כמו הזקנה גורם חלישות בכל איברי האדם מחמת ששם כוחותיו ולחלוחות ומריחות הדמים הממיה את האדם כמו כן ברוחניות שדבר יסן וזקן אין לו צו תענוג וחיות גדול ולא דבר חדש. והוא בכל יום יהיו צעין כחדשים כי חדשים לצקרים רבה אמונתך פי' כי ע"י שחדשים לצקרים היינו שאתה מחדש בכל יום מעשה בראשית וע"י רבה אמונתך נמצא עיקר כל התפלה והמצוה היא האמונה וכו'.

עוד ירמוז על דרך ששמעתי שכל המדות אפי' שאינם טובים יכול לעבוד בהם הקב"ה כמו עשיקצא דמשיחא חוצפא יסגא וזו מדה לא טובה ואי' חוצפא אפי' כלפי שמיא מהני כי כשמחזיק עצמו ללא כלום אומר בלבו שאין תפלתו עושה כלום ולזה הוא טוב מדת עוות ויחזיק עצמו שחפלתו עושה רושם ויחזיק עצמו בכל כמו להתפלל ולעבוד ה' וזה י"ל שמרמו הפסוק והיה עקב תשמעון לשון אסיפה כנ"ל והיינו שחאספו ומייחדו כל המדריגות תחתונות שהם צחי' עקב וסוף, ושם לך ה' את הצריח ואת החסד כי צריח היינו מדת יסוד והיא מדריגה תחתונה והולך עד המות ומן המות היא חוזר וממשיך חסדים כידוע והיא מדה כנגד מדה כמו שהוא היה מעלה מדריגה תחתונה ומייחד אות' כנ"ל כמו כן ישמור לך השם מדת היסוד שממשיך חסדים כנ"ל והמש"י.

והיה עקב תשמעון וגו' ושם וגו'. דהנה ידוע דקודם באת הגאול נדק נהיה מוכרחים כולנו כאחד לשב בתשובה שלימה ואז יהיה הגאולה שלימה במהרה וזש"ה והיה עקב תשמעון הלא סוף הדבר יהיה שיהיה מוכרחים לשמוע לצדרי ותעשו תשובה שלימה ותשמעו את המשפטים האלה לזה מצקש הש"י ממנו עם קרובו א"כ על מה ולמה ושמרתם תמתינו מלעשות מה שצריך (כמו ואני שמר את הדבר) הלא טוב יותר ועשיתם אותם ר"ל שחששו תיכף ומיד ותקיימו כל המצוות וע"י תזכו להגאולה שלימה מיד וביה"ר אמן.

והיה עקב תשמעון וכו' ושמרתם וכו' ושם וכו', כל שלטי הגבורים פירשו מהו לשון עקב, גם והיה לשון שמח"ה, ויש לרמוז, דהנה לעיל מיניה כתיב ושמרתם את המצוה וכו' היום לעשותם, היינו היום בכל יום ויום, ולא לדחות המצוה ומשפטים מיום אל יום, ואעפ"כ והי"ה (שמחה תהיה לפני ית"ש) עקב"ב תשמעון את המשפטים האלה, (היינו אל"ל ח"ו תתשלם במצות), ועכ"פ צעק"ב היינו בסוף השנה שהוא ליל תשמעון וכו', ושמרתם ועשיתם אותם, כי אין לך אדם מישראל שלא יהיו מעוררין אותו בזהרורי תשובה צימים האלה, רק האדם מחויב להתאמץ בדבר כשרואה שמעוררין אותו מן השמים יחזיק בראותו התעוררות ולא יתפרה, אז אפילו רק צעק"ב תשמעון וכו' ושם י"י אלקיך לך וכו'.

והי' עקב תשמעון וגו' מורה על צחי' אחרית והוא צחי' אמונה, כי עיקר הכל להתחזק באמונתו ית"ש וכל מה שאנחנו צללות בעומק יותר או יותר צריך להתחזק בתוקף אמונה שהן הן גבורותיו וגוראותיו. וע"י ממשיכין לצחי' אמונה [הוא] צחי' [מדת] מלכות שהוא צחי' אחרית להעלותה שיהיה אחרית כראשית כמ"ש [בדקדוק] צחי' [הן] גאלי אדם אחרית כראשית [כי] אחרית"ת עה"כ גי' כח"ר [ובצחי' אחרית הנ"ל הוא צחי' עקבות דמשיחא ואז מאוד צריך להתחזק באמונה] וכו'. וז"ש והי' עקב תשמעון להתחזק באמונה בצצחי' עקבות דמשיחא.

והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמר ה' אלקיך לך את הצריח ואת החסד וגו'. הנ"ל בזה כי הנה פי' עקב הוא לשון סוף, וזה רמז על עקב דמשיחא באחרית הימים בזמן הזה, כי כן כתיב והפיץ ה' אתכם צעמים וגו', ואח"כ ובקשתם משם את ה' אלקיך ומנחת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך, נזר לך ומנאוף כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד ה' אלקיך כנ"ל. כי אמנם כן נכון לכל אדם להבין ולדעת כי בחשבות הגלות האחרון כיום הזה הנה יקר מאוד לפני הש"י ומקובל לפניו כל בחי' התעוררת לעבודות לתורה ולתפלה אפילו שאינו בראוי ובכוונה הגדולה כמו בדורות הראשונים, בכל זה המעט מהעצדות הוא חשוב לפני הקב"ה כמו הרבה צימים שלפנינו, יען כי צעורה גברה החשכות ועול הגלות, וכשל כח הסבל מרוב הצרות וטרדות הזמן, והספ"א רודף כל היום באין מנוח, הנה לך מעט ההערה לקדושה פועל יותר ויותר, כי הזמן גורם. וכמו צעת טוב גם הסחורה רעה ימכר לטובה יותר מן צעת רע סחורה טובה, כי מה נעשה עתה צעת המר הזה שאין צנו כח לכוון לצדו כנכון, לכן גם המעט מהערת הקדושה דומה הרבה מהספ"א, כי מעט מהאור דומה הרבה מן החשך. אשר ע"כ ראוי לכל איש לקום בכל עוז להתעורר ביראת ה' בעת הזאת אשר כביכול המלך עומד ומצפה פתח השער לדיופקי בתשובה לקבלו באהבה.

והנה על זה אמר"כ והפיץ ה' אתכם צעמים באורך הגלות כנ"ל, ואח"כ ובקשתם משם את ה' אלקיך, אם משם מתוך הגלות תבקש את ה' אלקיך, ולשון בקשה הוא התעוררת ורצון על הדבר אף שאינו בפועל גמור. וז"ש אף אם תבקש רק בקשה קטנה כלל את ה' אלקיך, בכל זה אמר"כ ומנחת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך, הנה מניחא הוא דבר חדש אשר לא חשב עליו. וז"פ מבקשה מועטת שלך אמר"כ תמלא יותר ויותר, כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך, כמו שאחז"ל פתחו לי פתח כחודו של מחט ואני אפתח לכם כפתחו של אולם. וז"ש נזר לך ומנאוף את כל הדברים האלה באחרית הימים, צפול המדריגה כיום הזה, אעפ"כ ושבת עד ה' אלקיך, שם באחרית הימים צפול המדריגה חשוב עד ה', אז תזכה ושמעת בקול ה', ר"ל לשמוע בקול דברו כמו צמתן תורה, כמו שצאח אמר"כ השמע עם קול אלקים וכל הענין של מתן תורה...

וזה והיה עקב צעקות דמשיחא, אם תשמעו את המשפטים האלה, יהיה שמחה גדולה לפני הש"י בזה גם בצמיחת שמיעה הקטנה שלכם, ושמר ה' אלקיך לך את הצריח ואת החסד, ר"ל ישמור לך את ההשפעה והחסד לנצח ילך לטמ"א, והיה לך לבדך ואין לזרים אתך עד ביאת הגאול צ"א. (תפארת שלמה)

והיה עקב תשמעון וגו', יתבאר כי לפעמים היצר הרע מטעה את האדם ומראה לו סימן טהרה על ענין עבירה עד שידמה צדיקו שהוא מצוה, ואינו מציין על עצמו, והצמיחה לזה אחרי עשותה כולה או מקצתה הנה פקודי ה' ישרים משמחי לב, ואם ירך לזו ויתחרט זה מורה שהיה עבירה. ודבר זה יש ללמוד ממה דכתיב דוד (שמואל א' ד' ד') ויכרת את כנף המעיל אשר לשאול בלתי, והיה אחר כך ויך לב דוד וגו', ויאמר לאנשיו חלילה לי וגו', עיין באלשיך ותמלא מצור. אמנם אם יגל וישמח אחר עשות המעשה זה לאות ומופת כי עשה מצוה ולצעור זה ישמח לבו ויגל. ודבר זה מצור צדיקה לעתים טעם על ענין שמיני עזרה, להורות על שמחת הרגל שלא יהיה שמחתו כאחד הריקים בצביל הצלי עולם, אלא שמחה מעולה לשם שמים על הנצחת הנפשות המושגת לנו צימים ההם, והמופת על זה שאחר כך אין לנו שום עצבות וחרטה על העבר, אדרבה אנו שמחים ועושים מחדש חג שאנו ששים ושמחים, ע"ש.

וז"ש והיה לשון שמחה, עקב אם בצוף המעשה תהיה ששים ושמחים זה לאות כי תשמעון וגו' ושמרתם ועשיתם. וזה ענין סעודת מלוה מלכה במוצאי שבת קודש בזמירות שירות ותשבחות, לאות על שציתתו בשבת לשם ה' כי צו שבת וגו', ע"כ אנו שמחים באפיקי יומא על העבר, ומוזה אני אומר טעם מה שנהגו לעשות סעודה בלילה שקודם יום המילה שקורין וואך נאכט, שלא מנינו זה בשאר מצות לעשות סעודה כי אם בציום המנוחה. אבל הענין כי מצות מילה שאני שהיא חציבה עלינו ביותר, עד שאמרנו חז"ל כל מצוה שקבלוה בשמחה עדיין עושים אותה בשמחה, שנאמר (תהלים קיט קסב) שש אנכי על אמרתך וכו', אם כן כ"כ לצינו בטוב קודם לכן שבודאי למחר נעשה המצוה עלינו בלב שלם ושמח עד שאנו עושים סעודה ששים ושמחים על העתיד, על דרך כשתב השל"ה עתידין ישראל שיאמרו שירה לעתיד לבוא, כלומר שציל העתיד לבוא, על דרך זה הוא הסעודה שלפני המילה, וזהו טעם נכון, ואפשר זה שאמרנו מצוה שקבלוה בשמחה, ר"ל בואף נאכט, עדיין עושים אותה בשמחה במעשה המילה.

(ייטב לב)

והיה עקב, אמרו לי צלום על פסוק לא מרצכם מכל העמים, כמבואר במדרש דברים רבה, לעמיד לבוא לרצ אתם עתידים להיות דומה לרצכם, כי ה' אלקיך אש אכלה, וכתיב (ישעי' י"ז) והיה אור ישראל לאש וקדושו ללהבה ע"ש, ועתידין ישראל שיהיו במדריגת משה רבינו, (ישעי' נ"ג י"ב) ואת עולמים יחלק, וממנו ועל ידו מקבלין כל ישראל חיות ואלקות, והיה כל ישראל דומה לרצ בצמינות אלקים, כמדר"א ויתן לך האלקים, יתן לך צמינות מדריגות אלקות, כמבואר בפסיקתא, ולא יזכה לזה שום אחד מן העמים אפילו הגרים, ועל כל זה לא חשק ה' בכם באהבה יורה בחי' בעת התפלה וכדומה, אלא בעת שתמועטין עצמכם עפר ואפר, ונחנו מה ממש, בטל ומצוטל, אי חשק ה' באהבה עד כלות הנפש, בלד שיהיה צאמת בטל כעפר, בריה פחותה אין ממש צאמת. וזהו כ"י את"ם המע"ט מכ"ל העמ"ס מספר תכל"ת, שבה המיעוט הגדול מופשט מכל מדות, מכלה כל הרע והזרע אור וחיות אלקות יורה כחך בתוך לבו האמת, ע"כ אמרו לי צלום משם וכו'.

ובזה נפרש והיה עקב צרמתי שמיא, והיה עקב שיהיה לך שמחה כשאתה נידוש בעקב מצוה, כמבואר בזהר נשא, אמר אליהו ר"מ יהיב לי קב"ה רשו לשאגליא ציית אסורים בקצורה דילך, ויתן את רשעים קצרו ולמעבד עמך טיבו, אמר ליה ר"מ באומא עלך בשמא דה' לא תאחר בכל יכולתך, דהא אנא צערי סגי אין איש עוזר לי לאפקא לי מהאי צערא, דאתמר עלי ויתן את רשעים קצרו, ולא אשתמודען צי, ואני השיב בעינייהו בין ערב רב רשיעיא ככלב מות דסרה בינייהו, דחכמת סופרים תסרה בינייהו, ובכל אתר דישאל מפורין אתהדרו אינון ערב רב רעיון על ישראל עאנא, דקב"ה ואנשי חיל ויראי חטא מסובצין מעיר לעיר, וכל חכמים ואנשי חיל צערא דזותקא ציגוא, צינים המסולאים צפו חסודין ככלבים לנצלי חרש, ואינון ערב רב עמירין בשלום צדוקה, באומא צדי' ה' צבאות אלקי ישראל דכל אלין מלין בכל יכולתך למלא צהון קמי קב"ה, לאחזא דזותקא דלהון, ע"ש. וזהו והיה עקב, אז תשמעון. והנן.

(היכל הברכה, קאמארא)

והיה עקב תשמעון וגו' והקשו המפרשים דהא שכן מצוה צהאי עלמא ליכא דכתיב רש"י ז"ל בפרשה הקודמת היום לעשות ולמחר לקבל שכר ר"ל לעוה"ב. ומירלו דאם עושה אדם מצוה בשמחה אזי יש שכר גם בעוה"ב, והנה תיבת והי' עקב רומז על השמחה ע"כ יש שכר גם בעוה"ב.

ואני צענ"י יש לי לתרץ ע"ז דליתא בגמרא הקדושה (שבת ק"ג ע"ב) וז"ל ת"ר מעשה בחסיד אחד שגפרה לו פרץ בתוך שדהו ונמלך עלי' לגדרה וזכר ששבת הוא ונמנע אותו חסיד ולא גדרה ונעשה לו נס ועלתה צו גלף (פרש"י אין גדול הוא ונעל ענפים הרבה ושגפה מני מאכל יש בפירותיו עכ"ל) וממנה ה' פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו עכ"ל הגמ' ויש לתמוה מדוע נעשה לו נס כעת שלא גדר דווקא עבור שבת ולא קודם לזה שצודאי שבת כהלכתו וכן קשה על הקצב (שבת דף ק"ט ע"ש) שזכה לעושר רב עבור דבר אחד שאמר על כל צהמה ששחט תהי' לשבת שצודאי שמר שבת זולת זה וכן קשה על יוסף דמוקר שבת שצאח לו ע"י סיבת דגים לכבוד שבת ע"י מלא מרגליות דגו. ובודאי שמר שבת מאד זולת זה ולא ה' לו נס, אך האמת הוא כן כי שכר מצוה צהאי עלמא ליכא רק אם אדם מקדש עצמו צמותר לו ומה שאינו מחויב ע"י מודד לו הקב"ה מדה צמדה שנותן לו גם צהאי עלמא שכר טוב זולת שכר המצוה גופה שהיא עומדת רק להעוה"ב וכן ה"י המעשה כאל צהאי חסיד שהי' מהרהר בשבת לגדור הגדר לאחר השבת וכיון שצא לגדור נזכר שהי' מהרהר בשבת על זה, הגם שהרהור מותר בשבת עכ"י יען שהי' חסיד והי' מקדש עצמו בהרהור שהוא מותר וע"י קנס את עצמו שלא לגדור אותו פרץ אפילו בחול ע"כ עלה לו נס וכן גצי קצב וכן גצי יוסף מוקיר שבת, עכ"י שרמוה התורה הקדושה והי' "עקב" שר"ת קידש עמך צמותר ע"כ אמרה תורה הקדושה והי' עקב שר"ל שתקדש עמך צמותר ע"כ יהי' גם כן שכר עוה"י דכתיב בפרשה משכר עוה"י, כן יעורנו הש"י שנוכל לקדש עצמינו צמותר לשמו הגדול י"ת ומילא יהי' לנו כל טוב בזה ובצא אמן.

(תורת חסד)

והי' עקב תשמעון את המשפטים האלה וגו' ודקדקו צה"ק על לשון עקב ואולי אפ"ל כמחש"כ צה"ק וכן הוא האמת שיעקר עבודת ישראל הוא אמונת ד' ובה התחזקות, ולואת אף כשהאדם צפרט וכן הכלל ישראל כשהם בשפל המצב מאוד מאוד ותגבורות הדינים שולטין בעולם והצרות מתגברות בכל יום עד שהם כאסוקפה הנדרסת לפני העמים, שדורסין אותם בצרליהם עכ"י צל יאמרו נושא, שאצדה תקותם ולשוא תותלתם ח"ו, אדרבא אז היא הזמן לחזק באמונה, ע"ד ואמונתך צלילות, צהשכת הלילה אז צריך לחזק עצמו ביותר באמונת ד', ויאמין כי יאר לו ד' מתוך

בטחונים צמי שאמר והיה העולם, לפיכך מצא הקב"ה עליהן שלש פורעניות כנגד שלש עבירות שבידם, שנאמר (שם) לכן בגללכם ליון שדה תחרש וירושלים עיין תהיה והר הבית לצמות יער, ואין הקדוש ברוך הוא משרה שכנימו על ישראל עד שיכלו שופטים ושופטים רעים מישראל, שנאמר ואשיבה ידי עליך ואכרוף כצור שגך ואסירה כל דייליך, ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועניך כבתחלה וגו', ע"כ...

והנה באמת אין לנו היום עוד שופטים ושופטים כלל, וכמו שכתב הרמב"ן ז"ל צ"ל שופטים (דברים ט"ו) שזמן הזה לאחר שצטלה הסמיכה, כיון שכל המשפטים בטלים מן התורה דכתיב (שמות כ"ה) לפנייהם ולא לפני הדיוטות (גיטין פ"ח ע"ב), ואין הדיוטות אגן, ואין דיין בחוץ לארץ אלא תקנה דשליחותיהו עדדין (גיטין ט"ז), אין אנו חייבים צמלות מינוי שופטים מן התורה כלל, עכ"ל. וגם דין שופטים ודאי שאי אפשר שיהיו עוד צמינו, כיון שהשופטים הם הרודים והנוגשים צמלות המלך, וכהיום שאין ידנו תקיפה הרי צודאי שלא שייך אללנו דין השופטים. ואף שכתב הרמב"ן ז"ל בהתחלת פרשתו והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה וגו', שהזכיר דוקא את המשפטים האלה להזהיר מאד במשפטים, כי לא יהיה עם רב כולו מזהר צמלות כולן וכו', רק במשפטים יעמידו התורה עי"ש, אבל בענייני היום כבר אין לנו שופטים ולא שופטים שיעשו משפטים. והגם שאף בזמן כשלא היו כבר שופטים ושופטים עדיין היה בישראל כח נשגב שעל ידיה היו יכולים להעמיד את התורה, והוא על ידי כח הנושה, כמו שכתב הרמב"ם שאפילו התאוות הגדולות מניחין אותם ואין עושין אותם עבור הנושה, ובאמת יש בזה חומה בצורה נגד כל פגעי הזמן, כי על ידי הנושה האדם נמנע מלעבור עבירות ומלילך בדרך שקר או בדרך שמסיתים ומדיחים הולכים בה, אבל בעוה"ר צדורינו גם כח הזה כבר בטל מן העולם, כי אין מתדיינין עוד בשום דבר, ואדרבה זה הוא העצירה הגדולה ביותר היום אם האדם מתבייש מלעשות דבר שאינו הגון, וכמו שאמרנו ז"ל (סוטה מ"ט ע"ב) על הזמן של עיקבתא דמשיחא יראי חטא ימאסו, ודבר זה אנו רואים היום בענייני שהמאוס הגדול ביותר הוא אם חושבין על אחד שהוא מיראי חטא, ואפילו כשאנו ברור שהוא מיראי חטא, ורק חושבין עליו אולי יש לו איזה בחינה של יראי חטא, אז גם כן הוא כבר נמואס, ואוי לנו למה שהגענו בעוה"ר צדור האחרון הזה.

ועל כל פנים, כיון שאין לנו היום שופטים ושופטים כלל, ורק תקנה דשליחותיהו עדיין, אם כן מה שאמרנו רבותינו ז"ל שאין הקב"ה משרה שכנימו עד שיכלו השופטים ושופטים רעים מישראל, נריך לומר שחכמינו ז"ל ראו צרות קדשם מה שיהיה צדור האחרון, שיעמדו שופטים ושופטים בישראל ללא עבדי תקנה דשליחותיהו, והן המה שופטים ושופטים הרעים שבישראל, אשר רק כשיכלו הללו מישראל אז ישרה הקב"ה שכנימו עלינו...

ובי"ן שגילו לנו חכמינו ז"ל שחלוי' בזה הגאולה אם יכלו השופטים ושופטים רעים מישראל, וזלי זה אי אפשר שיהיה אחיז ישועה, הרי כל זמן שהוא עדיין ההיפוך מזה הרי זה היפוך הגאולה, ואדרבה זהו עומק הגלות, וכל הצרות והחבלי משיח הגדולים מאוד הוא הכל על ידי אותם השופטים ושופטים רעים שבישראל, ואם כן יהודי שיש לו קורת רוח מובל זה ברור הוא בלי שום ספק שהוא בופר בתורה ובדברי חכ"ל, כי הלא אין מציאות בעולם שמי שמאמין שיש צורא עולם ויש תורה בישראל שיהיה לו קורת רוח מדבר כזה. וכל מי שיש לו חלק בזה אפילו רק מעט מן המעט ואפילו רק כקוץ של יו"ד, הרי בכל רגע הוא מעבד הישועה ומעבד השפלות השכינה ומעבד ביאת המשיח, כי הלא כיון שחכמינו ז"ל אמרו שצאופן אחר אי אפשר שיהיה הישועה לישראל עד שיכלו השופטים והשופטים רעים מישראל, אם כן בכל רגע שהם קיימים בעולם מעבדים את ישועת ישראל וישועת השי"ת. ואפילו כל העולם אומרים להיפוך מזה אין זה כלום, שהתורה הקדושה הוא קודם לכל העולם, וכל העולם בטל ומבוטל נגד קוץ של יו"ד מהתורה הקדושה. ואין אנו רוצים לקבל תורה חדשה ח"ו, רק מזה שקבלנו על הר סיני, וכל הסיוט שלנו הוא רק מגדולי הראשונים, ופרנסם של הראשונים היה יותר טוב מכל הדור של עתה, ובעוה"ר נשארנו צדור כזה שנטו והלכו מהאמת.

וברור שדבר זה יהיה בטל ומבוטל ויתעקק מן העולם כאצק פורת, ויצושו ויכלמו כל אלו שהיה להם אפילו רק ההרהר אז קורת רוח מהם, השי"ת ישמרנו מהם ומהמונס שלא יהי לנו שום חלק עמהם. ויעזור השי"ת שהכל יהיה בטל ומבוטל בחסד וברחמים ע"י מלך המשיח, כ"א יתבטל ח"ו ע"י האומות הרי אז הוא ח"ו נרה גדולה שלא יגיע מזה נזק לשום בר ישראל, וירחם השי"ת שהדבר יעזור ברחמים וחסדים.

החשיכה, והחשך הוא קודם לאור וכן הי' צבירות העולם צרישא חשיכה והדר נהורא וכמו"ש צמד"ר וחושך ע"פ תהום ומה כ' אחרייו ואמר אלוקים יהי אור, אמר הקב"ה ומתוך החושך הולאמי אורה, וכן צבירות האדם שנצרה עם היצו"ר כדי שיתגבר עליו ויזכה לטוב בעוה"ו ובעוה"ב, וכמלה"כ ועם נרה היא ליעקב וממנה ישועה, בחי' חבלי לידה, ושיאמין האדם בכ"ו ובאמונה זו ימתיק הדינים שזורשן ויהפכו לחסדים טובים, וזהו הרמז והי' עקב אף כשאנחנו בשפל המלצ מאוד עד שאנחנו נצוים ציניהם ודורסין אותנו בעקבותיהם וצרגליהם, עכ"ל תשמעון את המשפטים האלה, אם נשמע ונצין כי המשפטים האלה הם לטובתנו ונקבלם בזהבה, ושמרתם ועשיתם אותם שנחזק עצמינו צמלות ד' ונקבל עלינו לשמור ולעשות ביתר שאת וביתר עוז ולא נסוג אחור לצינו מעצדות ד' ואדרבא שנחזק עצמינו ביתר ונזכה ושמר ד"א לך את הצרית ואת החסד שיתהפך הכל לטובה ולחסדים טובים ולהמתקת הדינים שזורשן. (תפארת שמואל)

והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה וגו'. הנה צמלת עקב רבו הפירושים, ורש"י ז"ל פירש דאלו המלות קלות שאדם דש בעקציו, וז"ל הכוונה. ונראה לפרש עפ"י דהגה"ק הרבי ר' שמעלקא זלה"ה מניקלשבורג עה"פ (מהלים ל"ד) לכו צנים שמעו לי יראת ה' אלמדכם, דלכאורה תיבת לכו אין לו ביאור, אכן הכוונה דישנם צני אדם אשר כשהם צביהמ"ד שומעין צברי תוכחה ומוסר ומתעורר לצם ליראת שמים, ועוסקין בתורה ותפלה וצמעשים טובים, אבל כשיוצאין מציבהמ"ד והולכין לצביהם מתגבר עליהם היצו"ר ושוכחין הכל, ולכן אמר דוד המלך ע"ה לכו צנים שמעו לי, שאף כאשר תלכו לצביהם ג"כ שמעו לי ותשימו על לבכם מה שיראת ה' אלמדכם, עכ"ה"ק.

וזה יש לרמוז במאמר הכתוב והיה עקב תשמעון וגו', שרומז על המלות שאדם דש בעקציו, והיינו דאפילו לאחר שאדם דש בעקציו ויוצא והולך לו מציין כותלי ציהמ"ד, ג"כ תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אותם, כי זה הוא העיקר שגם כאשר יוצאין מביהמ"ד יתנהגו ג"ב בדרכי התורה והיראה אשר למדו בביהמ"ד, ויתקיימו בדרך זה לעד לעולם, ואז יזכו לצרכת ושמר ה"א לך את הצרית ואת החסד וגו'. - והצו"ע יעזור שיתקדש שם שמים על ידינו בהתרחצות בגבול הקדושה, ונזכה להתבצר בשפע צרכה והללחה וכל טוב, עדי נזכה לביאת משיח דקדוה צב"א. (דברי יואל ע"ר צ"צ [לתלמידי הישיבה])

והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אותם וגו'. ויש לדקדק דהול"ל עקב תשמעון וגו', ואומרנו והיה מיותר לכאורה. גם לשון עקב צ"צ דהול"ל כדרכו בכל מקום אם תשמעון. והמפרשים נחלקו צביאור תיבת עקב, וצרימ"ן הק' מצא פירש"י שפרש דהוא המלות קלות שאדם דש בעקציו, וגם פי' התרגום חלק כמו חלק עצודתכם וכו' עיין גלגולין וסבוב. אמנם כתב דהנכון הוא מה שדרשו חכ"ל (מד"ר דברים פ"ג א') כי טעם עקב צבכר צארתית, ומציא ראיות מפסוקים על זה עי"ש. ולכאורה יש להצין דפסוק משמע שעקב קאי על תשמעון ולא על השכר דלא איירי כלל מזה פסוק שלפנינו. - הרמב"ן ז"ל הקשה דפסוק פ' ואתחנן אמר ושמרת את המלות ואת החקים ואת המשפטים אשר אנכי מצוה וגו', וכאן אמר רק תשמעון את המשפטים האלה ולא אמר מלות חוקים ומשפטים כמו שאמר שם...

ואפשר לומר דקאי על מלות עליה לרגל שהוא גם כן מלות שאדם דש בעקציו, והוא על פי מה שאמרנו (תגיה ג' ע"א) דרש רבא מאי דכתיב (שה"ש ז') מה יפו פעמים צנעלים וגו', כמה נאין רגליהן של ישראל בשעה שעולין לרגל וכו'. ופירש שם המהרש"א דתלה ניאותן שהולכין צנעלים, דכל הולך יתף הולך צנער, כמו שכתוב (ירמיה צ') מנעי רגלך מיחק, אבל הולכי רגלים הלכו בשמחה בקרצנותיהם של שמחה וכו' עי"ש. והגם שצבר הבית היה אסור לילך צנעלים, אבל כוונתו שצכל הדרכ אשר הלכו להגיע לירושלים היו הולכין בשמחה צנעלים שעל רגליהם, ועכ"פ מבואר דמה שהיו הולכין בדרך היה גם כן שייך להמלות של עליית רגל, שקורין על זה הפסוק מה יפו פעמך צנעלים וגו', כמה נאין רגליהם של ישראל בשעה שעולין לרגל, ואם כן שפיר יתכן לומר שמלות זו נעשית על ידי שאדם דש בעקציו...

והנה אמרו חכמינו"ל (שבת קל"ט ע"א) אם ראיית דור שצרות צרות באות עליו לא יצדוק צדייני ישראל, שכל פורענות שצא לעולם לא צאה אלא בשביל צדייני ישראל, שנאמר (מייכה ג') שמעו נא זאת ראשי בית יעקב וקציני בית ישראל, המתעבים משפט ואת כל הישרה יעקשו, בונה ליון צדמים וירושלים בעולה, ראשיה צשומד ישפטו, וכהניה צמחיר יורו, וציציאה צכסף יקסומו, ועל הי' ישענו וגו', רשעים הן אלא שתלו

ואפשר לומר שזהו כוונת נוסח הברכה השיצה שופטניו כנראשונה וגו', דלכאורה מה היה חסר בואמרו השיצה שופטים טובים, אמנם צא לדייק ולומר שיהיה כנראשונה, היינו כמו שהראשונים היו שופטים כדת תורה כן ישיבו שופטניו להיות כנראשונה, ולא כמו השופטים שדודר הזה. ולכן לא אמר סתם שופטים טובים, דלא יכולים לטעות ולומר גם על אלו של היום שהם טובים, אלא שיהיו דוקא שופטניו כנראשונה ויעזיבו כנחמיה וכו'. והנה זה יהיה רק אחר שיתקבלו הגלויות למדבר ושם יעשו דין ברשעים, ואחר שיכלו השופטים הרעים מישראל ישיבו שופטניו כנראשונה, ואחר שיהיה כל זה אז יתרום קרן הדקדקים בירושלים... והנה עכ"פ לפי דרשתם ז"ל שאין הקצ"ה משרה שכינתו על ישראל עד שיכלו שופטים רעים מישראל, הרי מכיון שזהו ודאי שכלי השראת השכינה לא תושע יהודה וירושלים, אם כן ברור שלא יתכן שתהיה ישועתן של ישראל עד שיכלו השופטים והשופטים רעים מישראל, ונמצא שהונח צדינו סימן להגאולה, והוא כשיראו שיכלו שופטים הרעים וישיבו שופטניו כנראשונה, ואי אפשר שתהיה באופן אחר.

ובזה נצא לציאור הפסוק בהתחלת פרשתנו, והיה עקב תשמעון את המפטים האלה וגו', והרמז"ן ז"ל פירש להנכון הוא מה שדרשו חז"ל כי טעם עקב שכן באחרית עיי"ש. ולדברינו יוצא שצקב קאי על תשמעון ולא על השכר, וכוונתו לומר כי צעקב, כשיהיה האחרית והסוף להגלות, יהיה הסימן לזה שתשמעון את המפטים האלה, שיהיו שופטים כדת וכהלכה ולא יהיו עוד שופטים ושופטים רעים בישראל, ולכן אמר רק משפטים ולא חוקים ומצות, כי זה יהיה הסימן המוצהק שהגיעו לזמן הגאולה, מה שיכלו השופטים והשופטים רעים שבישראל, ויהיו רק שופטים כנראשונה ויעזיבו כנחמיה, וכמו שכתב הרמז"ס (בפירוש המשניות) שאז יתברר הדעת ואליהו והמלך המשיח יעשו סמוכין ובתי דינין כנחמיה. וזה גם כן אומרו והיה לשון שמחה (ב"ר פמ"ג א'), שרק באופן זה יהיה שמחה צעקב, כאשר תשמעון את המפטים האלה, שזה יהיה ההתחלה להגאולה, ושמחתם ועשיתם אותם וגו', ואז והבן וזכרך וגו', ברוחניות ובגשמיות, שכל הברכות מונחין בזה.

ולפי זה יעלה בקנה אחד גם מה שפירש רש"י והיה עקב תשמעון וגו', שהיא מצות קלות שאדם דש צעקביו, דהנה כבר בארנו שהמצוה שאדם דש צעקביו רומז על מצות עליה לרגל, והנה הבעל הטורים (דברים ט"ו) כתב לבאר סמיכת פסוקי סו"פ ראה (דברים ט"ו) שלש פעמים בשנה יראה וגו' איש כמתנת ידו וגו', לפסוקי התחלת פרשת שופטים, שופטים ושופטים תתן וגו', שמקם שופטים ושופטים לרגלים לומר שהרגלים על פי השופטים. ולדברינו יוצא הכוונה דאחר שיכלו השופטים רעים ויתמנו שופטים כנראשונה, שעי"ז ישרה השכינה בישראל כימי קדם, אז יהיו יכולין לעלות לרגל וליראות את פני האדון ה'. וזהו שאמר והיה עקב תשמעון את המפטים האלה וגו', דכאשר יגיע הזמן שתשמעון את המפטים האלה במיני שופטניו כנראשונה, אז יוכלו לקיים אותה המצוה שאדם דש צעקביו שהוא מצות עליה לרגל. ואמר והיה עקב וגו' לשון שמחה, רמז לדברי התרגום יונתן על הפסוק (שה"ש י) מה יפו פעמים צעלים וגו', אמר שלמה ברוח נבואה מן קדם ה', כמה שפירן רגליהן דישראל כד סלקון לאתחזזה קדם ה' תלת זימנין בשחא בסגדלין דסקסגונא וכו'. וכבר פירשתי דזה קאי על לעתיד לבא שיעלו ישראל לרגל בסגדלין דסקסגונא, והיו פסיעותיהם פסיעות דקדושה שש ושמת בגוונין, וזהו והיה לשון שמחה.

אמרו חכמנו"ל (שבת קל"ט ע"ה) אם ראית דור שזרות רבות באות עליו צא ודקדק בדייני ישראל, שכל פורענות שצא לעולם לא צאה אלא בשביל דייני ישראל, שנאמר (מכ"ה ג') שמעו נא זאת ראשי בית יעקב וקצני בית ישראל, המתעבים משפט ואת כל הישרה יעקשו, בונה ציון בדמים וירושלים צעולה, ראשיה בשוד יספוטו, וכהנייה במחיר יורו, ונציאיה בכסף יקסומו, ועל ה' ישענו וגו', רשעים הן אלא שחלו בטחונם צמי שאמר והיה העולם, לפיכך מציא הקדוש ברוך הוא עליהן שלש פורעניות כנגד שלש עבירות שצידם, שנאמר (סא) לכן בגללכם ציון שדה תחרש וירושלים עיין תהיה והר הבית לבמות יער, ואין הקדוש ברוך הוא משרה שכינתו על ישראל עד שיכלו שופטים ושופטים רעים מישראל, שנאמר ואשיבה ידי עליך ואזכרך כבוד סגין ואסירה כל צדליך, ואשיבה שופטניך כנראשונה ויעזיבך כנחמיה וגו', ע"כ.

והנה פסוק זה שמעו נא זאת וגו' ראשיה בשוד יספוטו וכהנייה במחיר יורו ונציאיה בכסף יקסומו וגו', אידי דאייית לידן נימא צה מילתא, דלכאורה קשה למה שינה בלשונם לננות שמות שונים על הממון המתקבל, שבראשיה קראו שוד, ובהנייה קראו מחיר, ואכל נציאיה קראו כסף, והלא טעמא צעי. אמנם יוצא דהנה אמרו

בגמרא (כתובות ק"ה ע"ג) אמר רבא מאי טעמא דשודא, כיון דקביל ליה שודא מיניה איקרבא ליה דעתיה לגבי והו כגופיה, ואין אדם רואה חוצה לעצמו, מאי שודא שהוא חד, ע"כ. ועל זה אמרה תורה (דברים ט"ו) כי השוד יעור עיני חכמים, דאפילו מי שהתורה קראו חכם יתכן אצלו שיעורו עיני שכלו, שכן שעל ידי השוד נעשה אחד עם הנותן, לכן אינו רואה כלל האמת. וכמו שאינו רואה חוצה לעצמו כן אינו רואה חוצה לגבי הנותן, וזהו מה שנקרא שודא, שראשיה בשודא יספוטו.

אמנם יש אנשים כאלו שדעתם חזקה עליהם, ולא ייחוו עצמם להתעורר עיניהם משודא ממון שהוא גשמי, וכשיודע צאיזה דבר שהוא עבירה ואינו רואה לזה שום היתר אינו יכול לפעול צנפשו לסמוע עינו ולהפקיר עצמו עבור איזה תועלת גשמי, ואיש כזה נקרא צנחנית כהן, כיון שיש בו דעת, וכמ"ס הכתוב (מלאכי ב') כי שפתי כהן ישמרו דעת, אצל גם אצל איש כזה יתכן שיקבל שודא, אצל לא שודא של ממון אלא שודא של מלוא, שנדמה לו שעל ידי שיוותר עכשיו על דבר זה יגיע על ידי זה לפעול איזה דבר גדול למען התורה והיהדות, ומוחשבה זו מעורר עינו להסכים לאותו דבר עבירה. ושודא כזה הוא הנקרא מחיר, שהוא ענין של חילופין, כמו שכתב רש"י על הפסוק (דברים כ"ג) לא תביא וגו' ומחיר כלב וגו', שהחליף זה בכלב, וכן כאן הוא מחליף הדבר במחיר המלוא שמקבל עבור זה.

והוא על דרך שכתב בספר זרע קודש (פ' שופטים), שופטים ושופטים תתן לך בכל שערך (דברים ט"ו), פי' בכל שיעורין שלך תתן לך שופטים ושופטים, ולא תקח שודא מהיכר הרע, כי לפעמים הנשמה נוגשת לעשות טוב ואי אפשר לדחותה לגמרי, מה עושה היכר הרע שמתירא שישב ללמוד בהתמדה וכדומה מצות גדולה שממחיס היכר הרע, כמו שאמרו חז"ל (קידושין ל' ע"ג) אם אבן הוא נימות, לכן מומין לו איזה מצוה כדי שעל ידי זה יקרה את עצמו מהתלהבות ולא יצא לעשות דבר גדול יותר טוב, כי יסבור שכבר הוא טוב בהמצוה הזאת וכו', וזהו ענין שמחליף מצוה גדולה במחיר מצוה אחרת, ואפילו אם יהיה באמת מצוה גדולה אצל לא ניתן לנו רשות להחליף במצוות, עיי"ש.

וזהו שאמר כהנייה במחיר יורו, שאלא איש כזה מומין לו היכר הרע שנדמה לו שעושה הדבר כדי שעי"ז יוכלו לפעול עבור הדת והיהדות, ונעשה משודא מזה שסובר שיגיע על ידי זה לדבר טוב ביותר, ולכן מותר לו לעשות חילופין, ונמצא שהוא מחליף הדבר במחיר כלב, ועי"ז נאמר כהנייה במחיר יורו. והנה מתחילה עדיין צריך האדם לאחד משני בחינות הראשונות של שודא ומחיר, כי הוא זקוק עדיין לאיזה סמיות עינים לעשות הדבר שקר, אצל אחר כך שוב אין צריכים לא לשודא ולא למחיר, וזהו האופן השלישי שאמר ונציאיה בכסף יקסומו, והיינו שגם כשיודע צנפשו שהדבר שקר מוחלט, עכ"ז הוא עושה הדבר כיון שרואה להשיג כסף, ולכן לא קראו כאן שודא, כי השודא היינו שנעשה על ידיה אחד עם הנותן, ועל ידי שאין אדם רואה חוצה לעצמו נדמה לו שמה שהוא עושה הוא דבר אמיתי, אצל כאן צנחנית השלישית אינו נעשה כלל אחד עם הנותן, ואפילו כשיודע צנפשו שהכל שקר עם כל זה עושהו בשביל הכסף שמקבל, וזהו בכסף יקסומו, שאין צו אפילו הסגולה של שודא לעורר עיניו, ולכן אמר הכתוב ראשיה בשודא יספוטו, וכהנייה במחיר יורו, ונציאיה בכסף יקסומו וגו', להורות לנו שזהו סדר המוטבע במקבלי שודא, שאם הרגיל את עצמו מתחילה בשודא או במחיר אז הוא מגיע למצב שאינו צריך לא שודא ולא מחיר, אלא בכסף יקסומו.

וזהו עקב תשמעון את המפטים האלה ושמרתם ועשיתם אותם ושמר ד' אלקיך לך וגו', ובלבד ז"ל הקשה דבסוף פר' ואחתהן נאמר היום לעשותם, ודרו"ל היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם לעוה"ב, דשכר מצוה צהאי עלמא ליכא, ובפר' זו יעד הכתוב שכר עוה"ב לשומרי מצותיו, באמרו והי' עקב תשמעון וגו' וברך פרי בטןך וגו', ותיכך דטעם הדבר דשכר מצוה צהאי עלמא ליכא, הוא מפני ששכר מצוה גדול מאד בערכה, מכל קנייני עולם הזה, ואין בכל הארץ ומלואה ד', לשלם שכר מצוה אחת, אצל מה שיעד הכתוב כאן שכר עולם הזה, הצטמצם זו נאמרה על תשלום שכר מצוה קלות, ועבורן נתן לנו השי"ת שכר בעולם הזה, וזהו והי' עקב תשמעון, פי' המצות קלות, אז ושמר ה"א לך, ישלם לך שכרך בעולם הזה וז"ל. ויש להבין איך אפשר לתקן בין המצות בערכן ובשכרן, ועוד וכו' יזייר מצוה שהוא קלה בערכה, ושכרה מועט, הלא כל המצות כולן, אין שיעור וערך ואין קץ למתן שכרן.

ובקדמים דלכאורה יפלא מה שהזכירה עלינו התורה כ"כ במצות ומדינה, כמ"ס לא תאצה לו ולא תשמע אליי וכו', לא תחמול ולא תכסה עליי וכו', הלא הוא

ליכנס כ"א ע"י דמעות, והדמעות נריכים להיות דמעות של אמת וכל לב, וא"א לזוה ולחייב את האדם בהם, כי הם תלוים בעומק הלב, ואם חסר ההרגש בלב, לא יועיל הצווי עלי, ואין אפשר להצין כל ענין תפלה שנתחייצו בה והכי נאמר דמי שאינו יכול להוריד דמעות, יפטר מתפלה כיון שנגעלו שערי תפלה, וא"א שיכנסו, אחמה.

ואפ"ל דמ"ש בגמ' דברים העומדים ברומו ש"ע ופרש"י זו תפלה, מיירי מתפילות שהתפללו בדחילו ורחימו, דל"ה לא פרחית לעילא כדברי הוה"ק הנ"ל, אבל אעפ"י שהוא בדחילו ורחימו ועולה למעלה, א"א שיכנסו, כי נגעלו השערים לתפלה שהוא צלי דמעות, ולכן עומדים ברומו של עולם, כי כבר עלו למעלה, והשערים נגעלו. וא"ש מה שפירש"י ז"ל דברים העומדים ברומו של עולם על תפלה דוקא, ולא על שאר מצות, כי נשתנה מצות תפלה משאר מצות, כי בשאר מצות אם נעשית המצוה בדחילו ורחימו, פרחית לעילא, ונכנסת בצית גזיו דמלכא, משא"כ מצות תפלה, כיון דשערי תפלה נגעלו, א"א להיות נכנסת, וע"כ עומדים ברומו של עולם, ואם אחד בא ומוזר דמעות של אמת בתפלתו, נפתחו השערים, ואז יכנסו ויובללו בתפלות, כל אלו התפלות העומדים שם ויש להם תיקון, וא"ש מה שנתחייצו במצות תפלה אע"פ שהשערים נגעלו אבל סוכ"ס י"ה להם תיקון ויכנסו כנ"ל. ומ"ש בגמ' דבני אדם מוזלנין בהם, יוצא לפי הנ"ל, דלכאורה כיון דנגעלו השערים בל"ה, ואין מניחין התפלות לנכנס, א"כ ה"י מקום לזולו בהם, ע"כ אמרו חז"ל אלו דברים העומדים ברומו של עולם, ועומדים שם ומצפים עד שיכנסו, וסוכ"ס י"ה להם תיקון ע"י שיוכלו בתפלה של דמעות, על כן קראו חז"ל תגר על בני אדם שמוזלנין בהם.

והנה אמרו חז"ל (ברכות י" ע"ג) אריב"ח משום רשב"א המתפלל צריך שיכוין את רגליו, שנה' ורגליהם רגל ישרה, ועוד אפיסקא הלכתא בשו"ע מ"ש הרוקח לנריך לילך ג' פסיעות קודם התפלה להצין עצמו לתפלה, וגם אפיסקא הלכה בש"ע שיחיק מלא קומתו מלחורו כדי שיוכל לפסוע ג' פסיעות מלחורו, עכ"פ יש מצות פסיעות בתפלה, ופרטי המצוה נעשים ע"י הרגלים, כגון עמידה בתפילה, שצריך שיכוין את רגליו, וג' פסיעות לפני התפלה, וג' פסיעות לאחריה. ומעתה אפ"ל דמ"ש מצות שאדם דש בעקביו, כוונת רז"ל על מצות תפלה שנעשית ע"י פסיעות ובעקבים ומ"ש בגמ' דבני"א מוזלנין בתפלה, מפני דעיקר עבודת התפלה הוא הכוונה בלב, כמ"ש חז"ל איזהו עבודה שכל זו תפלה, וחז"ל למדו מצות תפלה ממ"ש ולעבדו כל לבבם זו תפלה, עכ"פ צריך לבין זה, ובפרט זה של המצוה צ"א מוזלנין ואין מכווין כראוי, וע"כ נקראת מצוה קלה, שהוא קלה בעיני צ"א ומוזלנין בכונתה, וגם דש בעקביו ע"י שפרטי המצוה נעשים בעקבים, והזהירה אותה התוה"ק וה"י עקב תשמעון, שנשמור גם את המצות קלות מה שהוא קלה בעיני צ"א, ולא יזלו בהם, ולדרכנו הזהירה התוה"ק שלא לזלזל בהם כי סוכ"ס י"ה להם תיקון. (דברי יואל)

וה"י עקב תשמעון וגו'. בתנחומא איתא (עקב פ"א) זה שאמר הכתוב (תהלים מ"ט) למה אירא צימי רע עון עקבי יסובני וכו', הקדוש ברוך הוא נתן חורה לישראל שיש בה שש מאות ושלוש עשרה מצות ויש בהן קלות וחמורות, ומפני שיש בהן מצות קלות שאין בני אדם משגיחין בהן אלא שמשליכין אותן תחת עקביהן, כלומר שהן קלות, לפיכך היה דוד מחירא מיום הדין ואומר, רצוני של עולם איני מחירא מן מצות החמורות שבתורה שהן חמורות. ממה אני מחירא מן המצות הקלות, שמא עברתי על אחת מהן אם עשיתי אם לא עשיתי מפני שהיתה קלה וכו' ע"כ. ולכאורה קשה שאמר שהיה דוד מחירא שעבר על מצות לצד שהמה קלות ח"ו, דמה שייך לומר במצות השי"ת חמורות או קלות, והלא כולם המה רצון הבורא ית"ש שזינו על כך. להלן שם בתנחומא איתא, זה שאמר הכתוב וכו' (תהלים י"ט) גם עבדך נוהר בהם בשמרם עקב רב. אמר דוד לפני הקב"ה וכו' גם עבדך נוהר בהם בשמרם עקב רב, מצות קלות. לפיכך כתיב מה רב טובך אשר לפנת וגו' (שם ל"א) זו היא שכרן של מצות קלות ע"כ. ולכאורה זה קוטר למה שאמר תחילה שהוא מחירא שלא קיים המצות קלות, וכאן אמר גם עבדך נוהר בהם בשמרם עקב רב מצות קלות. ועוד קשה מה שמסיים לפיכך כתיב מה רב טובך אשר לפנת וגו' זו היא שכרן של מצות קלות, דמהו הראיה דהפסוק מה רב טובך וגו' איירי במצות קלות.

ואפ"ל בהקדם מה שכתבו המפרשים דאף שאמרו ז"ל (קידושין נ"ט) שכר מצוה בזה עולמא ליכא אבל מצות כאלו שהאדם מביא עצמו לידו כך, ע"י שפיר יש שכר בזה עולמא. והנה כבר ביארתי הענין מה שנגטוינו בתורה להתרחק כל כך מן המצות והמדיניות, ולכאורה הלא ברא הקב"ה את היצר הרע שנמצא בלבבות בני אדם להסיים ולהדיחם מדרך הטוב והישרה, ובמה יכול המצות להרע לאדם יותר מהיצר הרע. אמנם

עושה רק אמונתו של יצר הרע, ומה יוסף המצות תח כח על הסתם היצר הרע, וכי יוכל הוא להרע יותר ממנו, ואדרבה לפי הראות כחו של היצר חזק ממנו. ואפ"ל עפ"י מ"ש הוה"ק (צ"י י"ט) עה"פ וישמע ראונו ויחלנו מידם, דלכאורה מה ה' הולת ראונו, במה שאמר להם השליכו אותו אל הבור וכו', שה' צו נחשים ועקרבים, והכניסו למקום סכנה, ומיירו צוה"ק שההלכה ה' במה הצילו מידי צעלי בחירה, כי הנחשים לא יזיקו לאדם, אלא א"כ נגזר עליו מן השמים, כמ"ש ז"ל בגמ' (שבת קנ"א) אין ח' שולטת בחדם עד שנדמה לו כבהמה, וראונו ידע ציוסף שהוא צדיק גמור וצודאי יגל מהס"פ משא"כ אנשים צעלי בחירה יכולים להרע ולהזיק ע"י רוע בחירתם, גם למי שלא נגזר עליו, וכתבו צוה"ק, דועירין איונו שזוכין להנצל מיד צעלי בחירה, ע"כ חשבו הכתוב להלכה ע"כ תוכן דבריו.

ובכו"ב איכא לחלק בין מעשה היצר למעשה המצות ומדינה, כי היצר הרע אינו צעל בחירה, ואינו עושה רק שליחותו, וכפי שנכתב ולא יוסף עלי, ומצות כל אחד רק כפי שיש ביכולתו לעמוד כנגדו, הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו, כמ"ש חז"ל כל הגדול מחזירו יצרו גדול הימנו, כי אין הקב"ה בא בצרונא עם צריותו, ונצטוו בן שילחם עם כ"א כפי תכונתו ויכולתו, ואין רצונו לנצל את הצריות, אלא עושה שליחותו, ויותר שמה אם יצוה, אבל אדם המצות ומדינה שהוא צעל בחירה, ויש צידו להרע ולהסית אפי' כנגד רצון הבורא, כי אין הקב"ה מונע הבחירה מבני"א, וא"כ אפשר שיבדד ההסחה על האדם יותר מכאשר ביכולתו לעמוד, והסחה כזו אינו צרונא ית' ולכן נענש עלי, ומחויב האדם לברוח ממנו בכל אופן ואופן. ומעתה אפ"ל דאם האדם מתגבר על מציאות ומדיחם צעלי בחירה ואינו מתפנה להם, רק לוחם כנגדם, יקבל שכרו משלם צוה"ק, כיון שהם מוסיפין וגורמין לו צער ויסורים בהסחה זו ע"י רוע בחירתם, יותר ממה שה' רצון הבורא לנפשותו, נמצא שקובל יסורים וצער לעמוד בנסיון, יותר מכפי אשר הושט עליו צווי הבורא, והעושה במצותו ית' יותר מכפי אשר הוטל עליו מן השמים, מגיע לו שכרו צוה"ק, ככתי' שכתבו לעיל בשם הקדושת יו"ט וז"ל.

ובענין יוצן מה שחירך הלוש דעל שמירת מצות קלות ישלם ד' שכר צוה"ק, כי המצות קלות פירושו מה שהוא קלה בעיני צ"א כנ"ל, ומצות אלו יש עליהם הרבה מציאות ומדיחם, ומלעיגים עליהם, והמזהר בהם סובל דברת צ"א גם בני איש, ובשציל הצער והיגיעה שקובל מצעלי בחירה עבור קיום המצוה מגיע לו שכרו צוה"ק כנ"ל, וא"ש פ"י הפסוק וה' עקב תשמעון שתקיים המצות קלות שאדם דש בעקביו וצ"א מוזלנין בהם, ושמר ד' אלוקיו וכו' וצדק פרי עטק וכו' תקבל שכרם צוה"ק, ויצוה מ"ש בתנחומא, מה רב טובך אשר לפנת ליראך וכו' זו היא שכרן של מצות קלות, ואפשר שדרשו בן מסיפא דהאי קרא, פעלת לחוסים כך נגד בני אדם שמתגברים נגד צ"א המציאות, ומקיימים מצות קלות נגד צ"א המלעיגים עליהם וע"כ מגיע להם שכר צוה"ק.

וה"י עקב תשמעון וכו', ופרש"י ז"ל מצות קלות שאדם דש בעקביו וכו', וכן פירשו צעלי התוס' וכן הוא בתנחומא עיי"ש. והקשו צוה"ק ז"ל וז"ל, יש תמיהה וכי יש מצות שאדם דש בעקביו ותרצו כגון שלוח הקן, ומצות ליצית עיי"ש, וכעת התבוננתי וראיתי שגם תפלה הוא מצוה תלוי בפסיעות, וגם הוא קלה בעיני הצריות, כמ"ש ז"ל (ברכות י" ע"ג) מאי כרוס זלות לבני אדם (תהלים י"ט) אלו דברים שעומדים ברומו של עולם וצ"א מוזלנין בהם, ופרש"י ז"ל דברים העומדים ברומו של עולם כגון תפלה שעולה למעלה, עכ"ל. ויש להצין משפ"י זו תפלה שעולה למעלה, והלא כל המצות עולין למעלה, אם נעשין לשמה, כמ"ש ז"ל בפסחים (י" ע"ג) ואיתא צוה"ק כל מצוה שהוא צלי דחילו ורחימו לא פרחית לעילא, א"כ אין בין מצות תפלה לשאר מצות, שכולם עומדים ברומו של עולם ועולים מעל השמים אם נעשים לשמה, ולמה פרש"י על תפלה דייקא בן.

נקדים לפרש מה דאיתא בגמ' (ברכות ל"ב ע"ג) א"ר אלעזר מיום שחרז בהמ"ק נגעלו שערי תפלה, שנה' גם כי אועק ואשוע שחם תפלתי, ואע"פ ששערי תפלה נגעלו, שערי דמעה לא נגעלו, שנה' ואל דמעתה אל תחרש, ופרש"י מדלל כתיב את דמעתה תראה, ש"מ נראית הוא לפניו וא"ל להתפלל ע"י עיי"ש. מוצא מדברי הגמ' ששערי תפלה צלי דמעות נגעלו, ולכאורה יש להצין א"כ מהו ענין התפלה שנתחייצו בה, וחז"ל למדוהו מקרא ולעבדו בכל לבבם, איזה עבודה שהוא בלב זו תפלה, ולדעת הרמב"ם הוא מ"ע מן התורה, ולדעת הרמב"ן ז"ל עכ"פ צעת צרה מודה דהוא מדאורייתא, ולכאורה מדוע נתחייצו בה, אחרי שנגעלו השערים ואין מניחין אותה

ישראל ונפלו על ידו כ"ד אלף מישראל ואח"כ הרגו אותו חרב, אם כן ליכא שזב החשש שיחשבו שהוא מכח ברכותיו, אלא ידעו שהכל הוא בזה תפלתו של ידיקים, וגם מה שאמר בלעם היו הדיבורים מה שנתן הקב"ה לתוך פיו ולא היה מכוחו כלל, ואם כן לא קשה מה שכתב הרמב"ם שהנבואה על משיח אף צפרשת בלעם נאמר, אלא לא עתה זה דוד, אלא שורו ולא קרוב זה מלך המשיח וכו' דמה שנאמר על זמנו של משיח על זה לא חששו כלל שיאמרו שזב מכוחו, ולכן לא חזרו לרעה ח"ו.

ו'פ"ז יוצן למה לא חזרה לקללה ברכתו של בלעם על בתי כנסיות ובתי מדרשות, דמכיון שמה שזכר חזרו לרעה היה כדי שלא יאמרו שנתברכו ישראל מכח ברכותיו, הרי צדור שצתי כנסיות ובתי"מ המיועדים לתורה ולתפלה וקוראים שם בתורה להזכיר מה שגרס ישראל בחטא של פסוק וגם פורענותו שנתנו לו שזכר משלם והרגו אותו חרב, א"כ במקום כזה לא יעלה על דעתו של אדם שיש זה חלק של בלעם הרשע ח"ו. והנה בודאי הכוונה על בתי כנסיות ובתי"מ שהוא ממקור הטוב ובתכלים החשיבות שמשמשים בה לתורה ולתפלה בקדושה ובאמונה שלימה בלי דיעות נפסדות. ואמנם בבתי מדרשות כאלו שגם הם"מ הוא שותף שם בעו"ה הרי כבר יתכן שיש בה מכוחו של בלעם, וא"כ אין לה קיום כי א"כ שיהיה לו השתתפות במקום קדוש, ובמקומות כאלו הקדושה הוא רק לפניו ואינו נאמנת, אבל במקום קדוש נאמנת אין פרץ ואין יולאת ואין נזפה, ואין נריכים למשש שיש זה מכח ברכותיו של בלעם ולכן לא היה צורך שיחזרו לקללה ח"ו. (דברי יואל ע' רע"ז)

ד"ע בוכ"ע זאל העלפן טאקע מ'זאלמיר זוכה זיין צו די ישועה שלימה, מ'זאל נישט נדחה ווערן ווען ס'וועט קומען די רעכטע צייט, והיה עקב תשמעון מ'זאל הערן און מ'זאל פארשטיין את המשפטים האלה, ביז דערווייל, שלא נברש ולא נכלם, דער בוכ"ע זאל העלפן ביז דערווייל מ'זאל קאנען אויסשטיין, מ'זאל קאנען עומד זיין די אלע נסיונות, "נגד בני אדם" וואס מ'דארף צו זיין מ'זאל זיך דערהאלטן אקעגן די אלע נסיונות אלעס וואס ס'ווערט פארפירט דער מענטש, - אזוי ווי כ'האב נעכטן נאכט געברענגט - פון מסיתים ומדיחים, דער אייבירשטער זאל העלפן מ'זאל זיך קאנען דערהאלטן ביי דער קדושה, מ'זאלמיר זוכה זיין צו דינען דעם באשעפער, מ'זאלמיר זוכה זיין נאך מתקן זיין, מ'זאלמיר טוהן תשובה שלימה נאך אירף דעם וואס מ'האט פוגם געווען, מ'זאלמיר זוכה זיין צו זעהן במהרה די נחמה אמיתית און די ישועה שלימה, בהתרוימות קרן התורה וישראל, ובהתגלות כבוד שמים עלינו בב"א. (דברות קודש תשכ"ו)

והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה וגו' ושם ה' אלקיך לך את הצרית וגו' אשר נשבע לאבותיך. והקשה הרמב"ם ז"ל למה הזכיר רק את המשפטים, ולא חוקים ומצוות ועוד. גם צמח שאמר ושם ה' אלקיך לך וגו' צ"כ מהו ענין השמירה. ואפ"ל צהקדם מה שכתב הפנים יפות והיה עקב תשמעון וגו', שהוא לשון הליכה כמו (שה"ש א') נאלי לך בעקבי האל, ואמרו חז"ל (הוא צד"ש ש"ה שס) דרך אבותיך וכו' עיי"ש. אמנם אינו מצויר דבריו למה רמזו ההליכה דרכי אבות דוקא בלשון עקב. והנראה לומר דהנה רש"י ז"ל כתב על הפסוק אם לא תדעי לך וגו' נאלי לך בעקבי האל וגו' זו היא תשובת הרועה, אם לא תדעי לך להיכן תלכי לראות נאלי שחל הרועה מלהנהיג אותם, ולא תדעי לך כנסייתו ועדתי איכה תראי ותנלי מיד המציקים לך להיות ציניהם ולא יאצדו ציך, נאלי לך בעקבי האל, הסתכלי בפסיעות דרך שהלכו נאלי והעקבים ניכרים, התצוני דרכי אבותיך הראשונים שקבלו תורתו ושמו משמרתו ומצוות ולכי דרכיהם וכו' עכ"ד.

והנה מה שאמר הסתכלי בפסיעות דרך שהלכו האל וגו', הכוונה דהנה צומן שחל הרועה מלהנהיג, כאשר צוה"ר המנהיגים של דורות הקודמים הלכו למנוחות ואותו עוז לאנחות, ולא נאשר אתו אפילו אחד מהם ואין דורש ואין מצקש, ואפילו גם הדיבורים שאמרו הצדיקים הקודמים מסלפים גם כן, ועל ידי זה יולאים לגמרי מהאמת צוה"ה. וכמו שכתב החובת הלצות שהתורה"ק מאיר עיני מצקשי האמת ומכלה את מצקשי השקר להתענות מן הדרך הישרה, כי הוא מוצא בתורה כל דרכיו המסולפים עיי"ש. וידוע גם מה שכתב בצפנה"ק דגל מחנה אפרים (פ' מעשי) ששמע מאל"ו הצעש"ט ז"ע כי בתורתנו הקדושה יש מים מתוקים ומים המרים, והרא"י שכל התנאים והאמוראים והצדיקים מימות משה רבינו ע"ה ושיהיו עד שיצא משיח, כולם לומדים מן התורה דרך ישכון אור לעבודת הציות"ש, ולהיפוך כל האפיקורסים מביאים ראיה מן התורה עצמה להיפוך וכו', והיינו שיש בתורה

האמת הוא שהמסית יש לו כח גדול יותר מהיזה"ר, כי השטן אין לו כח הצחירה לעצמו ולכן הוא מוגבל מה שהוא ראוי לעשות להסית בני אדם, אבל בני אדם המסיתים ומדיחים הרי יש להם צחירה לנחור צרע, שכן הצחירה אינו מוגבל, ולכן יש באפשרותם להסית ולהדיח הרבה יותר אף מה שאין בזה"מ להסית ולהדיח.

ואפשר לומר דמכיון שהאדם מוטבע מתחילת בריאתו שיהיה ציכולתו לעמוד נגד כח יצרו, א"כ כשהאדם עומד בנסיון הצא מן מסית ומדיח שהוא צעל צחירה, שמכיון שכן הסתמו קשה יותר א"כ יש לו צער נוסף צעמדו בנסיון, יותר ממה שהיה מוטבע כך מתחילת הצחירה, ועל זה שפיר מגיע לו שכר אף צהאי עלמא, דכמו שמגיע שכר צהאי עלמא על מה שהאדם מוסק מעצמו קיומי מזה כן מגיע לו שכר בהאי עלמא על תוספות צערו לעמוד בנסיון נגד המסית ומדיח שבה הסתתו חזק יותר מוכח הסתתו המוגבלת של היצירה"ר. והשכר צהאי עלמא הוא כמו שכתב הרמב"ם דמה שנכתבו יעודים גשמיים בתורה, הכוונה שיקבלו טוב עולם הזה כדי שיוכלו לקיים התורה ומצוות. והקצ"ה משפיע מוטב עולם הזה כדי שיוכלו לצבול הצער והיסורים והנסיונות ולא להתרשל עיי"ו משמירת התורה והמצוות.

והנה כן הוא בעו"ה במצב תקופתו שאנו נמצאים בעלמא דשיקרא, וזקוקים ליגיעה עצומה שיוכלו להתחזק נגד דעתן של בני אדם והשפעת הודים והרשעים, והיו קושי וצער ולפום צערא אגרא, וכמו שמצינו אצל אברהם אבינו ע"ה שהיה נקרא אברהם העברי שכל העולם היה מעבר זה ועצרו עבודה זרה והוא היה מעבר זה, ועכ"פ צמח קדושתו היה יכול לעמוד נגד כל העולם. אבל צוה"ה כהיום צעיקתא דמשיחא הנסיון הוא שצמח מספר מיעוט אחינו בני ישראל שהמה שומרי תורה ומצוות נמלאים רק מיעוטא דמיעוטא המאמינים בהש"ת צאמת וצחית המשיח וצ"ג עיקרים, ואריכים להשיג ציגיה וצער שיוכלו להתחזק נגד דעת בני אדם. ולכן זקוקים לשכר צהאי עלמא צהשפעת עולם הזה שישפיע להם הש"ת כח ואומץ מיוחד שיוכלו להתחזק צענין זה. והיו כוונת הפסוק מה רב טובך אשר כפנת ליראך, דהנה על המצוה צעל השכר כפון לעולם הצא כי שכר מצוה צהאי עלמא ליכא, אמנם פעלת לחוסים כך שיקבלו שכר גם צהאי עלמא, שיהי להם הכח והאומץ להתגבר נגד בני אדם לילך נגד דעת המקובל צעולם.

ובזה יוצן המשך דברי המדרש מפני שיש צמח מצות קלות שאין בני אדם משגיחים בהן אלא שמשליכין אותן תחת עקביהן, כלומר שהן קלות, לפיכך היה דוד מתירא וכו', דהיינו דמכיון שהיו צביעתו אנשים גדולים כדואג ואחיתופל, וכמו שכתב רש"י (תהלים ג') עה"פ רבים קמים עלי, בני אדם גדולים בתורה, גדולים בתחמה גדולים צעושר גדולים צקומה כגון וכו' דואג ואחיתופל ע"כ, ולכן כשרואים שאנשים כאלו צמחמם וגדולתם דשים צעקב על עיקרי אמונה, הרי אף שדוד ידע צודאי צנפשו שכל המצות נצטוונו מפי הקב"ה ואין לנו מצות קלות שמשליכים תחת העקב, אבל כיון שהעולם ואנשים גדולים מולידים בהם צריכים להתחזק מואד מואד שיוכלו לעמוד נגדם, והיו שאמר ממה אני מתירא מן המצות הקלות שמה עברתי וכו' והיינו שלא יוכלו להתגבר נגד השפעת העולם. והיו שמסיים צמדש אמר דוד לפי הקדוש צרוך הוא וכו' גם צעזך נזהר צמם צשמרם עקב רב מצות קלות. לפיכך כתב מה רב טובך אשר כפנת וגו', הכוונה שכיון שדוד המלך שפיר היה נזהר גם צמצות שהמה עקב רב, היינו שאדם דש צעקבו וחוצצ אותם למצות קלות כיון שעבר וסנה עליהם ונעשו לו כהיתר, וכיון שהיה צריך לילך צזה נגד דעתם של בני אדם שזה צער גדול מאד, לכן אמר לפיכך כתב מה רב טובך וגו' פעלת לחוסים כך נגד צנ"א, שצ"ו מקבל האדם גם שכר צהאי עלמא, שהוא השפעה מיוחדת שיוכל להתגבר ולהתחזק צזה.

ובזה נצא לייש ענין ברכותיו של בלעם, (דאיתא צמדש א"ר שמואל צ"ר נחמן כל מה שישאל אולכין צוה"ר מכח הצרכים צצרכם בלעם הרשע אצל צצרכו צצרכו אותם האצות משומרין הם לעצ"ל שנאמר ושם ה' אלקיך וגו'), צהקדם מה שכתב הגאון מפלאצק ז"ל לייש מה שאמרו חז"ל שחזרו לרעה, שהוא על דרך מה שאמרו צמדש (צ"ר פ"ס י"ג) מפני מה לא נפקדה רצקה עד שהתפלל עליה יצחק, שלא יהיו עוצדי כוכבים אומרים תפלתו עשתה פירות שאמר לכן (צדאשית כ"ד) אחותינו את היי לאלפי רצבה, אלא ויעתר יצחק להם לנוח אשתו (שם כ"ה), עיי"ש, ולכן חזרו ברכותיו של בלעם לרעה כדי שלא יאמרו שנתברכו ישראל מכוחו של בלעם עכ"ד. ולפי זה אפשר לומר דחשש זה הוא רק צעניני עולם הזה, אבל על מה שנוגע לעניני ימות המשיח על זה לא חששו שיאמרו שהוא מצרכותיו של בלעם, דכיון שישאל יהיו מקושרים אז בתורה"ק צצלימות וידעו מה שהעידה תורה על עומאחיו של בלעם ומה שפרץ גדרו של עולם, וגם שהתחיל את

מיס המרים עכ"ד. וכן צפ' בשלח (ע"פ יצואו מרה), כתב, ועל פי זה תצין מה שכתב אל"ו [העצמ"ט הקדוש] וזללה"ה על מאמר חכו"ל (גדרים פ"א ע"א) מפני מה חרבה ירושלים על שלא צרכו צרכת והערב נא, שהוא צרכה ראשונה שמצרכין על התורה צוקר, והוא פלא, אמנם יוצן על פי הנ"ל וכו' שצריך להתפלל ולבקש על זה מאת השי"ת שיטעמו בתורתו טעם המים המתוקים והערבים, וזהו צרכת והערב נא, והצן עכ"ד.

והנה צמצם כזה כאשר מסלפים גם דברי הראשונים היפוך לאמת, ואין באפשרות לידע האמת מהדיבורים שלהם, עכ"ז עדיין יש עצה למבקשי האמת שייזכרו ויתנו על לב להתבונן בפסיעות דרך שהלכו וימשיכו לילך בדרכיהם, כי דבר זה ישר לעולם כי הלא על כל פנים יודעים מה שהיו עושים, ומהו יכולים לדעת איזה דרך ישכון אור. ואז כאשר יזכו להצנין ולבקש וללמוד האמת בדרך הראשונים או יראו שכל מצב הדור כולו הצל צוה"ר, ויראו שפלות הדור שאין דורש ואין מבקש ואין גודר גדר ועומד בדרך. וזהו שרמזו רש"י ז"ל בדבריו הסתכלי בפסיעות דרך שהלכו לאן והעקצים ניכרים, והיינו שצומן עיקבתא דמשיחא שלא ישר עוד מורה דרך אמיתי, וגם הדיבורים של הנדיקים הקודמים יסלפו גם כן, אבל עכ"פ הפסיעות שדרכו הראשונים ומה שעשו הם צפועל, הרי הפסיעות הללו יהיו ניכרות, ולכן יוכלו לבקש העקב ולילך בדרכיהם בלי שינוי וצוה יוכלו להתחזק.

ברוב מטעמים ורות נדיבה, נראה לפרש, כי איתא במדרש רבה (במחלת הפרשה ע"פ והיה עקב תשמעון) יכול לרעתכם נתתי לכם את השבת וכו' הוי אומר לטובתכם, כיצד, אמר ר' חייא בר אבא אמה מקדש את השבת במאכל וצמשתה וכו', ותמוה דהאין סליק אדעתיה דהשבת ניתן לרעה חס ושלום. אלא ביאור הדברים נראה, דהנה הרב הקדוש מאפסא זי"ע היה אוכל בעבודותיו מאכלים מעדנים, אך היה אומר שהוא מרגיש טעם מר כמרה בכל מה שהוא אוכל. (כן מוצא בספר שפתי דריקים ס"פ יתרו) ובכן הוה אמינא דמה שצרכין להרבות לאכול בשבת היינו להרגיש טעם מר יותר, לזה אמר שאף דבימות החול אין הנדיקים מרגישים טעם טוב ומתוק במאכלים, אבל השבת מזהה היא לענגו ולהתעדן בהרגשת טעם טוב וזה שאמר הפייטן, ברוב מטעמים, שנלטינו לאכול רוב מטעמים בשבת, אבל לא לטעום בהם טעם מר, כי אם ורות נדיבה, לטובתנו ולעונג כמי שרוחו רחבה עליו.

וברך פרי בטןך ופרי אדמתך וכו', במד"ר (דצ"ד ג-ה) מקיש פרי בטןך לפרי אדמתך עיי"ש, יש לומר הכוונה דרך רמז עפ"י מש"כ מורי ז"ל בערוגת הבושם (פרשה זו) צפ' ארץ חטה ושעורה, טעם נכון מדוע בכל הפירות קי"ל דמשקין היוצאין לאו כמותן חוץ מזיתים וענבים, ופי' דהגסיון מועיד דמי שמרכיב ידיעת התורה עם שאר הכמות היצוניות אפילו שלא יזיק לעצמו, אבל עכ"פ לתלמידיו וליו"ה פוגם, ופי' בזה הפסוק שחת לו לא, בניו מומם, אפילו אם אינו מזיק לו לעצמו אבל עכ"פ לבניו הוא מום, ובעניי ית ועלי גפן אינם מקבלין הרכבה ממין אחר כדאי במדרש וברז"ל (ילקוט תהלים תפ"א). צינן כשמילי זיתים, ובפסוק גפן ממנרים חסיע עיי"ש וזהו הרמז דבימים וענבים משקין היוצאין מהן כמותן, היינו דיו"ח הם כמותן, כיון שלא נרכבו בדברים חילוניים, משא"כ בשאר פירות עכ"ה"ק. וצוה מונח המדרש מאליו, מקיש פרי בטןך לפרי אדמתך, דכמו דפרי אדמתך מפני שמקבל הרכבה אין המשקין כמותן, כמו כן פרי בטןך אם מקבל הרכבה קודם וחול אין אלאפי מעיו כמותן, וזה נכון צ"ה. וצוה יומתק המשך הפסוק דגןך ותירושך דמפרש במדרש (כ"ד טו-ד) דגןך אלו הצמחים שנא' דגן צמורים, ותירושך ותירוש ינוצב בתולות. (יגל יעקב)

ירושלמי, והסיר ה' ממך כל חולי, רצי הוגא בשם רבי אליעזר בן יעקב כל חולי זה רעיון, ואמר ר' יוחנן (דברים כח) ונתן עול גדול על לאורך זה רעיון, אמר רבי אצין והסיר ה' ממך כל חולי זה יאה"ר שראשו מתוק וסופו מר. (עין יעקב ב"מ ק"ז)

בי תאמר בלצנך רצים הגוים האלה וגו' לא תירא מהם וגו' כתבתי פ' זה הפסוק במקום אחר באופן כי ישר תיבת כי כפשוטו ולא כמו שנדחק רש"י לומר שעל כרחק הוא לשון דילמא אלא הכי פירושו אם תאמר בלבבך ותודה על האמת שמצד הטבע לא תוכל לכבוש אותם כי רבים הגוים האלה אלא בעזר אלהי, אז לא תירא מהם כי יהיה אלקים בעוזך, אבל כשתאמר כמי ועוֹס ידיו לא תירא מהם וכן מוזכר בהדיא אח"כ בפרשת פן תאכל ושצעת וצמים טובים תצנה וגו' וכו' עד ואמרת בלצנך כמי ועוֹס ידיו וכו' וזכרת את ד' אלקיך כי הוא הנותן לך כח לעשות מיל, וזהו כלל גדול בכל מה שהאדם עושה ומצליח הן דבר גדול הן דבר קטן יתן הודיה ושבח להש"י שהזמין לו זה הדבר. (ש"ל"ה)

בי תאמר בלצנך רצים הגוים האלה, לפי שאמר ואכלת את כל העמים, ושמה תאמר איכה אוכל להורישם ולכלותם. לז"א זכור תזכור את אשר עשה ד' למצרים, ושמה תאמר ג"כ שאין אתה רואה להורישם, לזה אמר המסות הגדולות והאזנות והמופתים שעשה השם עמו בדרך נס, כן יעשה ד' לכל העמים, ולפי שאולי יאמרו כי הם עומדים

מיום המרים עכ"ד. וכן צפ' בשלח (ע"פ יצואו מרה), כתב, ועל פי זה תצין מה שכתב אל"ו [העצמ"ט הקדוש] וזללה"ה על מאמר חכו"ל (גדרים פ"א ע"א) מפני מה חרבה ירושלים על שלא צרכו צרכת והערב נא, שהוא צרכה ראשונה שמצרכין על התורה צוקר, והוא פלא, אמנם יוצן על פי הנ"ל וכו' שצריך להתפלל ולבקש על זה מאת השי"ת שיטעמו בתורתו טעם המים המתוקים והערבים, וזהו צרכת והערב נא, והצן עכ"ד.

והנה צמצם כזה כאשר מסלפים גם דברי הראשונים היפוך לאמת, ואין באפשרות לידע האמת מהדיבורים שלהם, עכ"ז עדיין יש עצה למבקשי האמת שייזכרו ויתנו על לב להתבונן בפסיעות דרך שהלכו וימשיכו לילך בדרכיהם, כי דבר זה ישר לעולם כי הלא על כל פנים יודעים מה שהיו עושים, ומהו יכולים לדעת איזה דרך ישכון אור. ואז כאשר יזכו להצנין ולבקש וללמוד האמת בדרך הראשונים או יראו שכל מצב הדור כולו הצל צוה"ר, ויראו שפלות הדור שאין דורש ואין מבקש ואין גודר גדר ועומד בדרך. וזהו שרמזו רש"י ז"ל בדבריו הסתכלי בפסיעות דרך שהלכו לאן והעקצים ניכרים, והיינו שצומן עיקבתא דמשיחא שלא ישר עוד מורה דרך אמיתי, וגם הדיבורים של הנדיקים הקודמים יסלפו גם כן, אבל עכ"פ הפסיעות שדרכו הראשונים ומה שעשו הם צפועל, הרי הפסיעות הללו יהיו ניכרות, ולכן יוכלו לבקש העקב ולילך בדרכיהם בלי שינוי וצוה יוכלו להתחזק.

ובזה נבא לביאור הענין, דהנה כתב רש"י ע"פ (שמות כ"ח) ונתת אל חושן המשפט את האורים ואת התומים וגו' ונשא אהרן את משפט בני ישראל על לבו וגו', שקרוי משפט על שם כתב שם המפורש שהיה נותנו בתוך כפלי החושן שעל ידו הוא מאיר דבריו ומתמם את דבריו וכו', ולכן אמר את משפט בני ישראל, שהוא דבר שהם נשפטים ונוכחים על ידו אם לעשות דבר או לא לעשות וכו'. וכן לעיל (שם ט"ו) כתב רש"י שמשפט משמש לשון צירור דברים עיי"ש. ולפי זה ירמזו בפסוק שלפנינו והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה, דאילו מדבר כאן מענין חוקות ומשפטים של דיני המלכות, אלא קאי על צירורי הדברים שיוכלו לידע איזה דרך ישכון אור מהו האמת ומהו ההצל, כי הלא מה שרואים בהשקפה ראשונה זה אינו האמת ואינו צירור הדברים והוא חוץ לדרך האמת. ולכן אמר והיה עקב תשמעון את המשפטים וגו' שלהגיע למשפט ולצירור צריכים לראות בעקב, שיראו בפסיעות עקבות הראשונים שניכרות, שפסיעותיהם נשאר אף צומן כאשר אין יודעים עוד אמיתות הדיבורים שלהם מאחר שסילפו דבריהם, וזהו אומרו והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה, שנשאר לנו רק הפסיעות הרמזו בעקב וחזן מזה אין לנו עוד כלום ורק ע"י הפסיעות הניכרות יכולים להגיע לצירורי הדברים, וכשתחזרר הענין רואים שדרכם היה נגד דעתן ודרכן של צנ"א בדוריהן, וחוקים לסייעתא דשמיא בכל תנועה ותנועה ובכל פסיעה ופסיעה.

*

ולבאר מה שאמר ושמר ה' אלקיך לך וגו' אפשר לומר דהנה אמרו ז"ל (מכילתא ב"ב פ"ד ו') ע"פ (שמות י"ג) ליל שמורים הוא לה', שמורים לכל בני ישראל, מגיד שכל ישראל צריכין להשתמר בו ע"כ. וטעם השמירה הוא דמכיון שליל התקדש החג הוא זמן נשגב לבני ישראל שמתגלה אז גדלותם וחשיבותם שיכולים להמשיך ישועות בכל העניינים, לכן יש חשש ביותר שלא יתגברו עליהם כח הס"מ והמוזיקים ח"ו, ועל כן המה זקוקים לשמירה.

ובבר ביארנו צוה לשון הפסוק (תהלים קמ"ו) השומר אמת לעולם, דהכוונה שכל נקודה של אמת שיש בעולם הרי רבים קמים עליה לבלותה, והס"ט"א משתדלת להתגבר עליה לבלותה מן העולם, וכן כל שונאי הדת וכל אלו שיש להם איזה נגיעה שכולם המזה שלוחים מזה"מ כולם כאחד מושתדלים להתגבר עליה, ולכן האמת זקוקה לשמירה מהשי"ת שלא יוכלו לה, וזהו שאמר השומר אמת לעולם, שהשי"ת שומרה ומלילה מכל הקמים עליה. וזהו שאמר והיה עקב תשמעון וגו' שרומז על ההליכה בדרכי האמת כאמור, ולכן אמר ושמר ה' אלקיך את הצרית וגו' אשר נשבע לאבותיך, שענין קבלת האבות זקוקה לשמירה מעולה כי רבים קמים עליה ורוצים לעוקרה על ידי שרוצים להכניס דרכים של שקר בקבלת האבות, היפוך האמת, ועל זה אמר ושמר ה' אלקיך וגו' שהשי"ת ישמור דבר זה שכולל להשאיר בתוך הקדושה, ועל ידי זה יוכלו להתחזק בה.

ובפשטות אפשר לומר ציבור אומרו והיה עקב תשמעון וגו' ושמר ה' אלקיך וגו', דרומז על העקב שהוא הזמן של עיקבתא דמשיחא, דמכיון שהיו

ובצלי מלחמה ותחבולה, וישארו מהם אנשים גבורים נסתרים וטמונים במחבואות ובמארב ויאלו וילחמו עמנו, לזה אמר וגם את הזרעה ישלח השם צב עד אצור הנשארם והנסתרים מפניך, ולכן לא תערוץ מפניהם, אחר שד' אלקיך בקרבך, והוא לוחם מלחמתך, וימן מלחמה צידך לא ימליץ איש לפניך, וכל זה בתנאי שלא תלך אחר עבודה זרה, אבל פסילי אלהים תשרפון בנש, ואף על גב שתשרפון בנש, לא תחמוד כסף וזהב שיתנו לך שעליהם, לפי שהיא חרס וכל הגאווה חרס, וזה כי חרס הוא, או יאמר לא תחמוד כסף וזהב, שיתנו לך שוחד בשביל שלא תשרפם, וזהו עליהם, ואמר זה לפי שאולי יאמרו ישראל מה לי להניחם כי הם עץ ואבן ואין ממש, לזה אמר ולא תצא תועבה אל ביתך, כי הם והגאווה שנתנו לך בשביל הכל חרס (צורר המור)

ב' תאמר בלצבן רבים הגוים האלה ממני איכה אוכל להורישם לא תירא מהם ועיין בראש"י שמדקדק על לשון כי וגר' צאמת כי הכלל הוא אם יבוא לאדם איזה מוגיעה ח"ו לעבודות הבורא ב"ה, העיקר שלא יעלה שום מורא ופחד על ראשו ואז בודאי בעזרת הבה"ה לא יזיק לו. וזה הרמז בפסוק כי תאמר בלצבן רבים הגוים האלה ממנו רשאי אתה לומר כן רק התור' נותן ענה וזהו הרמז איכה אוכל להורישם כלומר התור' נותן ענה איך אוכל להוריש' כלומר עי"ז תוכל להורישם לא תירא מהם ואז בודאי תוכל להורישם.

בשם הבעשט"ק זי"ע העצה נגד הרשעים שלא לירא מהם, וצריך להפך היראה ליראת ד', כמו שא"כ (מלאכי ב') ואתם לו מורא וייראני, הפירוש כשהרגיש מורא, הפכה ליראת ד', והיא סגולה בדוקה, כן כן הטבע בהעולם כידוע, כשהלצים מרגישים שהאדם ירא מפניהם הם רגלים אחריו. (מאמר מרדכי)

ב' תאמר בלצבן רבים הגוים האלה ממני איכה אוכל להורישם, לא תירא מהם זכור תזכור וכו'. יש לדקדק למה ליה למימר הלשון בתלייה צביה, דהיינו כי יארע שתאמר בלצבן אז לא תירא מהם, דיש לטעות בדאם לא יאמר כן בלצבן יירא מהם ח"ו, וזה אינו נזדקק, והיה לו לומר בקינור לא תירא מהגוים הרבים האלה זכור תזכור.

והנראה דהכי קאמר בשורה טובה לישראל, שתיכף בהעלות על לבבם הרעור תשובה ויזדיקו דין שמים, תיכף ירחמם הש"י ויפלו אויביהם לפנייהם, אפילו קודם שיסגלו הם מלות ומעשים טובים. והכי פירוש כי תאמר בלצבן (צדיק הוא השם) רבים הגוים האלה, (ר"ל מה שהגוים האלה הם רבים צבחות ואכילות רבו יתורא, הסיבה הוא) ממני"י (שאינו גרמתי לזה, שנתתי להם כח מחמת שעברתי על מלות ה', ועל כן) איכה אוכל להורישם. (ותיכף שיזדיקו דין שמים בישר הכתוב) לא תירא מהם, (כי יעלה לרצון לפי הש"י הרהורי תשובתם). ושמה תאמר אף על פי כן האין אפשר להורישם כיון שאין צדי זכות תורה ומצות, זכור תזכור את אשר עשה י"י אלקיך לפרעה ולכל מזרים, (שאינו הייתם עדיין עירוס ועריה בלא תורה ומצות), ואף על פי כן הגיע עתך עת דודים ונפלו אויביכם לפניכם.

וגם כן יאמר בציוו צבגולה זכור תזכור וכו', דהנה כתבו רבותינו הקדושים צדיקי דורותינו צבגולה מצעלי רוח הקודש, כאשר ינטרן אדם לאיזה ישועה כגון לרפואה ולהלחמה, ולעבור במצולות ים מבלי מכשול, אזי יזכור צמו פיו מעין אותן הנסים בציוו צבגולה שזעשו לצדיקי הדורות להצילם או ליחיד. ח"ש גם באלו צבגולה, הגם שלא יהיה צידך זכות כל כך, זכור תזכור את אשר עשה י"י אלקיך לפרעה ולכל מזרים, ובהתעוררות סיפורים הנסים כציוו יתגבר כח חסד עליון עליך, כמלכא דאיתגבר חיליה כד מספרין גבורתין דעבדי, עיין בזה ברעיא מהימנא בא (ח"צ מ' ע"ג).

ועל פי הדברים האלה יונת לנו מ"ש רז"ל במדרש (אס"ר פ"ט ב') שיעשו יועצי המן לו שיעשה עץ לחלות את מרדכי, כי חזרו על כל הצדדים, צמים כבר נעשה להם גם ציאתם ממזרים, בנש נעשה גם לאצריהם וחניניה מישאל ועזריה, וכן על כל (שער) [שאר] העניינים, עיין שם. דקשה על זה וכי טפשים היו, הלא כל מי שיש לו מוח צדקדקו יצין וישיכל מי שיכולת צידו להליל ממם ואש וחצר וחמית הוא יכול להליל מתליה. אך לפי מ"ש יונת, דהנה הם היו קליפות גדולות, והיו יודעים שנתחייבו אותם הדור והיה צידם מעט זכויות, רק ידעו שעל ידי סיפורי הנסים בציוו צבגון יושעו לעין כל אפילו צולת זכויות, ועל כן ציררו דבר כזה שאי אפשר להם לספר מעין המאורע.

והתורה הקדושה המייעצת לישראל בתכמה, צוה אותם בכלל לספר ולזכור ציאתם מזרים, שהוא כלל כל הנסים, ואפילו יארע ח"ו דבר חדש, הכל היה גם

דוגמתו ציאתם מזרים, ועל ידי זה יפלו אויביהם בהשמד וכלה לאין מרפא, אמר כן יאמר השם.

ב' תאמר בלצבן רבים הגוים האלה ממני איכה אוכל להורישם לא תירא מהם זכר תזכור וכו', י"ל כי יעלה בלב ישראל ח"ו לחשב מה שכבר שאלו מינים הלא ראוי לילך אחרי הרוב, ומאחר שרוב האומות הם עובדי עבודה זרה גם המעט ישראל יעשו כמותם ח"ו, והחירוף נודע שאנחנו מצדנו שידענו האמת הצרור ואין כאן שום ספק אין לנו לילך אחרי הרוב נגד הודאי וכמש"פ הח"ס זי"ל לנשות אחרי רבים להטות פי' בדבר שיש לנשות לבאן ולכאן אז תלך אחרי רבים אבל לא בדבר הברור לך נגד הרוב, אבל עם כל זה יצא ח"ו ספק בלבנו מאחר שהם רבים ומחזיקין בדעתם ואנחנו המעט א"כ אולי אין מן הישר שאנחנו נוריש אותם ונאצדם, וע"כ יצא מורא בלבם גם מצד זה, ח"ש כי תאמר רבים הגוים האלה ממנו וכו', ועל זה אמר לא תירא מהם ומהמונם כי זכר תזכור את אשר עשה ד' אלקיך למזרים שנעשו צאופן הזה שיכירו וידעו כי אלהים תהוה והכל אין צם מועיל, וזה שאמר המסות הגדולות אשר ראו עיניך האומות והמופחים, ואין טענתם נדק בזה כל"ל. (ספר חלפת שמלת בנימין)

לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך פן תוקש כו' שלפעמים יקרה שתלית צאות כסף וזהב שעליהם ותחשוב שהיה זה צדק אותה הע"ז שהיו עליה. תתעבו כי חרס הוא תתעב אותו הכסף והזהב של תועבה, כי חרס הוא שלא בלבד יקרה שלא תצליח בו אבל יחרים את שאר נכסיו.

בצוה תכ"ח לא תחמוד כסף וזהב ולקחת וגו', שנמנענו שלא ליהנות בציווי עכו"ם ואע"פ שהעכו"ם עצמה אינה אסורה בהנאה אבל הציווי שעליהם מכל מקום אסורים בהנאה שהוא בכלל משמשי עכו"ם שאסורין ועו"ל לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך, ואף על פי שנאמר צמקום אחר דרך כלל לא ידבק צידך וגו' נתיחד לאו ציווי לפי שיתנו עיניהם צו הפתאים, משרשי המזוה כדי להרחיק כל ענין עכו"ם וכל הנטפל לה.

*

בצוה תכ"ט ולא תצא תועבה אל ביתך, שלא נדבק שום דבר מע"א עם ממוניו וצרבותיו להנות צו ועל זה נאמר ולא תצא תועבה אל ביתך, משרשי המזוה כדי להרחיק כל ענין ע"א הנמאסת, דיני מזוה זו ג"כ צ"ב ממ' ע"א ויבארו ז"ל שהמבשל בעצי אשירה לוקח צ' משום ולא תצא תועבה אל ביתך ומשום לא ידבק צידך מאומה וגו' שצ' ענינים הם, אחד המכניס דבר ע"א בשרותו כדי ליהנות צו ואחד הנהנה צו שצנייהם מראה האדם בנפשו החפץ אליה ולוקה על שניהם כמ"ש, ואע"פ שצנייהם עיקר אחד להם והוא ההנאה שהרי אינו לוקה אלא בשביל ההנאה מ"מ מכיון שנהנה ילקה צ'. ובכלל אסור זה צין ע"א עצמה צין משמשיה צין תקרובת שלה וצין ע"א של ישראל של עכו"ם ומה צין זו לו, של עכו"ם אסורה מיד שנעשית שנאמר פסילי אלהים משנפסלו, ושל ישראל אינה אסורה עד שתעבד שנאמר ושם בסתה, עד שיעשה בה דברים שצסתה.

ובן הנכללים בצוה זו שלא ידבק האדם אל ממונו שחננו הקל בצדק ממון אחר שהוא של גזל או חמס או מריבית או מכל דבר מכוער שכל זה בכלל משמשי ע"א הוא שיצר לב האדם רע חומד אותו ומציאו אל הצית והיה"ר נקרא בשם ע"א וכמ"ש ז"ל שצו נאמר פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וכתיב בענין ע"א יאלו אנשים בני בליעל מקרבך וידיתו וגו', ובממונות באלו שזכרנו ובמשמשי ע"א על בולן נאמר והיית חרם כמורהו שכל הנדבק עמו הוא חרם שאין ברכת הא-ל מצויה בו ואבד ובלה, וכענין שאז"ל שפרטות של ריבית מכלה כמה אזהרות של ממון שצ"א זה ומאד צ"א זה, ומהאסור זה בכל מקום ובכל זמן וזמן וזמן ועוד על זה ולקח שום דבר מע"א והציאו לרשותו ונהנה צו לוקה צ' משום לא תצא תועבה ושמוס ולא ידבק וגו' כ"כ הר"מ בצו"ל.

בעת שהי' הרה"ק רבי צבי הירש מליסקא זי"ע אלל הרה"ק מרוזין זי"ע, ראה שם שנותנים לאכול נזקע להסוסים שהי' שייכים לביתו של הרה"ק, וחרה לו מאוד הדבר הזה, שנותנים להסוסים נזקע שמחירם עולה לסכום גדול, וזה הי' יכולים להנות לעניי אחינו בני ישראל, ורץ תיכף ומיד לבית משכן קדשו של הרה"ק מרוזין זי"ע לשאלו על הדבר הזה לפתור אותו, וכשהגיע הרה"ק מליסקא לשער המלך של הרה"ק מרוזין, עלה במחשבתו, על מי יש לי קושי, מי אני ועל מי יש לי קושיות, וכן

(אגרא דכלה)

(ספרורנו)

(ספר החינוך)

בפסוק כל המצוה וגו' שאין המצוה נקראת אלא למי שגומרה שאלמר (יהושע כ"ד) ואת עצמות יוסף וכו' עיי"ש. ולדברינו ירמזו שאם רוצים לידע מוכן של כל דבר אם הוא מצוה אם לא, צריכים אנו לראות הגמר של הענין, ומהגמר של מצוה שלהם אפשר לראות בעליל להיכן הדבר מוליך ומה הם התולדות.

וזכרת את ה' אלהיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל. ידוע כי ישראל גבורים ואנשי חיל למלחמה כי נמשלו לאריות ולזאב יטרף, ומלכי כנען במלחמה נלחמו אותם. על כן אמר אם תחשוב כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה, תזכור השם שהוציא אותך ממצרים ולא היה לך שם כח ועצם יד כלל, ותזכור עוד כי במדבר אשר אין לאל ידך לחיות שם עשה לך כל צרכך, אם כן גם החיל הזה אשר עשית בכחך השם הוא שנתן לך הכח כאשר עשית אותו. ואם תשכח את השם יכלה כחך ושארכך ותאבד כאשר אבדו הם, כי כל עוזי ה' יכלו. וחזר להביא עוד ראיה אחרת שלא תחשוב כחי ועצם ידי וגו' ואמר שמע ישראל דבר אמת מפי, כי הגוים האלה הם גדולים ועלומים ממך ואין תנחם במלחמה, ועוד יש להם ערים גדולות וצבאות לרום השמים ואין תכזב אותם, ועוד ששם עם גדול ורם בני ענקים שאתה ידעת מן המרגלים שראו אותם, ואתה שמעת מימים ראשונים שלא יתיצב אדם לפניו, וכשיצטרך לך כל זה יש לך לדעת ולהאמין מן היום הזה כי לא תוכל לעבור עליהם כלל, עד שתדע בלבך כי ה' העוזר לפניך הוא אש אוכלה והוא ישמידם ויכניעם, לא כח ועצם יד שנתן לך אלא יד ה' עשתה זאת בתקיפין שבהם.

וזוה רמז למה שאלמר (יהושע י"א) וה' השליך עליהם אבנים גדולות מן השמים, וכן אמר שם (פסוק י"ד) ולא היה כיום ההוא לפניו ואחריו וגו' כי ה' נלחם לישראל. והערים הצבורות שהזכיר כאן רמז לתומת יריחו שנפלה לפני הארון, וזהו שאלמר דוד (תהלים מד ד) כי לא תחרב ירוש ארץ חורבם לא הושעה לנו כי ימין חורבן ואור פניך כי רצתם, ימין השם חורבם בתקיפין ואור פניו שרשם בהרואי המלחמה שנתן להם כח עליהם. וזהו שאלמר הכתוב עוד (עמוס ט ב) ואנכי השמדתי את האמורי מפניהם אשר כגוצה ארצים גבוה וחסון הוא כאלונים ואשמיד פריו ממעל ושרשיו מתחת, ייחד האמורי שהיה עוֹסֵם בהם, והשם הוא המשמיד אותם. (רמב"ן)

וזכרת. הטעם אם עלה על לבך לאמר כחי ועוצם ידי, זכור הנותן לך כח. [זכור הנותן לך כח, וכן רגל על לשוני כאשר שמעתי ממכשירי דת לאמר, זאת היא הטבע, שאלתי להם מי ברא הטבע ומי שם יסודותיה (אבי עזר)] (אבן עזרא)

וזכרת את ה' אלקיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל הרי זו מצוה עשה לזכור את ה' תמיד ע"ד שו"ת ד' לנגדי תמיד ואמר המשורר ועבר זכרך על לשוני כמו נופת לוף טעמתי וכתיב לשמך ולזכרך תאות נפש, ולמעלה מפסוק זה צפ"ו כי השמר לך פן תשכח את ה' אלקיך וכתב רבינו יונה שזה מצוה לא תעשה שלא לשכוח שמו הגדול רגע ונלמד ממה דאמרין בספרי בצמה דוכתי זכור יכול בלב כשהוא אומר לא תשכח הרי לב אמור הא מה אני מקיים זכור צפה והכא נמי דכוחי ואמר תחלה פן תשכח בלב והדר אמר וזכרת צפה והיינו דכתב רצ"י ויש לאדם בכל יום לעמים לעורר האהבה ולומר צפוק זכרון יזכרנו ויראנו ית' כגון מלא כל הארץ כבודו ופסוק גדול העזה ורצ העלילה אשר ענין פקוחות על כל דרכי בני אדם אלקי עולם ד' וכיוצא באלה, וכן היה נוהג מורי הרה"ח כמהר"ר יוסף סאניש זלה"ה ובתוקף חיבה לעמים מרגל צפומיה לשון נוסח תפלה דראש השנה אשרי אשם שלא ישכחך וכן אדם יתאמן כך. (ספר חרדים פ"ב אות נ"א)

וזכרת את ה' וגו'. פירוש שצריך לתת לבו על טובותיו כי מה' היתה לו, ודבר זה יעיריהו תמיד להכיר צוראו והשגחתו עליו, ותחילת תחבולות יצר האדם היא להשכיחו דבר זה, ודרך זה יכנס לאבדו, ואולי כי לזה סמך מאלמר שאחרי זה והיה אם שכוח תשכח, פירוש אם שכוח דבר זה שה' הוא המטיב לך וגו' סופך שתשכח את ה', וסופך ללכת אחרי אלהים אחרים, ולא במחשבה לבד אלא במעשה כאומרו ועבדתם, ולא עבודה שאינה מסוימת באיסור אלא והשתחוית להם שהיא עבודה מסוימת באיסור לכל עבודה זרה שבעולם, כאומרו ז"ל (סנהדרין דף ט:) המשתחויה למרקולים חייב הגם שאין עבודתו בך, הא למדת שהזכירה זו גדר גדול לעבודת ה', ומתקדשה: ידיחתי השטן ממדריגה למדריגה למטה ממנה. (אור החיים הק')

והיה אם שכח תשכח, וזה יקרה כאשר תיחס הכלתך אל כחך, ולא תזכרהו עליה. תאבדון וגו'. משני עולמות.

עמד שם אצל הדלת אחיה רגעים עמוק במחשבותיו, ופתאום שמע שהרה"ק מרוזין מדבר אליו מהבית ואמר לו בזה"ל, "ליסקער רב, איך וועל אייך שוין מארגען אלעם פארענטפערן".

לבוחרת כשנא הרה"ק מליסקא להרה"ק מרוזין, אמר לו הרה"ק מרוזין מדע שמציאים לי מעות ומעות שונות, יש מעות שאינו ראוי רק לסוסים, ומפני שאני רוצה שיכלו המעות מהרה, ע"כ אני מצוה שיקנו מהמעות לוקער שדמיהם יקרים ויתנסו להסוסים, והראה הרה"ק מרוזין שמונה על השלחן מעות לצורים, ואמר לו בזה"ל "ליסקער רב, פון דע אלע געלט וואס איר זעהט דא, קומט מיר נישט אויס נישטאמאל פאר א סעודה אחת".

ובידוע שדבר זה נהג גם הרב הקדוש מליסקא שזכר הרבה מאוד המעות שצאו לידו, והי' זורק הרבה מעות לבית הכסא כנועד.

שמועתי מפה קודש רביה"ק מסאטמאר זי"ע, שפעם אחד נתן הרה"ק רבי צבי הירש מליסקא זי"ע סכום גדול של מעות להגבאי שלו וזהו לו שמכר ומיד ישרפנו, והי' שם צעת ההוא הרה"ק רבי יחזקאל זי"ל, מחנא דבי נשיאה של הרה"ק מליסקא, ושאל מחמתו הקדוש האם יכול לקנות מהמעות הזה עמים ליתן לעניים על ימי החורף שמתשמשים וצאים, ויהי' נעשה זו גם כן דין שריפה, שהעמים ישרפו, והרה"ק מליסקא ענה לו שאינו מקיים בשום אופן, אלא שישרפו המעות ממש כמו שאמר מקדם. אחר כך אירע שאיש אחד נטל המעות הללו, והלך בכוונה טובה לשם מצוה ושלם החוב של שכירת הדירה של עני אחד שהי' חייב מכרז שכירות מכל השנה שעבר ועל כן רצה הצע"צ לשלחו מדירתו, אלא לא עלה הדבר בכי טוב, שהעני הזה ששלמו עזרוו השכירות נחלה ר"ל וצאו עליו נגעים גדולים על כל הגוף במחלה קשה (אוסטלג), והצינו הדבר, שצא לו מחמת שהי' נהנה מהמעות הנ"ל שהרה"ק מליסקא צוה לשרפו, וצאו לפני הרה"ק להזכיר לבקש רחמים על העני הנ"ל, וסיפרו בלית ברירה את כל ונוכח ששעו מהמעות הנ"ל, ואמר להם הרה"ק מה עשיתם, הלא המעות הללו קבלתי מאחד שהי' בעל עבירה גדול והי' לו מחלה הנ"ל ה' ישמרנו, ולא ראיתי ענה אחרת רק לשרוף המעות, ועתה שאתה הי' נהנה מהמעות הנ"ל נעשה מה שנעשה, ע"כ שמעתי מרביה"ק מסאטמאר זי"ע, והשי"ת ישמרנו ויזילנו מכל רע, ואך טוב לישראל אמן. (גדולת יהושע)

לא תחמד כסף וזהב עליהם ולקחת לך פן תווקש בו כי תועבת ה' אלקיך הוא ולא תביא תועבה אל ביתך, וגו' לא תחמוד כסף וזהב היינו למקדש כמ"ש שאל מלכא נמצא תחרמנו אצל המעולה יהיה לבית ד' ולזה קאמר כי תועבת ה' הוא וא"כ לא רצה ד' בו, ואם תאמר לא אשרפנו פן יהיה לזל כמ"ש חז"ל רק אכנס לביתי לגומזו ולכן קאמר ולא תביא תועבה אל ביתך.

ולא תביא תועבה אל ביתך. דער חפץ חיים האט געזאגט: אז איינער ברענגט אריין עבודה זרה ביי זיך אין שטוב און שטעלט איהר אוועק אין א ווינקעל, איז ער עובר אויף דעם לאו לא תביא תועבה אל ביתך (דברים ז, כו) אז איינער איז מער אדוק, שטעלט ער די עבודה זרה אויף דעם שפייד-טיש ער זאל איר האבן פאר די אויגן בשעתן עסן, אז מען ליינט די פרייע פרעסע טראגט מען אריין די עבודה זרה אין הארצן, דאס איז פיל ערגער ווי אין שטוב. (עיקבתא דמשיחא, הגה"ק ר"א וואסערמאן זצוק"ל)

לא תחמוד כסף וזהב עליהם וגו' פירוש דבשעה שמד אדם כזר עבר על לא תחמוד בית ריען דבשעה שמד עובר עליו וכיון שאמרו חז"ל עבירה גוררת עבירה כך הזהיר הכתוב שלא תחמוד שום תחמוד עברה זו תגרור ג"כ שתעבור על ולקחת לך ואח"כ יגרסו שתוקש בו ותביא תועבה אל ביתך, ועל זה אמר דרך מדריגה בתחלה כיון שתתחיל לשקך צה ימאס בעיניך עד כי תעב תתעבנו והי' בעיניך חרס. (פנים יפות)

וביותר צריכים להזהר כשנדמה לאדם שיכול ליהנות מהם אחיה תועלת וטובה, וכמו ש"כ הרמב"ן ז"ל עה"פ צפ" השבוע (דברים יב) רק חזק לבטל אכול כי הדם הוא הנפש וגו' עיי"ש. ובפרט צריכים חיזוק שידעו לשקך ולתעב אפילו כאשר המה מסמאין את עיני האדם בדברים הנראים כמנוות. וזכרן זה פירשתי סמיכת הפסוקים (דברים יז) שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו כי הרם הוא, וסמיק ליה כל המצוה וגו', והיינו שצריכים להתרחק גם מהמנוות שלהם. ומוכן בזה מה שפירש"י ז"ל

והיה אם שכן תשכח וגו'. אמרו ז"ל (תמורה י"ד) מוטב תפר תורה ולא תשכח תורה. וצ"ל הענין הוא, כי הפרת התורה מזל אחד מעוררת התגברות והתחזקות מזל השני, וצמקום שיסגסג דורסים את התורה ישנם מצילים לעומתם, וצ"ל שגזרו גזרת הסגר על ת"ת ושיטות היו מלמדים את ילדי ישראל תורה צמרתים מתחת לארץ בשאי בשעת הלילה.

אולם מה גדולה הסכנה כשמגיעים חלילה לשכחת התורה. כאן ניטל כבר ההרגש, וכמו צ"ל צמח צדק המה שאינו מרגיש, כן אינם מרגישים בשכחת התורה, וצני העושים המתגדלים בלא תורה מתגדלים בלא דרך ארץ ובלא תואר ישראל ואין איש שם על לב. ומכיוון שאין באן מלחמה להפך את התורה אלא מוניהים אותה, או מסתפקים בהפסדה או בתפלת קדיש, עד שמתרגלים ואומרים כי זוהי יהדות אמתית, אזי הסכנה גדולה ביותר, כי תשכח חלילה התורה מדור הבא, ועל כן הצטיינה לנו התורה (דברים ל"א כ"א) כי לא תשכח מפי זרעו, להראותך עד כמה גדולה הסכנה של שכחת התורה.

ארץ אשר אצניה צרול, אל תקרי אצניה אלא צוניה, והקשה מה אל תקרי, ומירץ שהשינה נקרא אכן השואב, ששואב צרול, וצ"ל שלא יהיה שום מסך בין האכן לצרול, כך השכינה קולטת ומושכת אליה כל נשמה שאינה מלוכלכת בשקר רק ברורה באמת, וזה אל תקרי אצניה שהיא אכן השואב אלא צוניה וכו', לכן אין אדם צריך רק לראות שיהיה אמת, וממילא יתשדדו למעלה.

בצורה ת"ל (מלות צרכת המזון). כך מקובל אני מרצותי, שכל הזהיר צרכת המזון מוונותיו מלויין לו בצדו כל ימיו.

הרב המגיד הקדוש והטהור מוה"ר דוב בער נב"מ הזהיר על זה מאוד לבוון בברכת המזון יותר מתפילה, כי תפילה דרבנן וברכת המזון דלורייא.

(תולדות אהרן זיטאמיר, שופטים)

בא וראה מ"ש צוהר פ' ויקהל כל מאן דמצריך צרכת המזון כדקא יאזת צחדא צרעותא דלצא כד סליק להווא עלמא אחר אתתקנא ליה גו ריין עלאין צהילין קדישין ועוד מצוה צמח צדק דכמה צוהר כי הס"א קאים על שולחנא דבר נש וצריך ליתן לו חלקו צמים אחרונים על כן צריך ליהרר מאוד שלא יהיה שם הס"א שמתחילין לצרכת צרכת המזון וכשצומרים הצ לן ונצרך אזיל הס"א וע"כ הזהירו חז"ל תיכף לנטילת ידים צרכה דקאי אזהרה זו שאין צריכין להפסיק צין נטילת ידים מים ראשונים לצרכת המזון וכן אין מפסיקין צין נטילת מים אחרונים לצרכת המזון ואפילו ללמוד תורה הזהיר האר"י ז"ל שלא להפסיק צין מים אחרונים לצרכת המזון.

ופעם אחת היה צא חכם אחד איש קדוש מתלמידי של ר' משה קורדוויירי אלל הקדוש האר"י ז"ל והאר"י ז"ל קיבל אותו בספר פנים יפות וצעת הסעודה השגית האר"י ז"ל עליו שאינו אוכל כדרך הצריאים וראה צו שהיה לו כח צחדא מאיצריו ושאל האר"י ז"ל לאותו האורח למה אינו אוכל והשיב לו האורח כי זה ימים רבים אשר הכתף שלו כאוב לו ביותר ואז הסתכל צו האר"י ז"ל ואמר צודאי היית אמה מפסיק צין מים אחרונים לצרכת המזון, א"ל כן הוא שרגיל היה ללמוד פרק משניות צין הנטילה לצרכת המזון והיו ס"ל דצברי תורה צורך סעודה הוא כמ"ש רז"ל כל שלחן שאין אומרים אליו דברי תורה כאלווא כלו מוצי ממים א"ל האר"י ז"ל לכן צא אליך הכאב דוקא צכתא שעצרת על דברי חכמים שאמרו תיכף לנטילת ידים צרכה תיכ"ף הוא אמתיות כתי"ף ונתן האר"י ז"ל ענה להסחיד שיקבל עליו שלא להפסיק צנטילה אזי יתפא מהחולי עד כאן. הרי לך שהקדוש צריך הוא מדקדק עם כל אחד ואחד וכל מעשיו הוא צהשצון צמדה וצמשקל והוא הדבר שזכרנו כל מי שלא צריך צרכת המזון צכוונה הרי הס"א על שולחנו וכל מי שמברך בכוונה יוכה לשמוע ברכת המזון לעתיד מפי דוד המלך כשיעשה הקצ"ה אריסטון לצדיקים לעתיד לצא כי אין הקצ"ה מקפח שכן שום צריה אפילו שכן שיהא נאה.

כתב צעל עשרה מאמרות דהנשמה היתרה הבאה לאדם בשבת נהגת מאוד מברכת המזון כי היא מצוה מיוחדת אצלה שאינה נהגת בעליונים ונ"ל הטעם כי הנשמה הניתנת לאדם בכל ימי חייו הנה היא מתעסקת עם הגוף בכל עניניו כמוני כמוהו משא"כ הנשמה יתירה צשצצת אין לה השתתפות עם הגוף והיא כמלאכי רוח ונהגת מאוד מהמנהג הזאת והכן. וצוה יתצאר לנו הפיוט דכל מקדש

שציעי וכו'. שיקד שם הפייטן סועדים צו "לצרך שלש פעמים דלשון לצרך הוא מיותר וצ"ל גימרה. ולפי הנ"ל יצדק מאוד דעיקר כוונת הסעוד' להנות להנשמה מצרכת המזון].

שבעתי מפי הרה"ח מו"ה יצחק וויינשטאק ז"ל שו"צ צעיר קלויזענבורג י"א. שזכה פעם להסתופף בלל הרה"ק רבי אברהם המגיד מטריסק זיעובי"א צעת התגוררו צמרתן קארלסבאד, והי נוכח לראות אללו ענין נפלא, דהינו צעת צצרך צרכת המזון אחר גמר סעודתו, והגיע להרחמן הוא ישלח לנו את אליהו הנביא וכו' לטוב וכו', נפל חלשות, וכראותו זאת נצחל עד מאד, אמנס כאשר שאר צני אדם ואנ"ש שהי נמצאים שם לא נצחלו כלל. ע"כ היה מרגיע עצמו ושואל מהם סיבת הדברים, והשיבו לו כי כבר הם מורגלים לדבר, כי בכל פעם כאשר הרה"ק מגיע להרחמן הוא ישלח וכו', הוא נופל צחלשות מחמת רוצ צערו שצדיין לא הגיע אליהו הנביא, לצער לנו צשורות טויות ישועות ונחמות. על כן אין הם נצחלים כ"כ על דבר צחלשותו.

למזון ענתן ולמען נסמך, צאורו, העניו הי' כדי שיצחנו אם שלמים הם עם ד', ונסתק פירושו הוא מלשון התרוממות, כמו הרימו נס על העמים. וכדאיחא צויה"ק, ושני הפירושים מתאחדים, דע"י הנסיון אם יעמדו צו, יהיו הם עליון על כל גויי הארץ, והמדה הזאת נוהגת בכל דור ודור וצכל איש ואיש. כאשר השי"ת רוצה להעלות את האדם צציו מדרגה הוא צונחו תחלה, וכמו שאמרו חז"ל צצמד"ר צראשית אין הקב"ה מעלה את האדם לגדולה עד שהוא בוחנו תחלה, וע"י הבחינה מועלה האדם במדרגתו מאד, וכמו דאיחא צצצא צתרא דף י' צחד אמורא ששמע למעלה שהרואי לוד שקדשו שם שמים אין כל צרי' יכולה לעמוד צצמיחא. ולא דוקא הריגה, דהוא הדין ע"י כל מיני צער ועניו שהאדם מתיסר בעבור הקב"ה נועלה מדרגתו לעולם הבא. וכדאיחא צצרכות ה', ג' מתנות טויות נתן הקב"ה לישראל וכו' לא נתן אלא ע"י יסורין, ואלו הן, תורה וארץ ישראל ועולם הבא וכו' עיי"ש. גם איחא צצמד"ר אשרי אדם שעומד צנסיון, שאין אדם שאין הקב"ה מנסה אותו כו', עיי"ש.

וראוי לך לידע עוד, דהימים שהאדם עובר להקב"ה בזמן שאין הקב"ה מרבה לו בטובה כ"כ, הם נחלקים לו לעד למעלה להזכר שמו לטובה בעבור זה, ומשצים להאדם כאלו היה מתחמד עם הקדוש צרוך הוא צוה. ומקרא מלא הוא צירמיהו, כה אמר ד' זכרתי לך חסד נעוריק אהבת כלולותיך לכתך אחרי צצמד צאריך לא זרועה.

(חפץ חיים)

שבע ישראל אמה עובר היום את הירדן וגו', איחא צצמדרש רבה, צצנן אמרי צא וראה כל הנסים שעשה הקצ"ה לישראל לא עשאן אלא על המים, וחושצ שם כל הנסים שנעשו צמים, א"ל משה הוו יודעין כל נסים שעשה לכם הקצ"ה לא עשה אלא על המים, ואף צעשה שצעצרו את הירדן לירש את הארץ עמיד הוא לעשות לכם נסים צמי הירדן. וצריך להצין דהלל האמת לא כן הוא, כי הצו"ת עושה נסים תמיד בכל עת וצכל מקום, וא"כ צ"צ מ"ש המדרש שכל הנסים של הקצ"ה אינם אלא על המים.

ואפ"ל דהנה המים רומז לטהרה כנודע, וכמ"ש הכלי יקר צפ' חקת דע"כ פרה אדומה מטהרת טמאים ומטמאה טהורים, דאפר הוא ממקור עומאה ומים משורש הטהרה, וע"כ הם מטהרין דכל דבר נתפעל מהפכו, עיי"ש צצרוכה. וכל הטמאים מטהרין צמים, והקצ"ה כציכול דמה לטהרת המים וכמ"ש מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקצ"ה מטהר את ישראל. וכתב צצפה"ק חסד לאצרהס מהה"ק מוה"ר אברהם אזולאי ז"ל (מוצא צצמדרש תלפיות עף א"י צצופו) דמה"ט ארץ ישראל מוקפת צמים וטהרות מכל ד, לפי שהמים שורש הטהרה, ולהורות צוה שכל הצא לא"י צריך לטהר עצמו צטהרה יתירה מחמת גודל קדושת המקום.

ועפ"ז אפ"ל שע"כ עשה הקצ"ה כל הנסים על המים דוקא להורות צוה דהנסים צריכין לצוא אף ממקור הטהרה כמו צחינת המים דרומז לטהרה, ובכל עת שרואין נסים צריכין לחקור ולהביט מאיפוא מקורן ושורשן אם הם באים ממקור הטהרה, ורק אז יקרא להם שם נסים, ואם לאו הם נסיונות ולא נסים, ואם רואין נסים הצאים ע"י עוצרי עצירה צריכין לידע כי הם מכוחות הטומאה ח"ו, וצריך לצרות מהם הרבה יותר מן הצרות מן הארץ ומן הדוב, שזה רע ומר מאוד וצרה גדולה אם עושין נסים ע"י כוחות הטומאה ח"ו.

(דברי יואל ע"י רבי'ז)

של גאולה טרם שיפרשו מעבודה זרה, כי כל זמן שאין מושרישים אמונה טהורה בלבבות ישראל ועוקרים מן השורש כל ענין של כפירה ועבודה זרה אי אפשר שיהיה הגאולה, ולכן בא הקב"ה לנסותם בדבר זה וזה למשרעה שיעשה מקודם השני האותות הראשונות שאין בהם עדיין ציטול עבודה זרה, כדי לנסות את ישראל אם יאמינו לדבריו גם באופן זה. ואמר לו הקב"ה והיה אם לא יאמינו לשני האותות האלה וגו' לזכר שלא ימצאו עדיין ציטול עבודה זרה, אז ולקחת ממני היאור ושפכת היבשה וגו' לעשות אות ומופת כזה, שיש בה ציטול וצינון לעבודה זרה והתגברות כח האמונה הטהורה בהש"ת, ואז צודאי שיאמינו ישראל לדבריו בצבורת הגאולה, ומונן שפיר שאמר והיה לשון שמחה, שצודאי שמחה גדולה הוא לפני ית"ש שאף שיראו ישראל שעושים אותות ומופתים בצבורת הגאולה, עכ"ל יעמדו ישראל צנסיין ולא יאמינו שהוא גאולה אמיתית טרם שיראו שיש בה ציטול העבודה זרה ועקירת כח מינות וכפירה מלצות ישראל.

והנה כפי מה שציארנו עשה משה רבינו האות לישראל על ידי ששפך ממי הנילוס ליבשה, כדי לנטול צו כח העבודה זרה שהיה צנילוס, והנה כאשר משכו ישראל את ידיהם מעבודה זרה, הרי על ידי המסירות נפש שלהם לעקור העבודה זרה הלזו מלצם נהפך להם הדבר לזכות, שכל הנסים שעשה להם הקב"ה היה על ידי המים. והוא על דרך מה שאמרנו ז"ל (צ"ק ג' ע"א) צבתו של נחויא חופר שחין שנפלה לצור גדול, שאמר רבי חנינא בן דוסא דבר שאותו לדיק מטער צו יכשל צו זרעו עיי"ש, והיינו דכיון שהטער לעשות מעשים טובים צניין זה לכן מגיע לו שלא יכשלו זרעו בדבר שנתייגע צו לטובה, וכן היה גם בישראל שחיון שננטעו צניין זה לעקור העבודה זרה מלצם ולכבוש את היר הרע, לכן נעשה להם גם הנסים דוקא צניין זה. וזהו שאמר הווי יודעין שכל הנסים שעשה להם הקב"ה לא עשה אלא על המים, שצריך בה ידיעה צורה נסים לא שייך אלא במקום שהשתדלו במסירות נפש לעקור כל זיק שהוא נגד האמונה הטהורה, ולא זולת. ואף שצודאי נעשה להם נסים גם במקומות אחרים כי הקב"ה מלא כל הארץ כבודו והוא כל יכול צמשים ממעל ועל הארץ מתחת, אבל מה שנעשו הרבה נסים על המים הוא להורות לישראל דבר זה שידעו צבירור שהגם בא צאון כשעוקרים מקודם כל ענין של עבודה זרה ח"ו. (דברי יואל ע' רמ"ד)

[ובר אל תשכח את אשר הקצפת וגו'] הענין שנצטוונו לזכור תמיד במיוחד את מעשה העגל, כי מעשה העגל היה מיד אחר מתן תורה, וצעת שהיו ישראל צרום המעלה מבחינה רוחנית, כמו שכתוב (דברים ד, לה) אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו, והם היו מופשטים לגמרי מכל הגשמיות, כמאמרנו (ע' זח"א קלא) חירות מן ה"ה"ר, וכל זאת ארבעים יום אח"כ נכשלו צעון חמור כמעשה העגל. זה מרמז על המשנה (אבות ב, ד) אל תאמין בעצמך עד יום מותך, שאפילו האדם מרגיש שהוא משיג השגות, וחושב שכבש כבר את יצרו צענינים שונים, יזכור את מעשה העגל, דהיינו שהיה מיד אחר ההשגות של מ"ת, ועיי"ל ינלל מהי"ה ר"ר. (מאמר מרדכי, סלאנים)

ואתפוש צני לוחות הצרית וגו' ואשצרב לעיניכם וגו'. ולכאורה יש לדקדק צאומרו ואשצרב לעיניכם וגו', דליוה רצותא יתירה יש צמה שצירר הלוחות לעיני ישראל, והלא עצם צצירת הלוחות שהיו מכתב אלקים חרות על הלוחות כבר היה דבר נורא ואיום, אבל מה יוסף תת מה שהיה לעיני ישראל. ואפשר לתרץ דהנה כבר כתב הרמב"ן ז"ל (שמות ל"ג) כמעשה העגל דהללו שעצדו לעגל צפועל היו המועטים שנהרגו ונגפו, ושאר רוב העם השתתפו רק צמה שתמכו צנזמי הזהב וכדומה, ועיי"ל נתפסו להדבר הרע הזה וחתפו צמחצצה רעה, ומכיון שצחטא עבודה זרה פוגם אף צמחצצה לכן נחשצ הצטא לכולם עיי"ש. וצאמת כתב הרמב"ן (ס"א) שלא צקשו העגל להיות להם לאל ממיית ומחיה ולקבל עבודת אלהותו עליהם, אלא שרצו שיהיה להם צמקום משה מורה דרכם, ולא היה כוונתם כלל לעבודה זרה, אמנם מכיון שהיה פסל שצקרה תורה לכן הצתצב הדבר אח"כ שנעשה לע"ז ממש.

ולפי זה צריך להצין דמאחר שטעו צדבר ונדמה להם שכוונתם לשמים, א"כ האין חכריו משה ואמר (שמות ל"ג) מי לה' אלי וגו', והרי היה חשש גדול שיצואו גם הללו שטעו צעגל, דהלא גם המה חשצו שכוונתם להש"ת. וצריך לומר שצמך משה על נצותו שידע מי הוא שלצו לשמים לגמרי ומי שחטא צמחצצה רעה. וציתור אפשר לומר שצמה צצניו הורה להם מהו הדרך ה' הנכונה ועיי"ל תוודע להם טעונת, וכבר ידעו למפרע שצרכם לא היה לה', וכמו שרואים בעו"ר הרבה פעמים שנדמה לבני אדם בפעולות שונות שכוונתם לשם שמים וחושבים שעושים דבר טוב וכל מוגמתם לשם מצוה ולתקן בדקי היהדות, ולמעשה יוצא מזה ענין עבודה

שמוע ישראל אתה עובר היום את הירדן וגו', אפ"ל עפ"י מש"כ צספה"ק אגרא דכלה (פ' שופטים) מה שיש צדינו הקצלה מרצותינו שכת הפועל צנפעל, וממילא ממונו ורכושו של אדם שהאדם מצגלו על ידי מעשיו, הנה יש צנמון ורכוש ההוא כת הפועל וכו'. ועתה אם עיני שכל לך צצין את אשר לפניך, אשר צעיינו רציו כמה אנשי שם אשר פיתם היר לצבוע חלקם, והשתדלו צפרנצתם לקבל ממון מכל אדם, ונצאריו אחר כך כלים ריקים, כי הממון שציגלו מצני צלי שם צצק צם וצנפעס, וכיצתה השלצתה אש אשר צער צקרבס צצצתה היוצר כל. והנה לפי זה יהיה אסור לקבל ממון מכל אדם גם צוולת השתדלות, זה אינו, כי אם האדם אינו משתדל רק הש"ת שולח לו ממון על ידי איש פרטי, הנה מתחת אלקים הוא, והש"ת נקרא צעליו של הממון, והוא יופיע ומצמין לו את הנאות לו ולנצמתו וכו', ולא יצא לו מזה פועל מגונה ח"ו מכת הפועל צצממון הנותן, כי הש"ת הוא הנותן והוא הצעלים, ואין כאן צית מיחוש וכו'.

ובזה מצאר שם כוונת הפסוקים (דברים יט, ט) כי אתה בא אל הארץ אשר ה' אלקיך נותן לך, לא תלמד לעשות כמעצות הגוים ההם וגו', דהנה כצנתן הש"ת לישראל את כל טוב ארצות הגוים האלה ממונם ורכושם המה יירשום, הנה יש לחוש כי כת הפועל צנפעל, וצכת הרכוש האלה טמון מדות הרעות של הגוים, וכאשר יתנו ישראל ממוני יש לחוש שיקנו קנין צנפעס לעשות כמעשיהם. ועל כן אמר הכתוב כי אתה בא אל הארץ אשר ה' אלקיך נותן לך וגו', היינו שאין זה צהשתדלות ליקח מיד הרשעים האלה, רק הש"ת נותן לך, כי מה שישראל יירשום זהו ירועה וצתונה מאת הש"ת, והש"ת הוא הצעלים של הרכוש, ועל כן אינו מצטיחן שעל ידי זה לא תלמד לעשות כמעצות הגוים ההם וכו', ולא יצא לך מזה פועל מגונה ח"ו מכת הפועל צצממון הנותן וכו', עיי"ש צארוכה.

והנה מצאר צתחילת צצריו, אשר מה שיכולים ליהנות מממון אחרים, זהו רק כשהוא צלי השתדלות, שאז אין זה נחשצ שהוא מקבל הממון מהאיש אלא שהוא מתת הש"ת, ולכן אינו משפיע עליו לרעה ח"ו. ונמצא לפי זה אשר מה שהיו ישראל יכולים ליהנות מממון הכנעניים היה גם כן רק מטעם הנזכר, שלא היה זה צהשתדלות ישראל ליקח מיד הרשעים האלה, רק שהש"ת נתן להם.

והנה זהו הכוונה גם צמה שאמר משה לישראל שמע ישראל אתה עובר היום את הירדן לצוא לרשת גוים גדולים ועצמים ממך וגו', אשר אתה ידעת ואתה שמעת מי יתייצב לפני צני ענק וגו', וידעת היום כי ה' אלקיך הוא העוצר לפניך וגו' הוא ישמידם והוא יכניעם וגו', והיינו מכיון שהיה הכרת גדול שידעו ישראל אשר מה שיוכלו ליכנס לארץ ולקבל כל טוב ארצות הגוים האלה וממונם ורכושם, הוא רק מתת הש"ת, ואינו כלל מצד איוה השתדלות טעניית, כיון שרק צאופן זה היו רשאים ליהנות מממון הכנעניים, על כן הוצק לומר להם מתחילה אשר כל מה שיוכלו ליכנס לארץ חמדה טובה ורצצה הלזו אין זה כלל צדרך הצצע, שהלא אתה ידעת ואתה שמעת מי יתייצב לפני צני ענק וגו', רק על ידי שה' אלקיך הוא העוצר לפניך וגו', הוא ישמידם והוא יכניעם וגו', ועל ידי שידעו כל זה אכן יהיו רשאים לקבל כל טוב ארצות הגוים האלה, וכאמור.

(דברי יואל שלח מהדויות ע' שסי"ג-שס"ד)

ואפ"ל עוד המדרש הנ"ל, צהקדם מה שאמרנו לפרש הפסוקים צפרשת שמות (שמות ד' ט"ו-ט"ז) וענן משה ויאמר והן לא יאמינו לי וגו' כי יאמרו לא נראה אליך ה', ויאמר אליו ה' מזה וגו' וישליכהו ארצה ויהי לנחש וגו' ויאמר ה' לו עוד הצא נא ידך צחיקך וגו' והנה ידו מצורעת וגו' והיה אם לא יאמינו גם לשני האותות האלה וגו' ולקחת ממני היאור וגו' והיו לצם ציצצת, דלכאורה כל הענין נפלא מאד, דאם לא יאמינו לשני האותות הראשונות למה יאמינו יותר להאות האחרון, ומשמע דזה צרור שלאות השלישי צודאי יאמינו. וגם למה צזה הקב"ה שיעשו אותות הראשונות, והלא הוא המגיד מראשית אחרית וא"כ אחר שידע שלא יאמינו צהם לאיוה צורך צזה לעשות האותו הללו, והלא לא עציב קצו"ה ניסא למגנא. וגם אומרו והיה ל"ב, דאין והיה אלא לשון שמתה (צ"ר פמ"ב ג'), ולצמתה מה זו עושה שלא יאמינו.

אמנם נראה צציאורו כי השני האותות הראשונות היו על דרך נסיון לישראל, כי הנה אמרו חכ"ל שלכן נצטוה משה רבינו לשפוך ממנימי הדם היבשה, שרמזו להם שצמכה הראשונה נפרע מאלהותם, שהמציים היו עובדים לנילוס עיי"ש, והיינו שעל ידי זה ששפך מהמים על עפר היבשה היה צזה ענין של ציון העבודה זרה, שהראה להם שאין שום ממש צעבודה זרה שלהם. ולפי זה אפשר לומר כי הנה כצצא משה רבינו לישראל והציא להם צצורת הגאולה, הרי ידעו ישראל שאי אפשר שיהיה מציאות

זרה בעו"ה, ורק על ידי הסמיות עינים לא ידעו ולא יבינו מתחילה מה שיסתובב מפעולתם, אבל בחטא העגל היה אצלם כמו של משה רבינו שהראה להם דרך הטובה והישרה, ועי"ז התבדר לכל אחד אצל עצמו אם אכן היה לה' או להיפוך ח"ו.

ולדברינו יתורן מ"ש משה רבינו ואשרם לעיניכם וגו', וגם בסיום התורה אמר ולכל המורה הגדול וגו' לעיני כל ישראל, דעיקר הרצותא היה מה שעלה בידי משה לפקוח עיני ישראל שלא יהיו עוד בסמיות עינים לחשוך כאלו יש צה נד מזה ולשם שמים ח"ו, אלא שידעו ויתבוננו שהלכו שולל להיות נתפסים במחשבת עבודה זרה בעו"ה, וא"כ היה מוכרח דבר לשבור הלוחות.

והיציא מדברינו שזכו ישראל לעקור מלצם ומחשבתם כל זיק של עבודה זרה על ידי כמו של מרע"ה, ובאמת כן יהיה גם לעתיד לבא, וכמו שאתא במדרש בפרשת (פרשה ג' י"ז), אמר לו הקב"ה, משה חייך כשם שנתת נפשך עליהם בעו"ה כן לעתיד לבא כשאציא להם את אליהו הנביא שנים באים כאחת ע"כ, וכבר כתב הרמב"ם (ה' מלכים פ"ג ה"ב) שאליהו בא להשיב את ישראל בתשובה וכמו שכתוב (מלאכי ג') הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא לפני בא וגו' והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבות. וגם מה שאמרו חז"ל (עדות פ"ח מ"ו) דאליהו בא לא לרחק ולא לקרב אלא לעשות שלום בעולם, כבר מבואר במדרש ילקוט (ר"פ פנחס) דהכוונה לעשות שלום בין ישראל לאזניהם שבשמים. וגם אז יהי משה רבינו יחד עמו לקרב לבבות ישראל לתשובה שיכלו להשריש מקרב מוחם ולצבם כל זיק של פגם ח"ו מה שנפלו בפח יקוש בעיני אמונה טהורה.

ואפ"ל שזה רמזו בדברי המדרש, והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה וגו' שכרו בעקב אני נתן לכם, והוא עפי"מ שאמרו"ל (אבות פ"ד מ"ו) יפה שעה אחת בתשובה ומעש"ט בעו"ה וכו', והיינו שהצטית השי"ת לישראל שיהיו שכרם בעקב שיזכו בסוף הימים לחזור בתשובה שלימה ולתקן כל אשר פגמו ולצער מקרב הלל והמת כל תנועה שהוא נגד רצון השי"ת ולהגיע להאמונה האמיתית שהוא השכר הגדול ביותר שיכולים לעבוד להשי"ת באמת ולשוב בתשובה שלימה לפניו והיש חין מתוק מזה.

ויעזור השי"ת שנוכח כולנו צאלו הימים הבאים לקראתנו לעשות תשובה שלימה לפני הבורא, ונוכח לשנת גאולה וישועה ושנת אורה ושיאיר השי"ת עיניהם ולבם של ישראל, ואז נוכל לראות את האמת ולהתדבק באלקים חיים. ונוכח להתגבר על כל כוחות הטומאה ולתקן כל אשר פגמנו בי כל זמן שהאדם בחיים חיותו יכול לתקן הכל. ונראה צמורה הישועה האמיתית, ואז יהי צבחיית והיה, אין והיה אלא לשון שמחה שיהיה השמחה האמיתית, צומן כאשר עקב תשמעון וגו' ושמר ה' אלקיך לך את הצרית ואת החסד, ונושע צמורה ביהשועה שלימה.

(דברי יואל ע' רמ"ז)

ובאהרן התאסף ה' מאד להשמידו וגו', כתב שם רש"י ז"ל לפי ששמע לכם. ולכאורה דבריו נפלאים דמשמע שעיקר הפגם היה מה ששמע להם, ודבר זה הוא חידוש פלא, דהרי לא מה ששמע להם היה החטא, כי אם היה שומע להם לעשות איזה דבר טוב לא היה שום חטא צהשמייה, אלא החטא היה מה ששמע להם לעשות העגל, ואם כן זה הוא העיקר מה שעשה את העגל, ואם כן היה לו לרש"י ז"ל לתפוס העיקר שחטא צמה שעשה העגל ולא מה שמע להם. והשפתי חכמים כתב שם חז"ל פ"י אבל לא לפי שחטא, וכתב כל כי זה המשמעות בכוונת דברי רש"י ז"ל, שהחטא היה מה ששמע להם, אבל באמת דברי רש"י כשלעצמם המה קשי הצנה.

ואפשר לומר בכוונת דברי רש"י ז"ל על פי מה שכתב האור החיים הק' בפרשת שלח על ענין המרגלים, חז"ל ולהבין הענין אשר דבר מצטן מי יאל הקרח הרעה הגדולה הנסבצת מהמרגלים, אם מאד המעשה אין צו רע, כי הלא מצינו שכמו כן שלח יהושע וכו', ואם מאד האנשים המרגלים שהיו רשעים, הלא מצינו שנבחרו על פי הצותן לצות וכליות, והעיד עליהם כולם אנשים שהם נדיקים וכו', ואפשר ללד שכוונת המשלמים היתה רעה תפעיל פועל הרע בשליח, ויחזור להיות שלוחו של אדם כמוהו ויולד צו תכונה רעה מה שלא היתה צו קודם, ולזה הגם שהיו נדיקים צהתחלתם עשות ההליכה לרגל, נולד צהם תכונה רעה מכת המשלמים ויעלו להדיח, עכ"ל.

ולבאורה יש לדקדק דהלא המרגלים היו גם שלוחי משה רבינו, ואם כן למה נתגבר צהם יותר הכה הרע של ישראל מכוחו של משה רבינו שהיה צודאי

למזבה. ונראה מזה שאם יש תערובות רע בתוך דבר טוב הוא סכנה גדולה מאד שיהיה התגברות הרע, ולכן אפי"פ שהיה בשליחות זה חלק טוב מאד מה שהיו שלוחים של משה רבינו ושלוחי ה', אמנם אפי"פ כיון שגם ישראל היו המשלמים והם שלחו במחשבת רעה, לכן הוליד הדבר תכונה רעה צהשלוחים ונעשה מה שנעשה.

ולפי דרכינו יתבאר הפסוקים צפר' דברים (דברים א') ותקצוץ אלי כולכם ותאמרו נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ וגו'. וייטב צעני הדבר ואקח מכס וגו', ותמיהו כל המפרשים ללכאורה האין היה יכול להוכיחם על גוף המעשה כיון שגם צעיניו הוטב הדבר וכמו שאמר וייטב צעני הדבר וגו', והוא צענמו שלחם כמבואר בפסוקים. אמנם לדברינו יוצן, דלדבריה היא הנוחמת דכיון שהמעשה צענם היה דבר טוב שהלא אלו רואים שהסכים משה לשלחם, ואם כן מוכרח לומר שמה שהגיעו אח"כ לידי קלקול, זה היה ע"י מה שהזיק להם מחשבת ישראל שזה הכנים צהם תכונה רעה כדברי האוהה"ק, וזהו שא"ל מש"ר צמוכחתו להודיע להם עד כמה גרמה מחשבתם הרעה, שיכלו להפוך מעשה טוב על ידי שהכניסו צהם תכונה רעה בכוונת המשלמים.

ובזה יתבאר דברי רש"י שכתב שהפגם של אהרן צמעשי העגל היה לפי ששמע להם, דהנה כתב הרמב"ן הק' בחטא העגל (שמות ל"ב א') שלא צקשו העגל להיות להם לאל ממית ומחיה וקצלו עצות אלהות עליהם, אבל ירצו שיהיה להם צמוקם משה מורה דרכם וכו'. ועיקר החטא היה מה שגרם מכשול לדורות, וכמו שכתב להלן עה"פ (שמות ל"ב כ"ה) לשמא צקמיהם, כי אפילו אותם אשר אין מחשבתם רעה יוציאו עליהם לדורות שמן ודבר וכו', וזה כדעת אונקלוס שתרגם לשמא צקמיהם לאפקא שום ציש צדריהון, ולפי שאמר צדריהון נראה שרצה לפרש כי העגל אשר עשו יהיה שמן רעה צדורות ישראל, כי יאמרו לא לתנע עשו אצותינו את העגל ועצדותו רק שידעו צו כי הוא אשר העלם מארך מנרים ומלאו עצבותו מועלת להם, ואף אצותו נעשה כן, כי טוב לנו לעצדו כאשר היה הדבר צירבעם שאמר רצ להם מעלות ירושלים הנה אלהיך ישראל אשר העלון מארך מנרים (מ"א צ"ב), ראה משה כי לדורות יפשו צו ע"כ.

ואכן כן כתב הרד"ק בחטא ירבעם בן נבט (מ"א י"ג) חז"ל, שמתחילה עשה העגלים לשם שמים ותלה הדבר צרצון השי"ת, שפיתה אותם צדברים, א"ל הלא ידעתם כי המלכות נחלקה צרצון הא-ל, כמו שאמר לי אחיה השלוני הנביא, אם כן הא-ל לא רצה צמלכות צית דוד ולא רצה ג"כ צירושלים שהוא מלכות צ"ד, אם כן נעשה מקום אחר שצבאו ותצבו שם. ולמה עגל, אמר להם הלא אהרן עשה לישראל עגל להשירות השכינה צו צמוקם משה שלא היה להם, גם אחס עתה שאין לכם מקום השכינה שהוא ירושלים נעשה עגל צמוקו להשירות שכינה צו, לפיכך אמר אלה אלהיך ישראל אשר העלון מארך מנרים, כמו שאמר בעגל המדבר כי לא היתה כוונתו לע"ג עי"ש.

ונמצא לפי צדריהם שגם בחטא העגל לא היה המעשה עצמה חטא, ופעולתו של אהרן קדוש ה' צעת שעשה העגל וודאי שהיה בכוונה טובה, כי המעשה עצמה לא היה צה חטא, ואפ"ל שרק צבציל שהשתתפו צו הערב רצ שהציאו אותו לעשות העגל, והם היו להם כוונה רעה צדבר, הרי דבר זה הכנים תכונה רעה צגוף המעשה, והתערב צמוכה רע גמור ומכשול לדורות, אף על פי שנעשה על ידי אהרן קדוש ה' בכוונה טובה.

ובזה יוצן היטב מש"כרש"י ז"ל ובאהרן התאסף ה' וגו' צבציל ששמע לכם, דמעשה העגל מאד עצמה נעשה על ידי אהרן בכוונה טובה, אמנם עיקר החסרון היה צבציל ששמע לכם, כי אם היה אהרן עושהו מועצמו על כוונתו הטובה אפשר שלא היה שום חטא בדבר. ועיקר החטא היה בשביל ששמע לכם, שצמכיון שעשה העגל על בקשת ישראל ונעשה שלוחם, על ידי זה הכניסו תכונה רעה צגוף המעשה, והטעם למה שמע אהרן הכהן אליהם היה, כי הוא ראה והבין שאם לא יעשה הוא יעשה איש אחר ואז יהיה גרוע ציותר, לכן חשב שמוטב שיעשה אותה הוא צענמו כדי שלא יהיה הפגם גדול כל כך.

(דברי יואל, ראה ע' שני"ב)

ובתבערה וצמסה וצקצרות התאורה מקציפים הייתם את י"י, יש לרמוז כי הנה יש אנשים אשר רוצים להתנהג צדברי החסידות ורואים הנהגת הצדיקים אשר אש אהבת הצורה צוער צקרבם ועל ידי זה מתראה על אצבריהם תנועות משונות והתנשאות האצרים לזה צצטול הרגשותיהם וכל תאורות עולם הזה כלה גרש יגרשון כי אין להם התייחסות עם העולם צאכילה ושמיה ותאורות הגופניות והנה אנשים פחותי הדעת כשרואים תנועת הצדיקים סצורים שעיקר החסידות הוא התנועות הללו ופרישה

זוטרמא, מ"מ משה אמר זה לישראל ולגזייהו אטו מילתא זוטרמא הוא, ושמעתי צוה מהרב הגאון אבד"ק לובלין זצ"ל שאמר כי אוצר אינו מהדרך לעשות רק מדברים יקרי ערך אשר אינם צמנאם אצל דברים הנמצאים תמיד כמו מים וכדומה אינו מהדרך לעשות מהם אוצר, ולזה כוונת התירוך הגמרא הוא כך כי מה שאמר ר"ח אין להקב"ה צבית גזיו אלא אוצר של יר"ש, כי בשאר הדברים אין שייך להקב"ה לעשות מהם אוצר כי הכל צדו תמיד אמנם יראת שמים אין צדו, כי הכל צדו שמים חוץ מיראת שמים לזה כאשר נמצא איש שהוא ירא שמים, עושה הש"י ממונו אוצר בבית גזיו, משא"כ לגבי משה, וה"ה לכל ישראל, אשר הרשות נמונה וצחירה צידם תמיד לצבור טוב ולירא את ד', הוא צאמת מילתא זוטרמא ודפח"ת.

(בית יעקב - אלכסנדר)

ועתה ישראל מה ד' אלוקיך שואל מעמך כי אם ליראה וגו' י"ל הנה כלל גדול אצל איש ישראל שלא יהי מורא שום דבר על ראשו כ"א מורא שמים, ולא יירא לא מפני בנ"א, וגם לא מפיצה"ר לחשוב שאין בידו לנצחו, וגם מאותם השמים לא יתמה ועז"ל לא יהי" לך (אלהים אחרים על פני) כי לא יהי" לך שום מורא משום נברא בעולם הן בשמים ממעל וכו' רק מד' לצדו ואז ילך לבטח דרכו, וע"ד שבי צבחה"ל פסדך הסיר ממני כל פחד, ואחר שהוכיח משה לישראל על מעשה העגל כי בקשו למו אחד מנצח השמים להיות מוראם על פניהם והיו השמים גדולה בישראל (ועז"ל על פני כי יש לך אלקים והכל מוכן לשרתך ואף יעשה האדון עזר לעבדים), וע"ז מקיים ועתה ישראל מה ד' אלוקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ד' אלוקיך פ"י אינו שואל מעמך אלא שלא תירא משום דבר כי אם ממנו ית"ש וממילא תעשה מצוותיו, ולשון "כי אם" מדויק מאד.

(ספר חלפות שמלת בנימין)

"מה" ה' אלוקיך שואל מעמך (דברים י"ג), הקב"ה צעט פון דיר דו זאלסט זיין צחינת מה, דער צוק"ע פארלאנגט מ'זאל זיך מצטל זיין, דער חובה"ל זאגט אין שער הכניעה (פ"ח) אז דאס איז דעם גרעסטע, הקב"ה פארלאנגט די כניעה פאר השי"ת, מ'זאל זיין נכנע און זיך נישט האלטן פאר קיין שום יישוב פאר קיין שום מציאות, דעמאלץ קומט מען ממילא אז נא אלע מדות טובות. - נישט דארט וואו מ'צריך נישט, פארשטייט מען דאך, נישט חלילה כי הלל רשע על תאות נפשו, (וכפי"ה ה"ה"ק ר' זושא זלה"ה מוצא בייט"ל פ' נח) מ'איז אן עניו (כה"ל) אויף עצירות אז טוה, דאס איז נישט קיין עניויות. - נאר צחינת מה ה' אלוקיך שואל מעמך איז שוין ממילא כי אם ליראה. קען זיין דאס איז דער פשט טאקע אין די גמרא (מנחות מ"ג) חייב אדם לנצח מאה צרכות בכל יום שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלוקיך שואל מעמך (והמקופות מצא בשם רש"י ז"ל) אל תקרי מה אלא מאה, לכאורה וואס עפעס אל תקרי מה, מ'זאל נישט זאגן מה, ווען ס'זאל אין די ספר תורה שטיין מאה העט די ספר תורה פסול געווען, ווען מ'זאל ליינען אנשטאטס מה מאה האט מען נישט יואל געווען מיט די קריאה, וואס הייסט "אל תקרי מה".

נאר דאס קען זיין דא דער פשט, אז מ'זאגט מאה ברכות בכל יום, דאס מיינט מען דאך אז מ'זאגט מיט כוונה, דאס איז דאך דער עיקר, אמת'דיגע כוונה איז דאך אז מ'גייט אלעס אהין פאר השי"ת, אז מ'לויבט השי"ת, אין דיא מאה ברכות ליגט דאך כל צרכי בני אדם אויף יעדע תנועה יעדער ריר פון ווען מען טוהט זיך אהן ווען ער גייט און שטייט אויף, וואס מען באקומט צוריק דעם חיות מען באקומט צוריק די נשמה, יעדע ברכה און דער מזון און די תפלות, די תורה הקדושה, יעדעס ריר איז גיווענדט אין השי"ת, אז מ'ווייטט אז נאר השי"ת האט עס עהם געגעבן, אז מ'זאגט אמת'דיג די ברכה דארף מען דאך האבן מ'זאל וויסן א ביטול המציאות אז נאר הקב"ה האט עס עהם געגעבן, און אז מ'איז ביי דער בחינה ביי די מאה ברכות ממילא איז ממילא בחינת מה. איבערדעם זאגט ער "אל תקרי מה", דו קענסט נישט זאגן "מה", אלא "מאה", נאר אז דו זאגסט מאה ברכות בכוונה דעמאלץ וועסטו זיין א בחינת מה, דעם איז דיא זעלבע זאך, דעם פשוט זאגט די גמרא אז דער מה ווייזט מיר אז יראה איז א מילתא זוטרמא, דער מה ה' אלוקיך שואל מעמך וכו', אבער דאס איז נאר דעמאלץ א מילתא זוטרמא היא "אלא מאה", אז דו זאגסט די מאה ברכות בכוונה, ווייסטו דאך אז אלעס איז פון השי"ת, ס'איז נישט א קיין שום עצמאות, דעמאלץ איז שוין די יראה א מילתא זוטרמא היא, אז מ'איז ביי דער בחינה אז ס'איז נישטא גארנישט האט מען נישט קיין אנדערע מין יראה, ווארן דו ווייסט אז אלעס איז גארנישט, אלעס איז נאר ביי השי"ת אין די הענט, [ובזולת זה] איז אלעס הבל הבלים.

(דברות קודש תרומה תשכ"א)

ממאלל ומשתה וצאמת עינים להם ולא יראו כי לבס חסר וריק מאהצת הצורה ית"ש ועושין כמו הנדיקים כל תנועותיהם והם דמיונות שוא.

וזה"ש וצתצער"ה לשון התלוצצות דהיינו מה שאתה עשיתם תנועות כמו התלוצצות וצתצער"ה לשון התנשאות האצברים וגם י"ל וצתצער"ה לשון נסיון כי לפעמים הש"י מראה לאדם בדרך נסיון איזה מדריגה ונריך להסתירו בבוד העיבור דל"כ יהי' כמו נפל הנולד שלא צמנו וצקצרות התאורה ר"ל גם צוה מתנהגים א"ע כמו הנדיקים קוצרין תאותם ואוכלים מעט כמו הנדיקים על כל אלה מקציפים הייטם את יי כי אין זה רק אל הנדיקים אשר עושים כל אלה מאהצת השי"ת משא"כ הרוצים להיות כמו הנדיקים ועושים כמעשיהם ותנועותיהם הוא דמיון עבודה זרה.

(אגרא דכלה)

מבורים הייטם עס ה' מיום דעתי אתכם. הגה"ק מלאנו זלוק"ל היה קורא צחורה בקול רם וצחאגות עזומות, וסיפר זיקני החסיד רבי לייזש לייזער ע"ה שהיה צצצת פרשת עק אצל רבינו שצצת אז צפריסטיק, אצעת קריאת התורה קרא רבינו את הפסוק "ממרים הייטם עס ה' מיום דעתי אתכם" עד שהי' נראה שהקירות מזדעזעים.

(י"ג אורות, מערכת צאנז)

[ואתנפל] לפי ה' וגו' לאחר שנפל על פניו יגביה ראשו ויתחנן מעט מיושב כל מקום ומקום לפי מנהגו, ומנהג פשוט לומר ואנחנו לא נדע מה נעשה בו, לפי שהתפלל בכל ענין שיוכל אדם שיתפלל צצצת וצעמידה וצנפילת אפים, כאשר עשה מרע"ה שנא' ואשב צהר וגו', ואתנפל לפי ה' וגו', ומאחר שאין צו כח להתפלל צע"ה אנו אומרים ואנחנו לא נדע מה נעשה בו.

(שו"ע הרב סימן קל"א בשם הטור)

[ואנכי] עמדתי צהר וגו' הנ"ל עפ"י דברי הרב רבינו יונה ז"ל, מזה שהאדם עוצר את עצמו מתאוות המאכל הוא יותר נחשב מתענית... כי מה שניתנה התורה לישראל ולא למלאכי השרת מפני שאין להם יצר הרע ולא שום תאוה לכן אין להם שכר ועונש. ולזה היה צריך משה רבינו עליו השלום להיות בשמים מ' יום, כי גם צדעתו ה' שמהרואו להיות ניתן התורה למלאכים שהם קדושים וטהורים לגמרי, אך כוונת הקדוש ברוך הוא לא היה כן, רק דוקא האדם הקרוב מחומר ויש לו יצר הרע ואעפ"כ כובש את יצרו, לכן כאשר ה' צריקע ושמע שהמלאכים מקלסים אותו בישראל, אז הבין שכן הוא ראוי להיות לנכון... ואנכי עמדתי צהר ארבעים יום להם לא אכלתי ומים לא שתיתי על כל חטאתם וגו', כי על זה היה מושרע"ה מתמרמר שהי' כל העת ההוא בשמים ולא היה לו תאוות היצר רק כמו מולאך, שלא הי' לו לכבוש היצר, והי' חסר משנותיו העבודה זו.

(תפארת שלמה, ליקוטים)

עניני יראת שמים

ועתה ישראל מה ד' אלוקיך שואל מעמך כי אם ליראה כו' ולאהבה כו' בכל לנצח וכו' הדקדוק מפורש מה המקרא חסר עוד מלפרשו שחושב ומונה כל העובדות הללו יראה ואהבה וללכת בכל דרכיו ומה יש עוד לעשות שאמר הכתוב שואל מעמך כי אם כו'. ונראה לפרש דהנה הצורה צ"ה לא צרא את עולמו רק להטיב לצבואים אך שצריך לזה כלי נכון ומוכשר שיוכל לקבל ההטבה והנ' המשל מי שרואה לשלוח למצורו יין או דבש ואין לו כלי נאה ויפה שואל מחצירו זה שיש לו כלי נאה של כסף וממלא אותה יין או דבש ושולח לזה שהכלי שלו והנמשל מוצן שהאדם הוא הכלי לקבל וזה הוא הכשרו ותיקונו של הכלי דהיינו האדם שיהי' מוכשר לקבל הטובות והשפעות הצורה צ"ה הוא היראה ואהבה וקיום מצות ד' וחוקותיו וכל דרכיו ואז הוא כלי נאה ויפה ושואל השי"ת הכלי הזאת וממלא אותה כל טוב וזהו מה ד' אלוקיך שואל מעמך ר"ל אימתי השי"ת שואל מה שיש עמך דהיינו הכלי שלך כדי למלא אותה משפעת טובו וצרכותיו כי אם ליראה כו' ר"ל זה צלתי אפשר כי אם שתעבוד אותו בכל העובדות המנויים והמפורשים בפסוק ואז תהי' כלי יפה ונאה ומוכשר לקבל וישראל ממך הכלי שלך דהיינו את עצמך לטוב לך כדי שייטיב לך ועל ידך יצאו טובות והשפעות לכל ישראל וק"ל.

(נועם אלימלך)

ועתה ישראל מה ד' אלוקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ד' אלוקיך ללכת בכל דרכיו ולאהבה אותו ולעבוד את ד' אלוקיך בכל לנצח ובכל נפשך, וצרכות דף ל"ג ע"ב אטו יראה מילתא זוטרמא הוא והאמר ר"ח משום רשב"י, אין לו לקב"ה צבית גזיו אלא אוצר של יראת שמים צלצד שנאמר יראת ד' היא אוצרו, ומשני אין לגבי משה מילתא זוטרמא הוא, משל לאדם שמצטקין ממנו כלי גדול ויש לו דומה עליו ככלי קטן, קטן ואין לו דומה עליו ככלי גדול, וכבר כוונתו כל המפרשים דנהי לגבי משה מילתא

ועתה ישראל מה ד' אלוקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ד' אלוקיך. במדרש תהלים (כז) אמרו, כי דוד המלך דיין בפסוק זה, שמקודם אמר 'כי אם ליראה, משמע שמבקש רק יראה, ואח"כ ממשיך ומוסיף דברים רבים, ללכת בכל דרכיו ולהזהר אותו ולעבוד את ד' אלוקיך וגו' לשמור את מצוות ד' ואת חקתיו וגו'. ורמזו בזה בפסרים הק', כי הכתוב מלמדנו כאן יסוד גדול, כי היראה היא הפתח והשער לבוא על ידה לכל התורה, כמו שאמרנו חז"ל (שם א). כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים, דומה לגזר שמסרו לו המפתחות הפנימיות, ומפתחות החיצוניות לא מסרו לו, בזה עייל, וכיון שהיראה היא השער, כאשר האדם זוכה ליראת ד', יגיע אחר כך צניקל לקיים כל התורה ומצוות. וזהו שאמר הכתוב מה ד' אלוקיך שואל מעמך 'כי אם ליראה', שמטרת האדם ושאפתו תהיה להגיע ליראת ד', וכאשר יזכה לבוא לזה, ממילא יזכה ללכת בכל דרכיו ולהזהר אותו וגו' לשמור את מצוות ד' ואת חקתיו, כי היראה מביאה את הכל.

ובספר הק' נזכר חסד להרה"ק רבי יצחק אייזיק מקאמארנא ז"ע, מאריך בענין בזה (בפ"ג מ"ט) שלא לחשוב כמו אותם שוטים, שאין מחנכין את הילד ליראה, ואומרים שקודם יוכל ללמוד ויהיה חכם, ועניינים אלו של יראה לימוד כשיגדל, אלא צריכין לחנך את הילד בקטנותו ביראת חטא, ללמוד ליטול ידי צעת שניעור משנתו, וליטול ידי לאכילה כדין, ושיצרך כל הצרכות במציאות, ולומר עמו שירות ותשבחות לד', ואז כאשר ילמדנו תורת ד' תתקיים צידו, עיי"ש, ומציא שם (בפ"ד מ"ב) בשם חז"ל שדרשו, כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו זה ר"ע, וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו, זה אלישע בן אציה, שלכן יאל לתרבות רעה, כי אציו הרגילו בחכמה ולא ביראה.

ויסוד זה אני מנסה להשריש תמיד בלבות תלמידי, ואני חוזר ושוב עליו, כי אך ורק ביראת ד' יתקיים לימוד התורה בקרב האדם, אלא אם ח"ו אינו זהיר ביראת ד', ומונול בזה, ומונול בתפלה, אף שהוא צדיק ופוסקים, ויודע לפלפל היטב, ולחדש חידושים נפלאים, אל ידמה בדעתו כי הגיע בזה לאיזו מעלה, כי תורה כזו אינו מתקיימת בקרב. וכמו שכתבו תלמידי בשע"ט הק' (מא"ע פ' תולדות ועוד) כי היראה נקראת בית, כי כמו בית שומר את כל נכסי האדם, כן היראה שומרת את כל התורה והמצוות שיתקיימו בקרב האדם.

ולבן אמר הרה"ק רבי מרדכי'לע מנעשני ז"ע, כי בכל עת שגני ישראל מתאספים יחד לדבר דברי תורה, צריכין לדבר גם מעניני יראת ד', ופירש בזה הכתוב (מלאכי א' טו) אז נדברו יראי ד' איש אל רעהו, כלומר כאשר מדברים איש אל רעהו, צריכין לדבר גם מיראת ד', ואז ויקשז ד' וישמע. והרה"ק צעל דברי חיים מלאכי ז"ע, אמר שהבעל שם טוב הק' הכין אוצרות של יראת שמים לבני ישראל עד ביאת המשיח. כי ע"י מדת היראה יש צנחן של בני ישראל להתקיים צימי הגלות, צעיקצתא דמשיחא, ועל ידי מדה זו מתקיים התורה בישראל, ובכח מדה זו נזכה לביאת בן דוד במהרה, אכ"ר.

[ליראה את ד' אלוקיך] פעם היה אצרך מחכמי צרדא בליזענסק צליל הושענא רבה, וקרא משנה תורה (שליזענסק קרא כ"א לפעמי' המשנה תורה מחוץ הסומא). וכשהגיע לפסוק 'ליראה את ד' אלוקיך (דברים י"ב) פנה אליו רבינו (הרה"ק רבי ר' אלימלך זצוק"ל): אצרך, האמת יודע מה זאת יראה, יראה פירושו פחד (יראה א"ז טיטש פארכט). ונפל האצרך ארצה אחוז זלעפה ופלגות מרוב אימה ופחד. ונמשך הדבר כל הלילה, ובבוקר לפני התפלה הלך הרה"ק רבי אלעזר (בנו של רבינו) לאציו, ואמר לו: אבא, מה יהיה עם האצרך מבראש. ויגש רבינו להאצרך, והעביר ידו (או מטפת) על פניו, ואז קם על רגליו כאחד האדם. במוצאי יום טוב כשנכנס האצרך לקבל צרכת פרידה, אמר לו רבינו: כשתקע צחורה תאמר להם מה זה יראה. (ומו"מ ז"ל היה אומר שאם רבינו היה יכול להשפיע לאצרך יראה גדולה כזו עד שמעט פתח נשמתו, אז מה גדלה יראת השם של רבינו ענאנו, אלא שרבינו היה לו כלים לקבל את היראה).

ויאמר אלוקים יהי רקיע בתוך המים וגו' פירש"י ז"ל יתחזק הרקיע וכו', לחים היו וקראו בשני מגערת הקצ"ה בצומרו יהי רקיע, וזה שכתוב (איוב כו) יא) עמודי שמים ירופפו כל יום ראשון, ובשני יתמהו מגערתו וכו', **הטעם שנקרא בכל מקום ירא שמים, ולא נקרא ירא ד', כי ענין יראת שמים הוא כמו שפירש"י ז"ל על הפסוק עמודי שמים וגו' יתמהו מגערתו, שנקראו מגערת הקצ"ה כמו איש שמתחמם ומתבזהל מפני המאיים עליו, והשמים עדיין עומדים בפחדתם מאז כמו שהיה צעת גערה הראשונה, והשמים לא ראו יראה מן אחרים, רק מעצמם יראו**

מהש"ת, ויראה זו נשארה, וכן צריך האדם גם כן לירא מהש"ת וירגיש היראה שבשמים, ועי"ז נקל להתבונן ליראה, ולכן נקרא יראת שמים. [פירוש יר"ש, כמו שמים שעתמו מגערתו, לא מחמת תקות שכר ויראת עונש]. (חידושי הרי"מ, בראשית)

הרב הקדוש אדמו"ר מראזדיל זללה"ה אמר בשם רבי ר' מענדלי מרימנוב זללה"ה שצמח שמדברים דברי חול קודם תפלת שחרית בזה דוחין היראה בידים.

שבוענו מכ"ק אדמו"ר מלאנו זללה"ה שהפליג בשבחו של צדיק אחד ואמר, שפעם אחת התפלל על ענאנו שישגי מדריגת יראה של המלאך שיירא ממנו יתצרך, ונענה בתפלתו, וכאשר כרע בשמונה עשרה צמודים אז מגדול פחדו לא היה לו כפאשר לוקוף את גופו, עד שצקש בתפלתו ליקח ממנו היראה הגדולה כזו, ואז נאשר מעמדו הקודם. (משנה למלך, לר"א רישא צצוק"ל)

איתא בשם האר"י הקדוש שיראת ה' מבטל כל מיני יראות, [כמו שאפילו בעניני העוה"ז הננו רואים שיראה הגדולה מבטל ליראה הקטנה דרך משל באם אחד מתפחד לילך בחור צלילה, ועכ"ז כשאב עליו ליסטים צורת לחור, ואף דעד הנה ה' ירא ללכת בחור מטעם שעתה יש לו יראה גדולה מזה. כן בענין יראת ה', שאם יש לו זאת היראה הגדולה מכל היראות נבטל ממילא כל מיני יראות]. (נחמד מזהב, מק"א)

בבושה בגולה, לומדת יראתך, צ"צ שייכות הדברים, וגם אומרו לומדת יראתך, וכי בלימוד צלצד סגי הרי צריך להיות ירא ה' בפועל. אמנם הנה מחמת כוצד הגלות שהנפש היא בגלות רחוק הלך מלהגיע ליראת שמים באמת כי חשכות העולם וחשכות הגלות מעכבים, על כן אומרים דאע"פ שאנו כבושה בגולה ואי אפשר לנו להגיע ליר"ש אמיתית מ"מ "לומדת" יראתך, שלומדים עכ"פ את הכללים והידיעות של יראת שמים, שהי' לנו קצת ידיעה מה נקרא יר"ש, כדי שלא יהא צעיינו כחדשים כאשר יבא משיח צדקנו, וע"ד דאיתא בספרי (הציאו רש"י"ל ס"פ עקב) עה"כ ושמתם את דברי וגו' אע"פ שאני מגלה אתכם מן הארץ לחוזה לארץ היו מצויינים במצות, הניחו תפילין עשו מוזהות כדי שלא יהיו צעייכם חדשים כשתחזרו, וכן אמר ירמיה הנביא לך ציונים אלו המצוות שישאל מצויינים בהם וכו' וה"נ לומדת יראתך כדי שכאשר נזכה אל הגאולה שלימה ונבוא לפני המלך המשיח והוא יורית בנו יראת שמים לא יהא צעיינו חדשות, ועוד זכור נזכור שעסקנו קצת בלימוד יראת ה' אלא שלא יכולנו להשיגה על צור"י, ועל כן כל זמן שנמצאין בגלות צ"ל עכ"פ לימוד היראה, דבעוה"ר צעומק הגלות שהדעת היא בגלות ותועין כל כך מני הדרך אין יודעין ואין משיגין עד כמה מגעת בחינת יראת שמים אמיתית, ואין נוכל לבוא אל המלך המשיח וכי אין נוכל לומר שהי' לנו יראת שמים, הלא צעוה"ר רחוקים מאוד מנקודה של אמיתיות של יראת שמים, אך זאת נוכל לומר שעכ"פ עסקנו וטרחנו קצת ללמוד יראת שמים. - הש"ת ירחם עלינו שנתקרב להקצ"ה ונעשה עוד תשובה שלימה, ועוד נזכה לראות ישועת ישראל ולא נדחה ח"ו מחמת החטאים, ולו"א כבושה בגולה לומדת יראתך שצגלות לומדים עכ"פ יראת שמים, ולאפוקי מאותן אשר תעו ונתעו וצנוגע לקיום התורה יראין ומפחדין מבני אדם גם כן איש ומורס העולם, אשר יראה צנכון דא בהצל הצלים יקודה ואין זה ממש, ושוכחין לגמרי מהיות להם יראה אמיתית לפני הבורא כל עולמים. וכל זמן שאנו כבושה בגולה צ"ל עכ"פ לימוד היראה. (דברי יואל הושע"ר ע' תקכ"ד)

בן דבר הכל נשמע וגו' כי זה כל האדם (קהלת יא) הכוונה בזה שלא יעלה בדעתך לאמר כי יראת ד' היא מעלה באדם ומי שאין בו יראת ד' הוא ג"כ אדם, אלא שחסר לו מעלה הנריכה, ע"ז בא הכתוב להשמיענו שאינו כן, כי מי שאין בו יר"ש אינו אדם כלל, - רק צעל ח"י - כי זה כל האדם, וזולת זה אין לו מדרגת אדם, ואיכות האדם תלויה רק במדת יר"ש אשר בקרבו אם מעט ואם הרבה, היינו אם יש בו יר"ש צמדה מרובה הוא אדם גדול, ואם צמדה מועטת הוא אדם קטן, ואם אין בו כלום אינו אדם כלל רק צעל חי בתמונת אדם.

והוא מבואר עפ"י הכתוב נעשה אדם (בראשית א, כו) ופירשו בזה הקדוש (פנחס דף קלח) שהקצ"ה אמר לכל הבריאה כולה, נעשה כולנו יחד אדם שכולנו נשתתף בצריאתו, היינו שכל אחד יתן לאדם מטבעו ותכונתו, שהשור יתן תכונת שור, והארי יתן בו תכונת ארי, והנחש תכונת נחש וכו', ונמצא כי אדם א' הוא עולם קטן, והכולל בתוכו תכונת כל הנצרכים העליונים והתחתונים, וא"כ כוחותיהן של כל חיות רעות שבעולם נכללו באדם ואין לך חיה רעה נוראה כזו, ולכך זה הלא יש לאדם כלי משחית

דשמיא, והעיקר להחזיקם אלל מלמד ומורה אשר יראת ה' עליו שורה, ממנו תלד תורה, וישמע חכם וגו'.

(ייטב פנים, דורש טוב לשבחה)

הראש היה מסדר הצרכות עד עומר ישראל בתפארה ואז היה מניח תפילין ומצרך עומר ישראל בתפארה (ש"ע או"ח סי' כ"ה ס"ג). משמע דקאי הצרכה עומר ישראל בתפארה על התפילין (משום דפריך חושב עלך כמ"ש צעור וצ"י). וקשה דלמה מצרכין צרכה זו בשבת ויו"ט שאין מניחין תפילין, וגם לפי מה דמצינו בש"ס צרכות (ס' ע"ג) דקאי רק על הכובע שמשימין בראשו, כד פריס סודרה על רישיה מצרך עומר ישראל בתפארה. וקשה לכאורה למה ענין צרכות אלו דוקא היינו עומר ישראל בתפארה ואחור ישראל בגבורה הזכיר ישראל משא"כ בכל הצרכות. תי' הט"ז בזה (בסי' מ"ו ס"ק ב') שהשאר הם להנחת העולם שהכל שוין בהם, משא"כ צאלו השנים הם בישראל לחוד משום לניעות, דחגירה וכובע משום לניעות, כדאמרין בשבת כסי רישך מפני אימתא דמרך, עכ"ד. הט"ו. ולפי דברי הש"ס צרכת עומר ישראל וכפי' הט"ז אשר הוא מוכרח באמת, דאל"כ אין פי' למה דוקא לישראל עומר הכובע, מזה משמע שהכובע על ראשו חיובית לישראל מדינא דגמרא, ולא דוקא מומדת חסידות כהאי שעשתה אמי' לר' נחמן בר' יצחק במס' שבת שס. - ומכאן תשובה להמינים (אח"כ) שהביא בתשו' חת"ס (בחו"מ בהשגחות סי' קצ"א) שאלו להביא ממדרש שאמרו בקרי"ש לא הטרחתו עליכם לקרות פרועי ראש וכו', ע"ש, ועל כרחק כמו שתי' שם הגאון החת"ס ז"ל ליישב, וענה על טענת הצל שלהם. אמנם נ"ל מזה הברכה רא' גדולה דבעל כרחך מדינא דש"ס הוא הכובע על ראשו חיובית, דהא צרכה זו לכל ישראל נתקנה, ובס' ישראל דייקא כנו'. ורבינו הרא"ש ז"ל רק אסמכי' בדרך רמז להתפילין כנראה. על כן מצרכין אותה גם בשבת.

(אות חיים, מונקאטש)

היה מעשה שצאת אשה אחת לפני הנדיק יסוד עולם מורי ר' יהושע האב"ד דצעלו שיחפלו על צנה מפחד צלילות. וא"ל סגולה שיצן הכובע הנקראת יארמיקא או קאפיל וישכב וישן צלי פחד. ולאיש חסיד אחד אמר הטעם, **בי הכובע היארמיקא מרמזו ליראה תתאה והכובע שעל הקאפיל הוא מרמזו ליראה עילאי**. והסולן בלא קאפיל הוא בלא יראה תתאי, ואין יחול עליו יראה עילאי, כהאי דאמרנו חז"ל (שבת לא) האי דלית ביה תורה בלא יראה דומה כמי שנמסרו לו מפתחות הפנימים ולא נמסרו לו מפתחות החושים כפי יעול. וכן אמר בסוף מי שהולך ביארמיקא (נקאפיל) אית בו יראה תתאי, כל הצרכות מהעולם התחתון יראים מפניו, וכל ההולך עוד כבובע על הקאפיל יש בו יראה עילאי שגם העליונים יראים מפניו. עיין מסכת בלה (רי"ש פרק שני) פעם אחת היו הזקנים יושבים בשער ועברו לפנייהם שני תנוקות, אחד כסה ראשו ואחד גילה את ראשו, על זה שגילה את ראשו ר' אליעזר אומר ממזר. ר' יהושע אומר בן הנדה. ר' עקיבא אומר ממזר וכן הנדה וכו', ואמר לי ידידי הרב הסקיד ר' ליבוש אפרתי על זה יש סמך בתורה צפרשת תזריע (ויקרא י"ג מ"ה) וראשו יהיה פרוע וטמא טמא יקרא, שהוא טמא מב' טעמים ממזר וכן הנדה.

(הגדה שלחן הטחור)

בתב צם' צרכת הצית שער א' סעיף כ"ב, דלריך להיות רוב ראשו מכוסה, אלל צביקו מועט הראש לא מהני, דרובו כולו, וכשהרוב הראש מכוסה הוא ככולו מכוסה, וכשרובו מגולה הוא ככולו מגולה. (נעתק מספר מנהג ישראל תורה, או"ח סי' ב')

ובס' אהל יהושע מציא צסם הרה"ק מוה"ר יושע מצעלוא זי"ע, דיארמילקע הם אוחיות "ירא אלקים" או יר"א מלכ"א. (נעתק מסי' מנהג ישראל תורה (שם), ועוד)

היה נזהר ומוהיר שלבישת הקאפל (יארמילקע) שתחת כובע העליון יהיה יואל קצת לחון הכובע ולא יהיה מכוסה לגמרי (שע"י ישאלו הגוים את היהודים, וזה היה לנו של הרה"ק מרמזנו כדוע, כדי שיהיו מובדלים מהם ביותר).

(י"ג אורות, רימאנוב)

ובזה שאל מנהג אבותי הקדושים ז"ל, אלאמ"ר הדריק והקדוש זלל"ה לא היה מסיר כובע התחתון הנקרא קאפעל עד סמוך להמקוה עד שנוכנס להמבים, וקודם כניסתו להמקוה (להמים) ה' נותן הקאפעל להמשמש, ותיכף כשיצא מהמקוה היה לובש הקאפעל קודם כל המלבושים, וגם מנהגי להסיר כובע התחתון באחרונה ואחר כך צעת ההלבושה ללבוש הקאפעל בראשונה, ואנשי מעשה חסידים נוהגים כן.

(דברי מנחם, בסופו שו"ת [סטראפקאו])

חבבינו ז"ל דערציילן אונז, אז די שטערן-זעערס האבן געזאגט פאר די מאמע פון ר' נחמן בר יצחק אז דיין זוהן נחמן וועט זיין א גב, מאמע פון ר' נחמן בר יצחק אז דיין זוהן נחמן וועט זיין א גב,

אשר אין לשום חיה צעולם והן הדעה והדיבור, ומאחר שלחיה אחת טורפת צריך לקוסרה בשלשלת של צנול, כמה שלשלאות צריכות לעזור צעד חיה נוראה האדם, וכשצנול הקצ"ה את האדם ודאי צנול גם השלשלת לקוסרו שלא יחריצ העולם, ומה היא השלשלת הזאת. זהו יראת ד' אשר רק היא לבדה בכוחה לעצור את האדם שלא יהא בחיה טורפת וזולתה לא תועיל שום תחצולה צעולם לשמור את האדם מלהזיק, ואף אם יהא חכם ופילוסוף כאריסטו, לא תעמוד לו חכמתו צעת יתקפהו ילדו.

(ילקוט מאמרים מהגה"ק ר' אלחנן וואסערמאן צוק"ל מהדו"ח ע' ש"ו)

עניני כיסוי הראש

אבויה דרב נחמן בר יצחק אמרו לה כלדאי צריך גנבא הוה, לא שצקתיה גלויי רישיה, אמרה ליה כסי רישך כי היכי דתהוי עלך אימתא דשמיא, וצני רחמי, לא הוה ידע אמאי קאמרה ליה, יומא חד יתיב קא גרים תותי דיקלא, נפל גלימא מעילוי רישיה, דלי עיניה חזא לדיקלא, אלמא יריה סליק פסקא לקיצורא צשיניה. [תרגום ללה"ק. לאמו של רנצ"י אמרו לה החושים צכוכים, צנך זה יהיה גנב, לא הניחתו לגלות ראשו, ואמרה לו תכסה ראשך כדי שיהיה עליך יראת שמים, ובקש רחמים שלא ישלשך צך יצר הרע, ולא היה יודע למה אומרת לו ככה. יום אחד ישב ולמד תחת דקל מאנים אחד, נפל הכיסוי מעל ראשו, הגביה עיניו למעלה ראה הדקל והתאנים, תקפו יצרו ועלה ותתן אשכול תמרים צשיניו, והדקל לא שלו היתה].

(גמרא שבת קטו ע"ב)

בוזה הגמרא תראה שסכוי הראש הוא סגולה ליראת שמים, וגם שמירה גדולה להנצל מהטמאים, מה שאין לו כשהוא מגלה ראשו מסתלק מאתו השמירה ומורה שמים, ונראה בזה שזיה דייקא כח הטומאה ופתוי ורצון היצר לילך בגילוי הראש, וזה ראשית פריקת עול רח"ל, לכן צריך דייקא לזהר בזה יותר ויותר.

ואם כן מה מאוד צריך להשגיח ולהזהר על החינוקות שלא ילכו אפילו רגע אחד בגלוי הראש, ולהרגילם בזה אפילו הקטני קטנים, למען תהיה יראת ה' על פניהם.

וגם צענת שינה זיהרו לכסות ראשם היטב, כי זה מציא ומכניס מורא שמים ולניעות. ואל יקל צעינך דבר זה.

(שלחן הטחור, שער קיום המצות)

בתב המג"א דאפלו קטנים נכון להרגילם צביקו הראש כי היכי דליהוי להו אימתא דשמיא, כדאיתא במסכת שבת.

(משנה ברורה סימן ב', סק"א)

ובענין עיקר הדבר אם יש איסור להיות בגילוי הראש כתב רש"ל בתשו' סי' ע"ב דאין איסור מצד הדין, דלא כמהרש"י, וראייתו ממה שמצינו (תנחומא אמרו) גבי קריאת שמע, שאמר הקצ"ה לישראל הרי לא הטרחתו עליכם לקרות פרוע הראש, משמע דאין איסור דצנר. וכזה עוד דמדת חסידות הוא לצנר, מדאמרין פ' כל כתבי (דף קיח:) תיתי לי דלא מסגינא ד"א בגילוי הראש... וג"ל שיש איסור גמור מוטעם אחר דהיינו כיון שחוק הוא עבשיו בין העבו"ם שעושין כן תמיד תיכף שיושבין פורקין מעליהם הכובע, ואם כן זה נכלל בכלל ובחוקותיהם לא תלכו, כ"ש צחוק זה שיש טעם דכיסוי הראש מורה על יר"ש, כההיא דסוף שבת כסי רישך כי היכי דליהוי עלך אימתא דמרך, וכן צקדושין דף ל"ג ההוא גצנא דלא מכסי רישי', אמרו כמה חציף האי גצנא כו', וכ"כ צם' המורה פנ"ג ע"ג, גדולי חכמינו מנמנים מלגלות ראשם, להיות השכינה חופפת וסוככת אותן, וכן היו ממעטים דצריהם לזאת הכוונה כו', עכ"ל. ודאי ירחיק עצמו בזה יותר משאר חוקותיהם. (טורי זהב או"ח סימן ח' סק"א)

ובבוז כן צריך כל אחד ואחד להשגיח על צניו הילדים שלא יקיפו פאת ראשם, וז"ש (משלי כב ו) חנוך לנער וגו' גם כי יזקין לא יסור ממנו, לא אמר יגדל, כי אם יזקין, שזה אינו רצונא צצמי וקנה יותר נוח לילך בדרך הישר, אללא הכוונה חנוך לנער צמנא פאת הראש, ואז גם כי יזקין שיהיה לו זקן, לא יסור את הזקן ממנו, מה שאין כן אם צציתו נער לא יגדל פאה, אז צימי וקנותו לא יחון פני זקן, כי אם יגלחנו ויסירנו ממנו. וכמו כן צריך לחנך הנערים שילכו כסוי הראש כולו, ולא יגדלו צצית ראשם מאחוריהם, שעל ידי זה הולכים מחצית הראש פרוע, וז"ש ושערך צמח על כן את ערום ועריה מצלי כסוי, וז"ש חנוך לנער גם כי יזקין לא יסור ממנו, לא כמו עתה שהזקנים עם הנערים הולכים מחצית הראש מגולה והכובע צצב צקפה הראש, וכמעט קט צרות מצייה יכול ליפול כולו מעל ראשו, וכבר אמרו חכמים (שבת קצ"ז ע"ב) כסי רישך כי היכי דתהוי עלך אימתא דשמיא. לכן מה מאוד צריך כל אחד ואחד לחנך את צניו וצנותיו על דרך התורה והיראה שילכו צכסוי הראש כדי שיהי עליהם אימתא

האט זיין מאמע אים געזאגט "דעק דיר צו דיין קאפ כדי דו זאלסט האבן יראת שמים, און בעט רחמים פונעם באשעפער אז עס זאל נישט געוועלטיגן אויף דיר דער יצר הרע", אבער ער האט נישט געוואוסט די סבה פארוואס די מאמע האט אים דאס געבעטן. - איינמאל האט ער זיך געזעצט לערנען אונטער א טייטלבוים, און עס איז אראפגעפאלן דעם צודעק פונעם קאפ, און ער האט זיך אויפגעהויבן די אויגן און געזעהן דעם טייטלבוים, האט זיך אויף אים געשטארקט זיין יצר הרע און איז ארויף אויפ'ן בוים און אפגעשניטן אגעהענגל טייטלן מיט זיינע ציין, און עס איז נישט געווען זיין בוים.

פון די גמרא קען מען זען אז צודעקן דעם קאפ איז א סגולה צו יראת שמים, און איז אויך א גרויסע שמירה ניצול צו ווערן פון עבירות, טאמער אבער דעקט מען זיך אויף דעם קאפ גייט אוועק פון אים די שמירה און די יראת שמים, וועגן דעם דארף מען זיך אומקוקן אויף די קינדער פון קליינערהייט זיי זאל נישט גיין מיט א הוילן קאפ אפילו אויף איין רגע, כדי זיי זאלן האבן יראת שמים

אונזערע אויגן זעהן אז דער יצר הרע רעדט זייער איבער צו גיין מיט א אויפגעדעקטע קאפ. די פורקי עול די ערשטע ארבייט זייערע איז צו פארקלענערן די קאפל, און אזוי אויך די יונגען וואס זענען ליידג פון מצות און זיי האבען א גרינגע דעת טוט זיי אפבריינן א גרויסע קאפל און זיי טוען זיך אן א קליינע קאפל, וועגן דעם דארף מען זייער געווארנט זיין אין דעם.

די קאפל דארף צודעקן דעם גרעסערער טייל פונעם קאפ, און אויב מען גייט מיט א קליינעם קאפל און דער גרעסערער טייל פונעם קאפ איז אויפגעדעקט איז גארנישט ווערד דער קאפל, ווייל ווען דער גרעסערער טייל פונעם קאפ איז צוגעדעקט הייסט עס אזוי ווי דער גאנצער קאפ איז צוגעדעקט (ווייל מען גייט נאך רוב), און דאס זעלבע איז פארקערט ווען דער גרעסערער טייל פונעם קאפ איז אויפגעדעקט הייסט עס ווי די קאפ איז בכלל נישט צוגעדעקט.

מען דארף מחנך זיין די קינדער זיי זאלן גיין צוגעדעקט דעם גאנצן קאפ, און זאלן זיך נישט לאזן וואקסן גרויסע האר, וואס דורכדעם וועט די האלבע קאפ זיין אויפגעדעקט, און די הייליגע חכמים ז"ל האבן אונז שוין געזאגט "דעק צו דיין קאפ כדי דו זאלסט האבן יראת שמים". וועגן דעם דארף יעדער זעהן מחנך צו זיין זיינע קינדער על דרך התורה והיראה, אז זיי זאלן גיין צוגעדעקט די קאפ (געהעריג), און אזוי וועלן זיי האבן יראת שמים. און דער עיקר איז אז זיי זאלן לערנען ביי א מלמד וואס עס רהט אויף אים יראת שמים און פון אים וועט ארויסגיין תורה. (יטב פנים, לשבח"ג)

דורך זיך פוילן צוצודעקן די קאפ געהעריג ווערט מען ל"ע געשעדיגט מיט ... און קאפ קרענק.

ווער ס'טוט אן א אויבערשטע קאפל (הו"ט) זאל ער זעהן אז ער זאל אויך אנהאבען א קאפל אונטערן הוט דאס איז מנהג ביי אידען שוין פון גאר לאנג.

ע"כ עניני יראת שמים וכיסוי הראש

ומלתם את ערלת לבבכם וערפכם לא תקשו עוד. היא תמיהה גדולה מה ענין לב לעורף, ויל"פ צוה על פי ששעתי מאל"ז וזלה"ה על מדינה אחת ששאלו צמחצ להרמז"ס ו"ל על תחית המתים לומר להם מה"ת, ומה שדרשו חז"ל בגמ' מן הפסוקים אמרו שיש לדורשם באופן אחר. ולא רצה להשיבם הוא צעמנו דבר אך אמר לתלמידו ר' שמואל אבן תפן שהוא ישיבם, וזה חז"ל בקיצור נמרץ על פי חכמת הטבע כי מכל מיני מאלל ומסקה נעשה דם, ומהדס יורד אל הכבד ומהכבד עולה הצרירות אל הלז ומהלז יורד המוצר, והדק אל המוח ושם שורה השכל וחיות של האדם, ומי ששומר עצמו ממאללות המותרות והאסור והטמא נעשו דמיו ללולין וטהורין ויש לו לב טהור והמוח, והחיות שלו נעשה חיות טהורות להשיג אמיית החיות שהוא אלקות של

כל העולמות המחיה את כולם. ומי ששומר עצמו יותר ומקדש את אכילתו על פי דרכי ה' ותורתו נעשה מזה צנין אז והוא השכל לכל רמ"ח אבריו ומתקדשים ומטהרים, וכן להיפוך ח"ו נעשה צנין אז שכל עכור ומעופש צדיעות זרות, וחיות שלו נעשה צחינת מם והיא אזי אצות הטומאה לכולם ורמ"ח אבריו נטמאים, וטמא טמא יקרא לכל דבר, ונעלם ממנו אמיית החיות שהוא אלקות של כל העולמות ונטמא וטפל לדעות זרות, ואלקים אחרים הם אלמים אלילים מתים וחזי מתים יקראו להם.

לבן התנאים והאמוראים ובעלי המדות וחכמי המשנה הם שמרו נפשם שלא יתגאלו צפת בג המלך הזקן וציין משתיו ולכן האירו אור שכלם והיה שורה עליהם רוח הקודש לפרש כל מאמר סתום דת התורה הקדושה כי שרתה עליהם כח אלוה אשר הוא ואורייתא כולה חד ואור נשמתם גם כן הוא חוט המשולש אשר לא יתק לעולם ולעולמי עולמים אבל אנשים הללו צודאי טמאים ונטמאו דמם ומשם לבם ומוח שלהם נטמטם במאללות האסורות והטמאים ולכן החיות שלהם נוטה למינות ואפיקורסות ולא יוכלו לקבל מתקנות נופת זוף דברי מאמריו הצנוים על פי שכל אלקי עולם ומלך עליון והואיל והעיו פניהם ויאלו לחזק פתאום יצא עליהם הכזרת וכרות יכרתו אותם וכל אשר להם וכן עלמה להם כי לא היו ימים מועטים עד אשר בא עליהם מלך גדול והרג אותם וציין כל אשר להם עד כאן תוכן דבריו.

ועתה אחמיל לפרש הפסוק כי מהכבד עולה המוצר אל הלז ומשם יותר הצרור והמוזקק אל המוח וכלל זה ידוע כי השכל האמת נקרא פנים והתנגדות לזה נקרא עורף והוא שרמוזו צ"ס (חולין י"ט): עורף למול היינו נגד פנים שהוא התנגדות אל הפנים ומיהיך יאל זה התנגדות צודאי מחמת שלא שמרו את לבבם כי כשהלז הוא טהור אזי המוח גם כן טהור כי משם עולה הצרור אל המוח וצודאי נכנע עורף אל הפנים וזהו ומלתם את ערלת לבבכם וערפכם לא תקשו עוד והמשכיל יצין. (דגל מח"א)

ומלתם את ערלת לבבכם וגו' וקשה למה לא כתוב צמורה באיזה אופן להמול ערלת הלז והאין יהיה ומה הוא הענין, ויל"פ דוזה שפירש רש"י ערלת לבבכם אונטם לבבכם וכיסוי, דאס איז איין פארשטעלעכץ פאר דעם הארץ, וזוהי התורה להסיר הכיסוי והאטימה, ולכן לא ציאר הכ' באיזה אופן שיהיה מילת הערלה שבלז ווארום יעדער מענטש האט איין אנדער פארשטעלעכץ.

ומלתם את ערלת לבבכם וערפכם לא תקשו עוד. צס' אהנת יונתן מפרש צוה כוונת (ישעי' א יח) אס יהיה חטאיכם כשנים, שהוא אינו אדום מעצמותו רק חוט לבן נצנע דמם החולע, משום הכי על ידי תשובה, כשג ילבינו, יתלכן מאוד. מה שאין כן אס יאדימו כחולע שהוא אדום מעצמותו, גם אס יעשה תשובה לא יהיה ציכלותו למרק הפגם מכל וכל, ורק כזמר יהיה שאינו לבן כל כך, וזוהי אפשר לפרש כוונת הפסוק, ומלתם את ערלת לבבכם וערפכם לא תקשו עוד, דהיינו שיהיה לבבם שלם עס ד', כמו ולא תתורו אחרי לבבכם, שצו נזהרנו לפרוש מדעות רעות שהם מינות, ולהאמין באמונה שלמה בכל עיקרי ויסודי הדת, ולא יהיה צכס שום שמץ מינות, ועל ידי כן גם אם תחטא לפעמים עבור התאוה, או מלמד שהמקום גורם, לא יהיה חטא גדול כל כך באיכות, מאחר שהרחקתם מולבבכם כל צד מינות, וזהו וערפכם לא תקשו עוד, עוד משמעו לשון הרעות, כמו שפירש"י על פסוק (צדקיהו מו, כט) ויבן על זואריו עוד. - ואפשר עוד להמתיק הדבר יותר, ראשי תיבות וסופי תיבות של ו'ערפכם ל"א ת'קש'ו ע'ו'ד, הוא 'חולע' 'אדום', ככתוב אס יאדימו כחולע, מה שאין כן מי שאין לבו שלם לד' באמונת עיקרי הדת, אזי אס יחטא ויהיה קשה עורף מלהכניע עמו לעולו של תורה ומצותיה, אזי יהיה קשה ערפו צנחניות עוד, לשון (שיירי משכיל כלל ט פרט טו) הרעות.

עושה משפט יתום ואלמנה ואלוה צר. כתב רצינו בעל הטורים, ו'אוהב', צ', ו'אוהב' גר, ו'אוהב' חמס שנאה נפשו, אוהב את הגר, אבל האוהב חמס שנאה נפשו עכ"ל. ולכאורה קשה להצינו דמאי הוסיף על המצוה צפסוק. והנראה על פי מה ששמעתי מכ"ק אלאמו"ר זצ"ל, צעת שרשעי עמנו התקשרו יחד לבנות צחי מגדלי יתומים, וידוע כמה רשעות עשו צוה להדיח ילדי צני ישראל מעל אציהם שצשמים ולחנכם ולגדלם לאפיקורסים, ואמר אז כ"ק אלאמו"ר הגה"ק זצ"ל לפרש הפסוק (תהלים קמ"ו) יתום ואלמנה יעודד ודרך רשעים יעום, פירוש, הקצ"ה שהוא אזי יתומים הוא מעודד ומחזק את היתום, אבל ודרך רשעים, הדרך שהרשעים צחרו להם לחזק את היתום דרך זו יעווש, שכל דרכם אפילו מזה שנראה לעין שהוא מעשה טוב, הוא מלא רשעות, עכדה"ק.

מחשבותינו כי הוא האדון הטוב והמטיב לנו, וכי עיני פקוחות על כל דרכינו, וכל עת וכל רגע ישמע נעקבתנו אליו, לא ינוס ולא יישן שומר ישראל, והאמינו במלכותו וכלתו מבלי שום דבר פקפוק, וכי אין לפנינו מונע ומעכב בכל אשר יפקד.

ואולם אין לנו בתורה זאת המנהג זמן קצוץ לעשותה. מפני כן מספקין רבותינו בעינין. הר"מ במו"ל כ' בחיבורו הגדול שמהנה הוא להתפלל בכל יום. והרמב"ן ז"ל תפס עלי ואמר שהמורה לא ציטתו להתפלל בכל יום, וגם לא בכל שבוע, ולא תיחד זמן בדבר כלל, ותמיד יאמרו ז"ל תפלה דרבנן, והוא כמספק יאמר שהמנהג הוא להתפלל ולזעוק לפני האל-ל ב"ה בעת הצרה, גם הרמב"ן צענז' כ' שאין מנין התפילות ולא מטעם התפלה מן המורה, ואין לתפלה זמן קצוץ ביום מן המורה, אבל מ"מ חיוז המורה הוא להתחנן אל-ל בכל יום ולהודות לפניו כי כל הממלכה אליו והיכולת להשלים כל בקשה ע"כ.

(ספר החינוך)

ואשי ישראל, הן נשמות הנדיקים שמקריב מיכאל שר הגדול על המזבח של מעלה (ולמטה הן הקרבנות שמקריבין הצדיקים ומוסרים נפשותיהם להקב"ה על כל דיבור ודיבור היוצא מפיהם המכונה בשם מובח) (צאה צה"ה רצה הצאה אליהם מלמעלה ע"י מיכאל שר המסד) וזו היא תפלה הנקרא עבודה שכלה, והקרבנות אלו שהן באש ההתלהבות נקראו אשי ישראל, ותפלתם היא גוף התפלה שהן מיצותיה.

(שו"ע הרב סי' ק"כ ס"ב)

בשביב ללסוף, האוינה עמי תורתי, הטו אונכס לאמרי פי, [שהמוכח צריך להיות חכם] שיעשה המצאה ויאמר הלא מדעו שהמנהג הוא כך, ואני הוא כך ואני מקל לנס שחששו לפחות כן, דלגלג"ה לא סגי, כגון הטוב והישר לקום בתפלה להלל ולשבחנו לשמו ית' ולעסוק בתורה. פחות מזה לקום איה זמן צעוד לילה, פחות מזה לקום צעמוד השחר, פחות מזה לקום באופן שיהיה מעשרה ראשונים צדיכ"ג, פחות מזה שילך לבית הכנסת בהתחלת הזמירות, וא"כ אמר שיש כל הזמנים האמורים, וכמה מישראל זכירים כל חד כדאית ליה, אחת עם הקדש תוהרו צמדה הפחותה מכלום להיות נמלא צדיכ"ג בהתחלת הזמירות, וז"ש האוינה עמי תורתי שיש כמה מדריגות, ולכן לפחות הטו אונכס לאמרי פי, שהיא המדה הפחותה. (תהלים יוסף תהילות, החיד"א)

ואני שמעתי מפי ר"י החסיד ז"ל שהיה רב גדול ומוצחק לרבים אחד, והיה גוער צדיכ"ג שהיו מאריכים בצרכות, שהיה דעתו למהר ללימוד, ונענש על ככה באותו עולם. וגם שמעתי בשם ר"י חסיד ז"ל שאמר כגון צימות המורף שהיה קור גדול, מוטב שילכו לבית שאינם מלוכשים היטב, ואל יקצרו בשבחו של הקב"ה צעזעור. ואני הכרתי יהודי אחד מוורמ"ש והיו קורין אותו ר' בונים, והיה זקן וקוצר מתים, ושמעתי אל נכון ואל האמת שפעם אחת השכים לבית הכנסת, וראה אדם אחד יושב לפני בית הכנסת וצראשו כתר של עשבים שקורין פל, ובלשון כנען קויט"ז וי"ז, ונתפחד כסבור שהוא שד, וקראו ואמר לו וכי איך פלוגי שמת עתה וקצרתך, ואמר לו הין, וא"ל היאך אתה באותו עולם, ואמר לו היטב עד מאוד, ואמר לו מה זכיות יש לך והלא אתה היית אדם כל דהו, ואמר לו רק באותו זכות שהייתי אומר ברכות בקול נעים בביהב"ג, בזכות זה הביאוי בגן עדן ומכבדן אותי, וזה לך הסימן שאני הוא המדבר אליך, כי תראה בית יד חילוקי שקרוע שקרעתי לי כשהלשנתי התכריכין. ושאל לו מה זה שצראשך, וענהו הס עשבים שגנן עדן ששמתי צראשי כדי לצטל ריח רע מעלי של זה העולם. כתבתי אני המכתב אלו המעשים כדי שיראה ירא שמים וישים אל לבו, ויאמר שחזותיו של הקב"ה בקול נעים וצנונה, וזכה לגן עדן.

(אור זרוע סי' מ"ב)

תפלות אצות תקנוס, קבלתי שזה הוא מה שתפלה נקרא בלשוננו דלוינו הוא לשון דאצינ היינו מן תקנת אבותינו.

(מגיד תעלומה ברכות כ"ו)

אמר בשם מלמד שלו איש ישר ונדיק שאמר מי שהוא צדי בשלחן ערוך אורח חיים "און קען די מגינים דער קען דלדוענען".

(אמרי קדוש)

בדר התפלה יתחיל קודם שעה שלישית כדי שיגמור ש"ע קודם שעה רביעית שהוא זייגער זעהין צין צקץ וצין צחורף וכו'. אבל העומד להתפלל אחר שעה רביעית נדחה הוא ותפלתו וכו', אם לא שהוא חלש ואירע לו אונס גדול יכול להתפלל שחרית עד חצות. אבל המתפלל שחרית אחר חצות היום עברין הוא, ואל תדמה צענמן צני כי היו קדושים ונדיקים שהתפללו כך, מה לי ולכם צני כרויה להתדמות עצמו למלאכים שרפי מעלה הדבקים באלקים חיים בכל רגע ובכל נשימה ונשימה, ודי ציה.

(חיכל הברכה פ' לך)

ויש להעמיס דצרו דצרי הצעל הטורים, הקב"ה עושה משפט יתום ואלמנה ואוהב גר, אבל ורשע ואוהב חמס, מה שהם עושים לטובת היתום והאלמנה והגר על פי דרכם, שנהא נפשו של הקב"ה כי אינו חפץ בצמעה הרשעים אף שנראה לפנים שהוא מעשה טוב, כי תוכס מרמה ועיוות.

(קדושת ציון)

[את ה' אלוקיך תירא] מנהג תל"ב, להיות יראת הש"י על פנינו תמיד לבגלי נחטא, כלומר שנירא ציראת עונשו ולא יהיה לצנינו צלי מגור אליו כל היום. ועל זה נאמר את ה' אלוקיך תירא... שורש המנהג ציראת הש"י נגלה לכל רואי השמש, כי השמירה הגדולה מן החטא הוא יראת ענשו. ודיני המנהג כלולים בחפשינו צמחז (ה' יסודי המורה פ"ב). ונוהגת בכל מקום וכל זמן, ובכל מין האדם, וזאת אחת מן המצוות התמידייות על האדם שלא יפסק חיובו מעל האדם לעולם אפילו רגע אחד, ומי שצא דבר עבירה לידו חייב להעיר רוחו ולתת אל לבו צאתו הפרק, שהקב"ה משגיח בכל מעשה בני אדם וישיב להם נקם כפי רוע המעשה. ועובר על זה ולא שם לבו צדק צאתו שעות, ציטל עשה זה, שזו היא שעת קיום עשה זה ציוון. ואולם כל ימי האדם וכל עתותיו בכלל המנהג לעמוד זריו ונזכר עליה.

(ספר החינוך)

את ה' אלוקיך תירא. איתא בגמרא (קידושין טו) שמעון העמסוני ה' דורש כל אמן שבתורה כיון שהגיע לאת ה' תירא פירש, אמרו לו תלמידיו רבי כל אמן שדרשה מה תהא עליהם אמר להם כשם שקבלתי שכר על הדרישה כך קבלתי שכר על הפרישה עד שצא ר"ע ולימד את ה' אלוקיך תירא לרבות תלמידי חכמים. והנה מובן מאליו דמוה שדרשינו את לרבות תלמידי חכמים הוא דוקא ת"ח כזה שהוא דבוק רק בתורה"ק ואין לו שום שייכות לאותם הדרכים שהם נגד התורה"ק שהוא ע"ז ומרוחק מהם כמטחוי קשת ואינו פוסח על שתי הסעיפים שבאן הוא בביהמ"ד ולעת הצורך הוא נמצא גם בין עובדי ע"ז הרשעים, דודאי תלמיד חכם כזה אי אפשר להשוות להשי"ת דהרי אלל הקב"ה ודאי שאין שייך מ"ו שום ערצוץ והשתנות רק תורה וקדושה ולא שום דבר אחר, דיותר מזה איתא צאותיות דר"ע שאפילו אותן העולמות שמכריזין בהם את החטא טובלין אותו העולם כמה טבילות והמלאכים צורחין משם הרחק מאד מפני שלמעלה א"ל לצבול שום דבר עבירה וכש"כ אלל השי"ת שהוא קדוש בתכלית הקדושה צלי שום השתנות כלל וכמ"ש קדושים תהיו כי קדוש אני, הגם שאי אפשר להגיע לצמינה קדושתו של הקב"ה דזה דבר שאין צריך לאמרו, מ"מ אם הולכין עכ"פ בדרך הזה שלא יהי" שום ערצוץ והשתנות בעבודה רק שיהיו דבוקים תמיד בדרך התורה"ק ולהתרחק מדרכי ע"ז בתכלית הריחוק, ת"ח כזה יכולין לדמות להשי"ת כיון שהולך בדרכי ית"ש, משא"כ ת"ח שהוא פוסק על שתי הסעיפים שהוא לומד תורה ועובד את השי"ת וגם את הע"ז פשיטא שא"ל כלל לדמות אותו להקב"ה מכח דרש הזה את ה"א תירא לרבות ת"ח, דהאמת הוא שצדיק כזה אפילו המורה שלומד אינו אמינות רק מן השפה ולחוץ וכמו שאמרו כחז"ל תורתו של דואג מן השפה ולחוץ ה', א"כ פשיטא שא"ל להשוות אותו להקב"ה, ומוצן מאליו שאין צריך לומר אם הוא נתפס למינות שהוא יותר גרוע מע"ז ואם הוא משורש המינות או שמחזיק ידי המינים וכדומה וודאי שאין שום הו"א צעולם לדמות אותו להקב"ה.

(חדו"ת תולדות תשי"ז)

עניני תפילה

[ואותו תעבוד] מנהג תל"ג, לעבוד את השי"ת, שנאמר ואותו תעבוד, ונכפל זאת המנהג כמה פעמים שנאמר ועבדתם את ה' אלוקיכם, ובמקם אחר אומר ואותו תעבוד, ובמקום אחר אומר ולעבדו בכל לבבכם. וכ' הר"מ צמול אע"פ שמהנה זו הוא מן המנות הכוללות, כלומר שכוללת כל המורה, כי עבודת האל-ל יכול כל המנות, יש לו כמו כן פרט, והוא שצונו הא-ל להתפלל אליו. וכמ"ש בספרי ולעבדו בכל לבבכם איוז היא עבודה שכלל זו תפלה. ובמשנתו של ר' אליעזר צנו של ר' יוסי הגלילי אומר, מנין לעיקר תפלה צחוק המנות מהכא, את ה' אלוקיך תירא ואותו תעבוד.

בושרשי המנהג מה שהקדמתי כמה פעמים כי הצרכות והטובות יחולו על בני אדם כפי פעולתם וטיב לבנם וכחש מחשבותם, ואדון הכל שצראש חפץ צטובתם והדריכם והלחיתם צמחיותו היקרות שזכו בהן, והודיעם ג"כ ופתח להם פתח באשר ישיגו כל משאלותיהם לטוב, והוא שיבקשו ממנו צ"ה אשר צידו ההסתפקות והיכולת כל חסרונם. כי הוא יענה את השמים לכל אשר יקראוהו צאמת, ומלצד ההודעה להם צאמת המדה ציוס שישתמשו בה, ויבקשו ממנו תמיד כל צרכיהם וכל חפצת לבם, ומלבד השגת חפצת לבנו יש לנו זכות בדבר בהתעורר רוחינו וקבענו כל

בדבר שהיה נגד הלכה לא נשא רבינו פנים אפילו לגדולים וטובים ללא חת, כי לא על כבודו הגין אלא על כבודו יתברך וכבוד תורתו, וכדומה דלהלן: דיק אחד שהתפלל בדרך כלל מאוחר מאוד הופיע פעם אצל רבינו לשבת קודש בקרענין. לפני התפילה נכנסו הגבאים לרבינו לסדר חלוקת העלויות (רבינו ה' מסדר בעצמו העלויות), ושאלו איזו עליה ליתן להרבי הג'ל, אמר רבינו: אם יורקוני משמים לארץ לא ארשה לעלות לתורה למי שאינו מונהג על פי השלחן ערוך, ורק כשהצטייח הרבי הג'ל שמים והלכה ידקדק יותר צומני התפילה, קראו אותו לעלות לתורה.

(י"ג אורות מערכת שינאוא)

הרה"ק מלאנו זאוק"ל זיה להקהל להתפלל שחרית מוקדם ואמר שידע משני דיקים שהתפללו מאוחר, הלא המה הרה"ק מנעשני ובעל נועם מגדים, והנועם"ג איחר להתפלל משום שאמר שמתבייש שחוטא כמוהו יתפלל לפני הקב"ה, אך כשתאחר הזמן, לא היה לו צריה אחרת ונאלץ להתפלל. והרה"ק מנעשני איחר, כי מרוב צושה שנשמחו תעלה צלילה ליתן דין וחשבון לפני הצורה כל עולמים לא הלך לישן כלל, ולפנות בוקר נפלה עליו תרדמה ועל ידי זה איחר תפלתו. ואמר רבינו, שמי ישיי לו אחת משתי סיבות האלו רשאי לאחר תפלתו. (י"ג אורות מערכת צאנז)

פעמים שאדם הולך לצית הכנסת להתפלל צומן הקצוע, ומתעכב לדבר עם אדם מקוים למספר רגעים, נחשזו שעוד יספיק להגיע לפני "צרכו", אמנם משהגיע, ונוכח כי כבר אחרי "צרכו", צריך להתבונן בנפשו: אם היה הולך להשתכר כך וכך וזוהבים, האם היה מתעכב בדרך. (תולדות ומאמרי החפץ חיים)

ושמועתי בשם גאון אחד, ששאל אדם אותו, אם לא כיון צריב התפילה והוא עומד בסוף התפילה, נאזיה אופן יעורר את נפשו להתחיל לכוון. והשיבו, משל למה הדבר דומה: לתינוקת אחת שעמדה על השוק בסל גדול של ירקות למכור, ופגע בה אנס אחד והתחיל לחטוף מהסל, ונצלה, ולא ידעה שום ענה איך לעשות, פקח אחד עמד למרחוק, אמר לה, מה תעמודי, על מה תמתני עד שיחטוף כולו, הנה הוא חוטף גם את חטפי, וכל מה שיעלה צידך יהיה שלך, כן הדבר ממש בענין התפילה, הנה היצר מתגבר על האדם ומפיל עליו עוללות ומתשטט זרות, עד שעל ידי זה לא כיון נכמה וכמה צרכים מהתפילה, גם אתה חטוף וזור את עצמך בכל כחך לכוין בברכות אשר עדיין הם לפניך.

אחדות צה"ר כראוי לגביר רצא דכוותי, הגיעני מכתבו, והיות שלגודל טרדותי כעת לא אוכל צשו"א להאריך במכתב לצאר הענין, וצפרט שהוא צלא תועלת, כי מה אוכל לכתוב מה שאינו נגלה לפניו לרוב בקיאותו צחד"ת, והוא כדאי לעצמו לצר לו ההלכה, אמנם להשיב מפני הכבוד הנני כותב בקיצור נמרץ, כי לפענ"ד שוא"ת עדיף, ומוטב להתפלל בביתו מלהתפלל בביהכ"ג שמוחללין שבת בפרהסיא, וצפרט שאינו מצורר גם צימות החול אם יש ליצור שלם וש"ץ שאינם מחללים שבת צפרהסיא, והמחלל שבת צפרהסיא אסור לנרפו למנין, ואין להם דין ליצור, וצרכת הש"ץ לצטלה, ואסור לענות אחריו.

והנה מצוה צגמרא ר"ה דף ל"ה וצטור או"ח סימן תקצ"א, דעם שצשדות וזקן או חולה הש"ץ פוטור, וא"כ אם מתפלל בביתו יכול לכוין דעתו לצבור וש"ץ המעולה שבישראל לפוטור, וזה טוב יותר. כתבתי לו דעתי העני' בקיצור נמרץ, ואתו הצמירה לפי דעתו הרחבה.

במדרש, דאמר אאע"ה לפני הקב"ה, אם עמיד אני להעמיד צנים ולהכעיסך מוטב לי ואנכי הולך עירירי. ולדרכנו התפלל על העמיד שיהיו לו צנים מאמינים ועובדי השם, הגם שענין זה תלוי בצחירת צני אדם, מ"מ יועיל התפלה על צחי' סייעתא דשמיא, וכמו שאנו מתפללין וטור לצנו לעבד צאמת, וכוף את יצורו להשתעבד לך וכדומה, והקב"ה הצטיחו על זה, וכמו שפי' האוהה"ק שא"ל ית' ספור את הכוכבים וגו' כה יהי' זרעך, הם הצדיקים שנמשלו לכוכבים שנאמר ומצדיקי הרבים כוכבים, עכת"ד האוהה"ק, והאמין צד', שיחייבים הצטחתו ית' ויזכה לצנים מאמינים עובדי השם.

באבות צריכים להרבות בתפלה צומנים הללו דלא מיציעיא לדעת הרמב"ם (סה"מ מ"ע א') דס"ל דתפלה בכל יום היא דאורייתא, אלא אף לשיעט הרמב"ם דסובר דתפלה בכל יום אינו אלא מדרבנן רק כשעומדים צעת צרה יש חיוב מדאורייתא

להתפלל, מ"מ צומנינו אלו שאנו עומדים צימים האחרונים טרם קך הגאולה לכו"ע תפלה מדאורייתא, שהרי צעת צרה לכולי עלמא החיוב תפלה מדאורייתא, וכי יש לך צרה גדולה יותר מצומנינו אלה מגודל המשכות והשפלות הנורא וכו'.

ועב"פ צומני התפלה צשעה שעומדים להתפלל ויש שם השרחת השכינה כשארו"ל (פנהדרין לט.) דכל צי עשרה שכינתא שריא צוודאי צריכין לשכות מהכל ולצמס את המתשצה רק לעצודת התפלה, ומוכן מאליו שכדי שוכל לייחד את הלצ בתפלה צריכין לשמור את הפה לא רק מדיצורים האסורים צלצד אלא גם מתסם דיצורים ושיחות צטלות, ועל ידי שמתפלל צמתשצות טהורות אז אף כשיא מצית המדרש יעמוד לו שלא יכשל ח"ו.

(טיב לבב ויחי)

ע"ב עניני תפילה

[הוא תהלתך]. מ"ע מדצרי סופרים לקרות הלל צומנים ידועים על הגאולה ועל הנסים שנאמר השיר יהיה לכם כלל התקדש חג לילה המקודש לחג טעון שירה: מדיני המנהג לקרות הלל שני ימים של פסח ציום וצלילה צצבור ושני ימים של צצועות ותשעה ימים צחג הסכות עם שמיני עצרת, ושמונת ימי חנוכה, וצארץ ישראל קורין יום ראשון של פסח, יום עצרת, שמונת ימי החג, וח' ימי חנוכה, אצל צר"ח קורין צדילוג, וכן צימי חוה"מ של פסח, שאינו אלא מנהג חכמים, כי הלל ושירה אמרו כבר יוצאי מצרים על הפסחים, ומרומן צתורה הוא תהלתך, והוא מ"ע מן התורה, אלא שכולל כל תורה כולה להודות ולהלל על כל מצוה ומצוה שנתן לנו הא-ל ועל כל חסד שעשה לנו, ועל התורה שנתן לנו והבדילנו מודת שקר ונתן לנו תורת אמות וחיי עולם נשע בתוכינו, ולכן כיון שהוא כולל כל התורה שהקב"ה הוא הלל שלנו בכל התורה והמאות, על כן הוא מצוה כוללת ולא יצא צמנין אע"פ שהיא דאורייתא ונציאים חיקנו הזמנים שקורין צו ההלל, וחצי ההלל הוא מדרבנן צלצד על נסים נסתרים שהקב"ה עושה עמנו, ונוסח הלל זה אמרו הנציאים, והאומר נוסח זה בכל יום הוא מחרף ומגדף, שאין אומרים אלא צומן ציטול עבודה זרה על ידי נסים נגלים.

(היכל הברכה, אוצר החיים, סו"פ וילך)

וידעתם היום כי לא את צניכס אשר לא ידעו ואשר לא ראו את מוסר ה' אלקיכם וגו' ואת אמותיו ואת מעשיו אשר עשה וגו' ואשר עשה לחיל מצרים לקסויו ולרכבו אשר הציף את מי ים סוף על פניהם צרדפס אחרים ויאצדס ה' עד היום הזה, ואשר עשה לכם צמדבר וגו' ואשר עשה לדתן ולאצרים צני אליאצ צן ראובן אשר פצחה הארץ את פיה ותצלעס ואת צתיהס ואת אהליהס ואת כל היקוס אשר צרגליהס בקרב כל ישראל. והקשה הרמב"ם ז"ל מה טעם הוצרך הכתוב לומר עד היום הזה, והלא כל הממים ציס אצדן עולם הם אוצדים, וסגי שיאמר ויאצדס ה' וממילא ידעינן שאצדונס אצדון עולם. גם יל"ד צלשון הכתוב ואת כל היקוס אשר צרגליהס בקרב כל ישראל, דלכאורה ה' סגי שיאמר ואת כל היקוס, ותיצת אשר צרגליהס מיותר ואינו מוכן הכוונה.

בגמרא דרשו ואת כל וגו' אשר צרגליהס א"ר אלעזר זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו. ויש לדקדק צוה טובא, חדא מה משמיענו הכתוב שממונו של אדם מעמידו על רגליו ומאי נפקא מינה לן צהכי. ועוד דלכאורה היה ראוי שידיע הכתוב דבר זה צפרשת קרח שסם עיקרי הדברים צמעשה קרח ועונשו, ולמה המתין הכתוב מלהשמיענו עד סדר משנה תורה שאינו אלא דצרי תוכחה ומוסר שהוכיח משה רבינו ע"ה את ישראל, ואין כאן מקום להאריך צפרטי הדברים שהיו צעת הצליעה. ותו קשה דהלא ענין זה שממונו של אדם מעמידו על רגליו מיירי צשעה שיש לו לאדם הצלחה צממונו דאז הוא מעמידו על רגליו, וא"כ ה' ראוי להודיע דבר זה צמקוס דמיירי הצלחה הצאה מן הממון, ולא צמקוס דמיירי צאצדון הממון ההוא כאשר הממון עוד נהפך להם עוד לרועץ. ובר מן דין מילתא דתמיהא היא, דמשמע דדוקא מי שיש לו עושר ונכסים עומד על רגליו משא"כ צלא זה אינו עומד על רגליו, והלא מצינו כמה צדיקים קדושי עליון שהיו עניים ולא היה להם ממון, וכגון ר' אלעזר צן פדת שהי' עני ואציון כדאיחא צגמ' (תענית כ"ה) ועוד כיו"ב, וכי האם עליהם יאמר שלא היו עומדים על רגליהם אתמהא.

ונראה לצאר את כל הענין צהקדס מה שאמרתי כבר כמ"פ לפרש מה דאיחא צמד"ר (והוצא צילוקס פ' קרח עה"כ ותפחת הארץ), שנעשית הארץ כמשפך וכל מקום שהי' אחד מהם אז ממונו ה' מתגלגל וצא ויורד עמו וכו', רצותינו אמרו אפילו היו כלים ציד הכוצס היו מתגלגלין וצאים ונצלעין עמהן, א"ר שמואל צר נחמני אפי'

ע"ש שרגליו של האדם הם המוליכים ומוציאים אותו לכל אחר דמנצעי, וזהו שאמרו ז"ל ממונו של אדם מעמידו על רגליו, והכוונה שכל תהלוכותיו והתנהגותו ומעשיו הם כפי כח הממון אשר הוא נהנה ממנו, וכשם שרגליו של אדם מוליכות אותו לכל מקום כמו כן גם ממונו של אדם יש בו כח זה להפנותו לאותו צד שמונו בא מוקור הממון, דאם הממון ממוקור טהור יהלוק אזי יטה את האדם לדרך התורה והיראה וההיפך בהיפך. ואם האדם מתפרנס משל אחרים שאז הרי הוא נמשך אחר דעתם של נותני לחמו ומימנו, אזי ההנהגה ההוא מעמידו על רגליו של חצירו, דהיינו שהוא מתנהג על אופן התנהגותו של חצירו ועל פי דיעותיו שהוא נשפע ממנו וכנ"ל.

ועתה א"ש מה שאמרה"כ ואת כל היקוס אשר צרגליהם, דבא לבאר טעם שהי' נורק לעשות נס נפלא כזה שיהי' נצלה כל רכושם אש הנמצא בידי אחרים, לז"א ואת כל היקוס אשר צרגליהם, זה ממונו של אדם המעמידו על רגליו, דלפי שהממון מטה מנעדיו ותהלוכותיו של האדם לכן הי' הכרח גדול שיהי' נצלה כל ממונו ורכושם של עדת קרח עד בלתי השאיר להם שריד, דאלמלי הי' נשאר ממנו כל שהו ואפילו מחט שאולה שיהנו ישראל ממנה עדיין הי' מקום להיות נמשך אחרי דיעותיהם ושיטתם הרעה באמצעות כח הפועל הרע המונח בו. וזוהי מיושב למה הודיע הכ' ענין זה דממונו של אדם מעמידו על רגליו דוקא גבי אצידת הממון ולא במקום אחר, שהרי זהו צותן טעם לאצידת כל הממון ההוא משום שהוא מעמיד את האדם על רגליו ויש סכנה בקימו וכנ"ל.

ועפ"י יוצא על נכון מה שהעמיד הכ' הודעת דבר זה כאן בקדר משנה תורה ולא צפ' קרח אלל ענש סיפור המעשה דקרח ועדתו, כי דייקא כאן במקום שהוכיחן מרע"ה בדברי כבושין שם קנתה מקומה הודעה זו להודיען ולהזהירן, שיראו ויתבוננו מזה הממון גורם שבו תלוי לב האדם ודעתו וכל התנהגותו, ויש בזה תוכחה ואזהרה גדולה שלא ליהנות מממון הרשעים כי ידע האדם אשר בנפשו הוא, וזה לך האות שהנורק הקצ"ה לעשות נס נפלא כזה לעשות כל הארץ כמשפך ולאבד את כל רכושם של עדת קרח מכל וכל כדי שלא ישאר שם ושארית לדיעותיהם נפסדות, וממנו ילמדו לקח שלא ליהנות אלא מממון אשר נצלה ממוקור טהרה.

ובזה יל"פ ג"כ מה שאמרה"כ אלל אצדון מצרים ויאבדם ה' עד היום הזה, עפ"י"מ דמרגל צפומי לפרש מאה"כ צפר' ואתחנן או הנסה אלקים לצא לקחת לו גוי מקרב גוי וגו', עפ"י הנודע מדצריהם ז"ל כי ישראל צהייתם במצרים היו משוקעים צמ"ט שצ"ט, וכמ"ס הארז"ל עה"כ ולא יכלו להתמאמה, דלילו היו מתמאמהים שם עוד רגע אחת היו נופלים חס ושלום בשער הני' שצטומאמה ואז לא הייתה להם תקנה ח"ו, וזה הי' עיקר נס של יציאת מצרים מה שיאלו מן הטומאה אל הקדושה, וע"כ לא נקרא יציאת ממצרים אלא יציאת מצרים דייקא, כלומר דכח הטומאה של מצרים שהיה נשרש בקרב לבם ילא מתוכם וקנתה הקדושה מקומה, דלילו לא הוציאו הקצ"ה מתוכם את טומאת מצרים מה תועלת היה באלתם ממצרים אם טומאת מצרים כבושה בקרב לבם ומתלה עמהם צמ"ט שהם, ועיקר התכלית היה שיהיו נפרשין מטומאת מצרים ויהיו דצוקין אל הקדושה. וזה"כ או הנסה אלקים לצא לקחת לו גוי מקרב גוי, שהצוב"ע הוציא הדעות הנפסדות והתאוות רעות של טומאת מצרים מקרב ומתוככי לבם של ישראל, ותחת כן השפיע להם הצוב"ע מחשבות טהורות ורוח קדושה.

וזה יהי' גם ביאור הכתוב ואשר עשה לחיל מצרים וגו' אשר הציף את מי ים סוף על פניהם וגו' ויאבדם ה' עד היום הזה, שמה שאיצד הקצ"ה את המצריים לא היה רק אצדון גופם בלבד אלא איבוד כח הטומאה שלהם לגמרי, שהרי עיקר הסכנה והחשש היה מפני כח הטומאה שלהם שהיה מונח בקרב בני ישראל, ומה תועלת הי' באצדון המצריים אם כח טומאתם היה עדיין נשאר בעולם, לז"א הכתוב שמלכד אשר הציף ה' את מי ים סוף עליהם, עוד זאת עשה הקצ"ה ויאבדם ה' עד היום הזה, כלומר שאיצד ועקר מן העולם גם את כח הטומאה שלהם ולא נשאר זכר למו כלל, וע"ד שכתב האוה"מ הק' בפרשת ראה עה"פ אבד תאצדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגוים, וזה"ל וזדרך רמז יכוין הפסוק לרמוז לאיבוד כח הנעלם ג"כ בכח עס בני ישראל, שכאשר יתעצמו בתעלומות המעשה הטוב יאבדו נגלה ונסתר מהם וכו' עכלה"ק. וה"נ אומרו ויאבדם ה' עד היום הזה קאי על איבוד כח הנעלם, היינו המדות הרעות והתאוות הנפסדות של מצרים, וע"כ שפיר הוטרף הכ' לפרש שאיצד עד היום הזה, לומר שאיצד הקצ"ה כח הטומאה של מצרים לגמרי ולא נשאר ממנו רשע בתוך בני ישראל עד עולם.

מחט שהיתה שאולה ביד ישראל מידם היתה צאה ונבלעת עמהם שנאמר וירדו הם וכל אשר להם שאולה ע"כ. ולכאורה קשה דהרי כללל אית לן דקוצ"ה לא עבד ניסא למנגא, ומה נורק הי' צנס המופלא הזה שנעשית כל הארץ כמשפך ואף המחט והכלים שלהם המונחים בידי אחרים יצאו ויוצלו עמהם, ובשלמא הם ואשר צידם נצלו כדי שלא יוכלו לפתות אחרים ולהכניס בהם דיעות נפסדות לחלוק על ה' ומשה עבדו, אבל ממונו השאול והמחט השאולה ביד אחרים מה פקידא הי' בכך אילו הי' נשאר לפליטה ביד השואל, ועל מה עשה ה' ככה שיהי' נצלה הכל ולא ישאר מהם כל שריד.

ואמרת לפרש עפ"י"מ שכתב הרמב"ם ז"ל בספר המורה (ח"ג פל"ו) צטעם הדבר שהחמירה התורה כל כך בהנחת ע"ז לאסור אפילו הנאה כל דהו כמ"ס ולא ידבק בידך מאומה מן החרם, לפי שאלמלי היו ראשים ליהנות מממון של ע"ז הי' אפשר שיקרה לאיש שתלית סחורתו וירצה ממונו מן הדמים ההם של ע"ז, ויחשוב שהע"ז היא סיבה להצלחתו ועי"כ יאמין בה, ואחר שכבר טעה האדם אחר הע"ז שוב אי אפשר להוציא הדבר מלבו, לזאת אסרה תורה בהנחה כל דבר הצא מע"ז כדי שנגלל מן המחשבה ההוא, עכ"ל הרמב"ם ז"ל.

ויתירה מזה כתב המהר"א ז"ל בספרו אגרא דכלה (פ' שופטים) דקבלה מרבותיו הקדושים בעלי רוח הקודש דכח הפועל נפגע, וממונו ורכושו של אדם שהאדם מקבלו ע"י מעשיו הנה יש צממון ורכוש ההוא כח הפועל שלו והפעולה אשר עשה, ואם ח"ו סתל באיזה פעולה באסור כגון ובתרימית יש צמעות הללו אותו הכח, ועל כן הזהירו רז"ל (צ"ק ק"א) שאין פורטין מחיצה של מוסקין, דכיון שהמטבע ההוא שציד המוסק צאה לו ע"י גול יש צמטע כח הפועל, והאדם הכשר אשר יקחנה לעצמו יגרסו לנפשו פעולות זרות כפי כח הפועל הנפשי מצעלים הראשונים, ובכל תוכל ח"ו המטבע ההוא להחטיאו בכדומה, וכח הזה התקוע צממון מציתו לידי מדות גרועות. וכתב שם שזאת היא הסיבה אשר בעינינו ראינו כמה אנשי שם אשר פיתם היצר לתבוע חלקם והשתדלו בפרנסתם לקבל ממונו מכל אדם ונשארו אח"כ בליים רקים, כי הממון שסיגלו מבני בלי שם דבק צם וצנפסם ויבצתה השלכתה אש אשר צער בקרצם בזהב היוזר כל. (ועיין עוד בהנהגותיו לספר"ק סור מרע ועשה טוב ובספרו מגיד תעלומה ברכות ל"ב).

ועפ"י פירש שם מאה"כ צפ' שופטים כי הגוים האלה אשר אתה יורש אותם אל מעונינים ואל קוסמים ישמעו ואתה לא כן נתן לך ה' אלוקיך, דהנה צבאן שהשי"ת נתן לישראל את כל טוב ארצות הגוים האלה ממנו ורכושם, הנה יש לחוש כי כח הפועל נפגע וצבא הרכוש הזה טמון מדות הרעות של הגוים, וכאשר יהנו ישראל ממנו ח"ו יקנו קנין רע צנפסם לעשות כמעשיהם, אבל לא כן הוא כי ישראל יירשום ירושה ונתינה מאת השי"ת, והשי"ת הוא צעל הרכוש, וח"ש כי אתה צא אל הארץ אשר ה' אלוקיך נותן לך, ואין זה בהשתדלותך ליקח מיד הרשעים האלה רק השי"ת נותן לך, על כן אני מצטייך שלא תלמד לעשות כמעשיהם הגוים ההם וכו' ולא יצא לך מזה פועל מגונה ח"ו מכח הפועל שצממון, כי השי"ת הוא הנותן לך והוא הצעלים ואין כאן צית מיתוש, ואמר לראיה על זה כי הנה הגוים האלה אל מעונינים וגו' ואתה לא כן, וזה הוא מפני כי נתן לך ה' אלוקיך ועל כן לא ירע לך הכח הפועל מצעלים הראשונים כי השי"ת הוא הצעלים עכדה"ק.

ובערת מוצן טעם שהנורק ה' לעשות נס זה שלא ישאר מממונו של עדת קרח מאומה, ואפילו מחט שאולה שציד אחרים נחגלגלה ונבלה עמהם, כי הי' צוה הכרח ונורק גדול לאבד כל זכר ממנו ורכושם, דכל זמן שנשאר מאתם דבר מה בקרב ישראל עדיין תחשש במקומה עומדת פן יפעל פועל רע מכוחם צנפסות הנהנים ממנו, ומה גם אם יקרה לאיש שילית ע"י ממנו ויחשבה סיבה להצלחתו יהי' נפתה לצו ע"י להיות נמשך אחרי שיטתם הרעה, ואפילו אחר שהם עצמם ירדו חיים שאולה עדיין יהי' מקום לדעתם הנפסדה לתפוס לצבות ישראל, לפיכך עשה הקצ"ה נס נפלא הזה שנעשית כל הארץ כמשפך וכל מה שהי' שייך להם נחגלגל וצא ונבלה מהם, ועד"ל נעקרו דיעותיהם כליל מתוך עדת ישראל. (ועי"ע בדברי יואל פ' נשא עמוד קכ"ד ובקונטרס עה"ג ועתה"מ ס' ק"י).

ואחרי הודיע אלקים אותנו את כל זאת יוצן היטב מה שדרשו רז"ל ואת כל היקוס אשר צרגליהם זה ממונו של אדם מעמידו על רגליו, דהנה מנינו שמהלכות האדם והתנהגותו יתכנה צנס רגליו, על דרך הכתוב רגלי עמדה צמישור ועוד כמה מקראות כיוצא בו, שאין הכוונה על הרגל דוקא אלא על כל ענין התנהגותו, ונקרא כן

ובעתה הני תרי ענינא אדזונס של מזרים עד היום הזה וצליעת דתן ואזירס וכל היקוס אשר צרגליהם, שהזכיר להם משה רבינו ע"ה לישראל בחוכמת מוסר צדקא מחמא תרווייהו כחדא נינהו, ובשניהם צא להזכירם ולהורות להם מה פעל אל-לעקור ולשרש מהם שורש הטומאה, ואשר על כן ה' הכרח לאבד כל רכושם של דתן ואזירס עד צנתי השאר להם שריד, כדי שלא תהא כוחן והשפעתן הטמונה בקרב ממונם מזקת חס ושלום לישראל הנהיגם ממנה אף לאחר שהם עצמם כבר נאצדו וספדו תמו מן הארץ, וכמו כן אידי ה' את כח העולם של טומאת מזרים מתוכי לצבות בני ישראל כדי שלא יהיו נמשכין עוד אחרי מעשיהן, וצוה הורה למו רועה שיראו ויקחו מוסר להזהר ולהתרחק מכוונות הטומאה ושלא לנגוע אף בקצהו ליהנות מכל הבא מהם.

(דברי יואל ע"י שטיינ)

ואת כל היקוס אשר צרגליהם, זה ממונו של אדם המקיימו על רגליו, וכי מי שאין לו ממנו חומר צרגליו, ולא עמדה לו כל חכמתו ושאר המעלות האנושיות, ונראה שצננות קנין הממון הוא מדבר כי הוא הפחות שצבא ארבע מעלות שמה הרמז"ס והם החכמה והגבורה והמדות והעושר כי כולם דבוקים צדאם והעושר חוץ ממנו כי החכמה מקורה בראש וצומת ולב והגבורה מקורה בלב כי מי שהוא רך הלבב אינו גבור אבל העושר דבוק צרגלו כי יתרון ארץ צבא היא והארץ מדרס לרגליו ודין הוא שיהי' הפחות שצבולס ויהי' נתון תחת ממשלת האדם לעשות צממונו מה שירצה, אבל לסוף מוחלפת השיטה שצממונו מתגבר עליו אל כל אשר יחפון יטנו ועלה מן הארץ משפל מצבו כאשר יקום איש על רעהו כך יקום ממונו עליו ושלש בו ומועבירו על דעתו ועל דעת קונו לכן קראו היקוס אשר צרגליהם כי זה העצב נצוה האחו צבולי צו ונתון תחת כפות רגליו הוא היקוס אשר יקום עליו למשול לצו וכאשר יקום איש על רעהו ורלחו נפש כך קנין זה מציא את צבולו צבנות רבות והוא אשר המית את קרח כי צטט צעשיו ונפל לכן קרא לממונו של קרח ועדתו היקוס אשר צרגליהם. (כלי יקר)

למזר השמים תשתה מים, אפ"ל דהנה כתב החתם סופר זל"ה דדרשותיו (ח"צ דף ע"ו) וז"ל, כי ידוע שהגשמים מתהווים בטבע מאידים העולים מן הארץ ומהבל פה אנשי העולם, ואם כי זה רק הכנה קטנה בטבעי העולם, ועיקר הוא כמאמרו"ל סוף פ"ק דתענית (דף ט' ע"ב) שעצים שואצים ממי אוקינוס ומתמתקין בעצים וכו', מ"מ גם זה אמת כי היות העצים נעשה מאידים העולים מן הארץ, ולפי"ז אם ההבל והאידים העולים מזה הוא מזהבל פה דובר נבלה ולה"ר ורביילות, הגשמים המתהווים מזה המה מלוכלכים מזההמת קליפת עונות ופשעים ההמה, והמאכלים המתוהים מאלו הגשמים מטמאין אוכליהן ביתר שאת, באופן שיהי' הכל פיהם של שנה הצאה רע יותר משל אשתקד, ועי"ז גשמי שנה הצאה ותצאנה רע וגורם טומאה יותר לצנ"א וכן חוזר חלילה וכו' יעיי"ש שהארץ.

אבות צאמת עוד דברים צו צענין הגשמים, דהנה מבואר בפרקי דר"א (פ"ה, והעתיקו ב"ש פ"ה נח לצד ביאור ענין הקשת יעיי"ש), דכשאין ישראל עושים רצונו של מקום אזי הגשמים צאים ע"י עננים, והיו הארץ כאשה הרה לזנונים, אבל כשעושין רצו"מ אז הגשמים צאים בלא עננים כדכתיב (ישעי' נ"ה) כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים, והיו כאשה הרה מצעלה, עכ"ד. הרי דעננים גופייהו לא מעליהו נינהו כי ע"י חטא הם צאים ואזי מקור הגשמים ממיימי אוקינוס שגם זה מלא חטאים צעוה"ר, וכמו שהארכתי צוה בצמק"א דלחר דור המצול מימי כל העולם מלא חטאים, דכל הנהרות מתוצרין לים הגדול כמ"ש רש"י בריש קהלת עה"כ כל הנהלים הולכים אל הים, וכ"כ התוספות בצבורות (דף י"ו ע"א ד"ה אין המים), וכולם מלאים טומאה וע"ז. וטוב מזה ומזה כשיורד להם גשם מן השמים מצלי עננים, שאזי הוא ממים העליונים וממקור הטהרה, כי אין דבר טמא יורד מן השמים, ואין אנו משיגים גדול ערכו וחשיבותו של המטר היורד מן השמים שהוא גדול מאוד ומקדש ומטהר, ואנחנו עדיין לא זכינו למטר כזה ולא ראינוהו עדיין, ורק לעתיד נוכה לזה צ"ב - והיינו דמספר קרא בשבת א"י, שלא כאמ"ל הוא אשר השקית צרגל מנילוס, שהיו מזריים עוצדין לנילוס, ונמצא מתהוים פירות הארץ ממים ששורה עליהם טומאת ע"ז ומכניסים טומאה בצולליהם, וצבא ארצות המטר צא ע"י העצים הנעשים מאידים של בני אדם המלאים הצל של עבירות, וממיימי אוקינוס שיש בהם טומאה וע"ז, ושורה טומאה על פירות הארץ ומטמאים אוכליהם כדברי החת"ם הנ"ל, אבל הארץ אשר אתה צא שמה לרשתה למטר "השמים" תשתה מים, והמים יצאו ממקור הטהרה ויכניסו קדושה וטהרה בפירות הארץ ויקדשו ויטהרו אוכליהם, וזה גודל צדקה של ארץ ישראל יותר על כל הארצות בזמן שזכו ועושין רצו"מ, והעיקר יהי' לעמיד כשיהי' הגאולה שלימה ויזכו ישראל לירושת הארץ בשלימות כמו שנתבאר.

(דברי יואל ע"י רל"ד)

מראשית השנה ועד אחרית שנה. הרה"ק רבי ישראל מרוזשין זל"ל סיפר מעשיר אחד שהיה מאנשיו של הרה"ק רבי ר' צרוך ממעוזבוש שנפל לו חשק לנסוע לארץ ישראל, ולא רצה לשלול לרצו הרבי צרוך זל"ל שחא לא יסכים לכן, והפסיק חיכך מסחריו והחל לנסוע לארץ ישראל, וכשצא לעיר הנמל אדעסא נכנס בלבו פחד לנסוע בלי ידיעת רבו, ונסע משם חזרה למעוזבוש על שבת קודש. צמולאי שבת קודש צא אל הרב זל"ל ושאל אותו הרה"ק רבי צרוך אתה יודע שצמולאי ש"ק אין נפטריין מאחי, וסיפר לו כל המעשה, והשיב לו כחצי עיני ה' אלךין צה מראשית השנה ועד אחרית שנה, לכן האדם צריך שישעור וישער את עצמו אם יכול הוא להתנהג בארץ ישראל כל השנה כמו שנתנהג בחו"ל בראש השנה, כל אחד לפוס דרגא דילי, אזי מותר לו לנסע לארץ ישראל, ואם לא, שאינו צמדרגה הזאת, אזי לא יסע לארץ ישראל.

(בוצינא דנהורא)

והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי וגו' רבים הקשו מפני מה לא נכתב צפ"ו וצבל מאודך כמ"ש צפרשה ואהבת צבל מאודך ששם הרמז על הממון שנקרא 'מאוד' שיש לך אדם שממונו חצי עליו כגופו (צרכות ס"א), וי"ל דהנה צפ"ו ואהבת שם מיירי ענין הווי לעבוד ד' צאהבה עד שכל חפצים לא ישוו צה ואפילו מי שממונו חצי עליו ימסור לד' אבל צפ"ו והי' אם שמוע דשם מיירי לענין שאם האדם לא זכה עדיין לאהבת הצורה צ"ה כ"א שרואה לעשות מצות ומע"ט כדי שיזכה לאהבת צורה, וזה אם שמוע תשמעו אל מצות ד' לאהבה את, פי' להגיע ע"י צבחינת אהבה וא"כ הפרשה הזאת מיירי צמי שמכין עצמו צמחשבה לאהוב השי"ת ולעבדו, ולכן נחא שלא הי' צריך הכתוב להזהירו על הממון כי צוודאי כל איש מישראל צרצונו ומחשבתו מוסר א"ע להשי"ת צכל מיילי וצפרט שלא יעלה השגוען הזה על לב לאהוב את ממונו יותר מגופו אבל צפ"ו ואהבת שם מיירי צמי שצא צבחי' נסיון צמעשה אז צריך הכ' להזהירו על כל דבר צפרטות.

(עבודת ישראל)

השבור לכם פן יפתה לצבכם וגו'. ואמרתי לפרש לישנא דקרא השמרו לכם פן יפתה לצבכם וסרתם ועצדתם וגו', דעליה קא מזהיר קרא, ומה צורך להקדים פן יפתה לצבכם, והרי ממילא משמע דאם סר מן הדרך וצא עד הראש לעבוד עבודה זרה כבר נפתה לצבו אחריה, אכן כוונת הכתוב להקדים ולהתרות בטרם בא האדם לכלל עבירה בפועל, בעת שעמדו נגדו נסיונות להטות לבבו למחשבת מינות וע"ז, אזי הצת והעונה אשר יאתה להזהירו לבב יתפתה לבו לחשוב מחשבות לא טובות, כי אם כבר נפתה להסכים צבצו כי יש ממש צעודה זרה, ממילא יצא לידי וסרתם ועצדתם צפועל ממש, לפיכך צא הכתוב והתרה כי צעוד מועד יהי' זהיר ושמר שלא להכניס אל לבו מחשבות רעות כאלו.

(דברי יואל פנחס)

פן יפתה לצבכם, אם יפתה לצבכם שיהי' צספיקות, אז וסרתם, התמימות סר מעליכם, כי כחצי תמים תהי' עם ה' אלוהיך לא תחקור וכו', אז נחש צכילו עצדתם אלהים אחרים חס וחלילה.

(נפלאות היהודי)

והסרתם ועצדתם אלהים אחרים] מרגלה צפומיה דהרב צעל שם טוב נשמתו צגניו מרומים, זכותו יעמוד לנו, על מה שכתוב וסרתם ועצדתם אלהים אחרים, חיכך כסרתם מאת ה' מיד ועצדתם אלהים אחרים, כי זהו עיקר הדעת לידע שכל כחותיו וחיותו הוא הצורה צרוך הוא, שהוא תקיף וצעל היכולת וצעל הכחות כולם, והוא יתצרך מנענע כל הכחות שלו, וחיכך כספר מדעת זה נעשה עובד אלהים אחרים, כחות אחרים וזלת הצורה צרוך הוא, שאין לו דעת זה שכל הכחות שלו הוא הצורה צרוך הוא.

(מאור עינים, שמואל)

ועצור את השמים ולא יהיה מטר] מעשה רב שהיה צמי הרב הקדוש הצעש"ט זל"ל שפעם אחת נעצרו הגשמים והיו גוזרים תענית וזעקו צתפלה וצתחנונים הרבה ולא נע, וראה ציניהם הצעש"ט איש אחד מע"ה ופשוטי העם והי' אומר פרשת ק"ש, וכשגיע להפסקו ועצר את השמים ולא יהיה מטר, היה אומר צגודל הכוונה וצבצי וזעקה הרבה, ושאל אותו הצעש"ט זל"ל מה הייתה צוונת צאומרך הפסקו הזה, והשיב לו שהי' מכיון פי' הכתוב ועצר את השמים, שהשם יתצרך יעצור ויחסות את השמים העליונים, ע"ד עזירת הזימים והעננים, ואז לא יהי' מטר כלל למעלה בשמים, כ"א שירד הכל למטה לארץ. וכן ואסחת אותם תרגומו ועזרית. ונענו כל העם ע"י תפלתו זאת וירד להם הגשם לצרכה, שהצורה יתצרך שמו הוא הצוון לצבות ויודע נסתרות, ורמנמא לצב צעי, ע"כ ערצו עליו דצרי האיש הזה, יען היותם צגודל צוונת הלב צמחיתיות ופנימיות לצבו וענהו צתפלתו.

(באר משה, שמיני עצרת)

האדם העומד לשרת בקדש לפני העדה וצריך להמשיך לב כל העדה לאהבתו, צריכין פניו להשתנות נגד רוחו של כל אחד מהם, יש החפץ בפנים שוחקות ויש בפנים מסצורות, ויש בפנים זעומות, ויצטרך להכריע דעתו כדעת כל אחד מהם, עכ"ל.

ועל זה תפילין של ראש שהם בין עיניכם צריכין להיות ד' בחים, לזה צריך לצרר קבלת עול מלכות שמים, ולזה קבלת עול מצות, ולזה יציאת מצרים לעורר היראה, ולזה לעורר האהבה "כי יציאך", וצריאה שעולם חסד יצנה. וזה שאמר "והיו לטוטפות" לשון דיבור - "בין עיניכם", דהיינו לשון סנהדרין ומנהיגין שקרוין "עיני העדה" ובאלו צריך לטוטפות. ולכן מרומז בלשון הגויס והמחזות, כי האקלים (מזג הארץ) משנה הרבה טבעו ודעתו, ולפיהן צריך ללמוד, ולכן הם ד' בחים, אבל כולם צריכין ליחד לצוקף, וא"ש. ובחינות אלו הם המציאים לידי יראת שמים, אם האדם משים כזה נגד עיניו הרבה פעמים בכל עת הגנת תפילין ואמירת קריאת שמע, אז יועיל לו לעורר צו אהבה.

בשכבך ובקומך, וצד"ק דברה תורה, זמן שכבה וזמן קימה. עד כמה גדול כח של קריאת שמע בזמנה, אפשר לראות ממנה שכתוב אצל גלית הפלשתי בשמואל א' י"ז, ויגש הפלשתי השכם והערב, ואמר ר' יוחנן סוטה מ"ב ב' כדי לצטלן מקר"ש שחרית וערבית, ובשציל זה שיצטל את ישראל מקר"ש בזמנה שצד לנחם. ולדאבוננו הרבה מואתנו אינם יודעים אפילו מה שהפלשתי הזה ידע, ומאחרים זמן קריאת שמע, ואינם מודקדקים על ענין גדול שבזה, ומה עוד שהקדימו [הממשלה] המורה שעות לשעה שלמה, ובחדשי החורף יש שקוראים קריאת שמע של שחרית קודם עלות השחר, ומצטלים צידים מ"ע של קריאת שמע. (חפץ חיים, ואתחנן)

הנה"ק מרן מהרי"ד (מצעלה) ז"ע אמר לפרש מאמר הכתוב (דברים י"א) למען ירבו ימיכם וימי בניכם וגו' כימי השמים על הארץ, ללכאורה מהו הכוונה בלשון זה כימי השמים על הארץ. אלא להכתוב מרמז דע"י שתיקומו הא דכתיב לעיל מיניה ולמדתם אותם את בניכם לדבר צד, היינו בדברי תורה, ע"י"י תזכו דגם באתן הימים אשר תהיו בשמים דהיינו אחר הסתלקות מן העולם הזה, דלא אין יכולים להוסיף עוד מעשים טובים, כי אין מעשה וחשבון בשאול, מ"מ על ידי הדברי תורה שילמדו בניכם (וכמו שפרש"י ע"כ וישנאם לנבין אלו התלמידים) הרי כאלו אתם בזמן אחד בשמים וגם על הארץ, והיינו כימי השמים על הארץ, וממילא ירבו ימיכם וימי בניכם, דהרי כאלו אתם חיים עדיין גם בעולם הזה.

[בהפטורה] מי צדק ירא ה' וגו' יצטח צדק ה'. מפרשי המקראות פירשו הפסוק מי צדק ירא ה' וגו' אשר הלך חשכים, אפילו הלך בחשכת הצרות, ועדיין לא מצא הארה ותשועה, יצטח צדק השם שחצוה לו הישועה - הציטו אל אברהם אביכם הציטו לראות צו מה נעשה עמו וכו' כי אחד קראתיו, עם כי היה יחידי בארץ כנען ולא היה משהו ממשפחתו להחזיק בידו, עכ"ל אני קראתיו וגדלתיו וצרכתי אותו, וכמו שעשיתי עם אברהם אעשה עמכם, עם שאתם יחידים בין העכו"ם וכו'. ועפ"י הנ"ל יוצנו דבריו הנפלאים של הרמב"ם שכתב בסימני הגאולה שאם כל האומות יתייבשו מגאולתן של ישראל אז יוצמח הגאולה, שלקח מקור לדבר זה, ממנה שפירשו הכי כי אחד קראתיו וכו' עם שאתם יחידים בין העכו"ם, היינו שכל האומות יתייבשו מגאולתן של ישראל ולא יחזיקו בידכם, באופן זה יהיה כי נחם ה' ציון. מזה נובל להבין גודל הפגם אם מותחברים עם האומות ה' ישמרנו, שזה גורם התעכבות הגאולה בעוה"ר, שאינם מקיימים הכתוב כי אחד קראתיו שישארו יחידים בין העכו"ם, רק מתחברים עמם, ולזה צעמו צריכים לסייעתא דשמיא לראות את האמת, ואמר הכי הקדמה לזה, דלמי צוה להציט, ע"י אמר שמעו אלי רודפי צדקה מצדקה ה', וגו' כי רק המצדקה האמת הם רואים זאת, כי אחד קראתיו.

הנה חכמו"ל דרשו עה"פ ותי האמת נעדרת, מאי והאמת נעדרת, שנעשית עדרים עדרים והולכת, נל"פ כפי מה שרואין שהדורות מתמעטין והולכין, והגם שמתחלה מתקצצים כולם לדעה א' לכוון את האמת, ונעשה עדר גדול, אבל אח"כ מתמעטים ונפרדים ממנה, וממילא נעשה העדר קטן, וגם אלו הולכים ויורדים, שמצד הדור מתמעט ביותר, ותמיד צריכין להבדל מהם ולעשות עדר מחדש, וכמו"כ מתמעטים והולכים, וכ"י אינו נחנם, כי אין להתחבר ביחד עם אויבים וצוגדים, וממילא נעשו הרבה עדרים, וז"פ עדרים שחמיד נעשה עדר מחדש - ופי' והולכת הכוונה ע"ד שאמר פותח והולך, שמטעם זה נעשו עדרים עדרים, מפני שהאמת מתמעט, ולזה צריכין לידע, שאפילו אם ח"ו נשאירין רק יחידים ומועטים בין בתוך

ושמותם את דברי אלה על לבבכם וגו' פירש רש"י ז"ל אף לאחר שהגלו היו מצוינים במצוות, הניחו תפילין עשו מצוות כדי שלא יהיו לכם חדשים כשתחזרו וכה"א הציץ לך ציונים, וצריך פירוש למה צריך לזרז על ימי הגלות דווקא במצוות הללו יותר מכל המצוות, ובצד"ר איתא משל למלך שהגלה את המלכה והזהיר אותה לילך בתכשיטין כדי שכתחזור יהלמוה התכשיטין, והנה בכל מקום שמציא המדרש משל לזרז להוסיף בזה איזה ביאור, וז"ל מה המכוון כאן.

ויש לפרש, דבאמת רוצים כל ישראל לילך בדרך ד', וכל שכן שרוצים שצניהם ילכו בדרך ד', ובמצוות הללו צ"ה אוחזים בדרכי התורה, ועיקר השמירה צריכה להיות שלא להתדמות חס ושילום אל הנכרים במלבושיהם ובלשוונם, כמו שאנו רואים במדינת אשכנז שעל ידי שהתחילו להתדמות להם סרו לגמרי מדרך התורה והיראה, אמנם לפעמים מחמת התרשלות. ועל פי רוב הוא מחמת רשעי אומות העולם ורשעי ישראל הגרועים מהם, מתבזיזים לקיים המצוות, ולכן נצטוונו לשמור מצוות תפילין ומצוה, דמשום שהם מצוות הנראות אי אפשר לצטלן, ועל ידן ניכר שהוא ישראל, ומאחר שבהכרח ניכר כבר שהוא ישראל נעשה יותר קל לקיים גם שאר המצוות, כיון שצטל כרחוקו אנו מוצגלים מהם, וישנם כאלה, שאף שאינם מתלפפים המלבושים, בכל זאת מתבזיזים במלבושי ישראל כשצאים בין העכו"ם, אבל גם זה אין נכון, כי כשמתבזיז עלול הוא חס ושילום להלכך לפעמים, אלא צריך האדם להתחזק שלא להתבזיז כלל בזה, ויהיו מלבושי ישראל החשובים בעיניו כמו התכשיטים שהם הדברים היקרים לאדם, וזו כוונת המדרש בהמשל שהיו התכשיטים הולמתה, דלאו צריכים לשמור דרך אצותינו הקדושים ויהיה צענינו כמו תכשיטים יקרים, כדי שכתצוה משיח צדקנו לא תהיה התורה כחדשה צענינו ח"ו, כי כשאין שומרים המלבושים ומנהגי ישראל עלולים חס ושילום לטעות לגמרי מדרך התורה וממילא תהיה אח"כ התורה כחדשה, יעזרנו הש"ת לזכות לציאת משיח צדקנו במהרה צימנו.

ושמותם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם וגו', וקשרתם אותם לאות על ידכם והיו לטוטפות בין עיניכם וגו', ולשון "לטוטפות" רש"י פי' לשון דיבור, וחז"ל (סנהדרין ד' ע"ב) אמרו טט בכתפי שמים ופת בצד פריקי שמים וכו', והלשון "והיו לטוטפות" צריך ביאור, ולמה קרא מנין הפרשיות בשמות הגויס אפריקי וכתפי.

וידוע דפרשת [שמע צפרשיות] תפילין צד יחוד ואהבה ה', וקבלת עול מלכות שמים בלבוז ונפשו ומאודו, וכן צפרשת והי' אם שמוע קבלת עול מצות, ואלו המצוות שהם אמונות אמיתיות ואנו צריכין לעשותם מצד אמונה. אמנם למען יהיה צדינו להשיג לאומות העולם שהן מונין את ישראל "מה דודכם מדוד שכתה אתם מחייבים", והש"ת ראה שישאל יתפזרו לבין האומות צד' כנפות הארץ, ויתעברו צגים וילמדו מעשיהם, וצריך לחזקם באומות ומופתים, נגד זה הם הצ' איך פרשיות שהם קדש, והיה כי יציאך, שבו מצוה יציאת מצרים, ואיך הקצ"ה נתן לנו את הארץ הקדושה אשר כבר הצטיה לאבותינו כואת, וזה אנו רשאים ליקח רק ע"י שה' ברא העולם, כמו שפרש"י צפ' בראשית (א' ה) דכח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים (תהלים ק"א ו), ויציאת מצרים אות על צריאת עולם כמו שכתב הרמב"ם (שמות א' ה) בעשרת הדיברות, דלכך כתיב אשר הוצאתיך מארץ מצרים [ולא אשר בראתי שמים וארץ], שהוא אות על הצריאה, דהמשדד הטבע על כרחק הוא העושה הטבע, ודברי אלו צריך לעורר בנו אהבה ויראת שמים וקבלת עול מצות.

והנה חיוב ישראל לא לבד להיות ירא ה' בעצמו ולקבל עול מצות, אלא החיוב עלינו בכפלים, אחד לעצמו, והשני החיוב לפרסם אמונה וקבלת עול מלכות שמים לכל העמים ולכל בר ישראל, כי זה מידת אהבה, כמו שאמר צספרי (ואתחנן פסקא ו) ואהבת (דברים ו ה) אהבה על כל הצדיות החלושים באמונתם ועשיית התורה והמצוות. ונגד זה נראה על פי מוסר רמז מצ' תפילין, הנה של יד נגד חיוב עצמנו להסתדל לאהוב ולירא השם ולקבל עול מצות, והיינו וקשרתם לאות על ידכם, וזה צריך להיות בית אחד הכל מיוחד ומקושר, כל מעשיו יהי' אחד. אבל החיוב השני רמז עליו התפילין של ראש, להיות עינינו על צדי אדם שאצלינו, ואז אי אפשר שיהיה לעולם שזה צד בית, ועל דרך שפירש מרן זצ"ל הגאון בעל חתם סופר מאמר (צרכות ו' ע"ב) כיון שנצטרך אדם לצריות פניו משתנה ככרוס, דהיינו אם האדם נצטרך מן הצריות דהיינו שרצים צריכים לו, אז צריך להשתנות, שלאדם זה צריך לדבר על אופן אחר. [בליקוטי חצר בן חיים (הוצא צד' חת"ס מס' צרכות שם בזהרה לו) הביא פירושו של מורו ורבו מרן החתם סופר בזהאי לישנא: לא אמרו חז"ל "צריך" לצריות אלא "נצטרך", ר"ל

אחריהם כנ"ל, אעפ"כ אין להתבטל, רק הציטו אל אברהם אביהם, שגם הוא היה רק יחיד שהלך בדרך האמת.

בז' כס ירא ה' שומע בקול עבדו אשר הלך חשכים ואין נוגה לו יצטח בשם ה' וישען באלקיו וגו'. שמעו אלי רודפי נדקה מצקסי ה' הציטו אל זור חצנתם וגו'. הציטו אל אברהם אביהם וגו' כי אחד קראתיו ואזכרהו וארצהו. כי נחם ה' ציון וגו', וזריך ביאור להצין המשך הפסוקים. עוד יש לדקדק בכפל הלשון הציטו אל זור חצנתם וגו' הציטו אל אברהם אביהם וגו'. גם אומרו כי אחד קראתיו וגו' כ"ג, כי למה הזכיר דוקא שכן זה לאברהם אבינו.

ונראה לבאר דפסוקים אלו איירי בהזמן שלפני צאת המשיח, אשר חכמינו ז"ל הגידו (פסחדין י"ז ע"א) בגדול ההסתרה שיהיה בתקופת עיקבתא דמשיחא, ועל זה אמר הנביא מי כסם ירא ה' שומע בקול עבדו אשר הלך חשכים ואין נוגה לו, היינו בזמן כשיהיה חשכות גדול בדרכי התורה, שזהו עיקר החשכות כשאין רואים ואין יודעים את אור התורה, ואין נוגה לו שיזכה ללך בדרך האמת, ועל זה אמר הנביא שהעצה צמצם שכל כזה הוא שיצטח בשם ה' וישען באלקיו, והיינו מה שאמרו חכמינו ז"ל (פסחדין ע"ט) שאין לנו על מי להשען אלא על אבינו שבשמים, כי בזמן שהמלך שכל מאד ואין מנהל ומחזיק בידיו והמוחות מטושטשים כל כך בצמיות עינים עד שאין יודעים את דרך האמת וצאצא דרך ישכון אור, הרי אין לנו ענה אחרת רק שיצטח בשם ה' וישען באלקיו וגו'.

והבושיך הנביא בדבריו ואמר שמעו אלי רודפי נדקה מצקסי ה', שמדבר לאלו המצקסים דרך האמת שלא ימנעו רגליהם ואומרו להם, הציטו אל זור חצנתם וגו', כי זהו הדרך הנכונה להביט בכל דבר וענין על הדרך המקובל לנו מאבותינו ורבותינו הקדושים ורק בעקבותיהם נלך, וכמו שפירש"י על הכתוב (שה"ש א') לאיך לך צעקי האל, וז"ל זו היא תשובת הרועה, אם לא תדעי לך להיכן תלכי לראות לאנך, שחלל הרועה מלהנהיג אותם, ולא תדעי לך כנשייתו ועדתי איכה תראי ותנאלי מיד המציקים לך להיות ביניהם ולא יאבדו צניך, לאיך לך צעקי האל, הסתכלי בפסיעות דרך שהלכו לאן והעקצים נכרים, התצוני בדרכי אבותיך הראשונים שקבלו תורתם ושמרו משמרתם ומצותי ולכי בדרכיהם וכו' עד כאן דבריו.

אמנם מאחר שדבר זה אינו בניקל כל כך כיון שיהיו נמצאים בדור כזה, שני הדור אינם הולכין בדרך האמת והמה משנים מדרך המקובל, ונמצא שמי שרצה להמשיך בדרך אבותינו ורבותינו יהיה נשאר יחיד צעולמו. ועל זה אמר הנביא הציטו אל אברהם אביהם וגו' כי אחד קראתיו וגו', כי הנה גם אברהם אבינו היה יחיד ומיוחד בזמנו שהלך בדרך האמת, ועם כל זה היה מפרסם בכל העולם אלקותו יתברך, ולא היה נסוג אחר מדעת כל העולם שהיו כולם נגדו, ובזכות זה ואזכרהו וארצהו.

והבולבי"ם ז"ל כתב גם כן בפסוק זה, וזה לשונו, הגם שאתם מועטין צין בתוך צני עמיכם שכולם רשעים, וצין בתוך צני העולם שהמה העכו"ם, אל תיראו כי מאתכם יצנה בית ישראל, כמו שהיה הענין באברהם שהיה גם כן יחיד בדורו שפרסם האמונה ונרדף מצני דורו, והיה לאז המון גוים וכו' עכ"ל. ודייק בלשונו לומר שאתם מועטין בתוך עמיכם שכולם רשעים, כי ע"ז בא עצת הנביא הציטו אל אברהם אביהם וגו' כי אחד קראתיו וגו', שלא יפחדו בזמן כשהם מועטים אף בתוך בני עמיכם. וזה כתב הוא ז"ל כבר מאז צימיו שראה בתוכו מלך הדורות המתמעטים והולכים, ומה נענה אכן אצחרי'.

אפשר לפרש פסוקי דאפטרותא צ"פ זו (ישע"י מט) עוד יאמרו באזניך וכו', צר לי המקום וכו', ואמרת לצנך מי ילד לי את אלה, ואני שכולה וגלמודה גולה וסורה, ואלה מי גדל, הן אני נשארתי לצדי אלה איפה הם, ופי' הפסוקים שכאשר יצאו צנ"י בקיצוץ גלויות עם רב, ישאלו כנסי"י מי ילד לי את אלה, הלא אני נשארתי לצדי ואלה איפה הם, ר"ל ומאיזה מקום באו, ושיצו להם הקצ"ה, כה אמר ד' הנה אשא אל גוים ידי ואל עמים ארים נסי וכו' והיו מלכים אומנים וכו', ולכאורה אינו מתורץ עדיין קושיהם, ששאלתם ה' מאין באו לי כל אלה, ואין מתורץ צנ"י שאל עמים ארים נסי, ולדרכנו נאמר, דכנסי"י יהיו תמהים וישאלו מאין ה' לי זכות לכל אלה הנסים, ומי ילד לי את אלה, ואני שכולה וגלמודה גולה וסורה, ואין לי די זכותם לכל אלה הנסים, ושיצו להם הצו"ת, אל עמים ארים נסי וכו', וכאשר אשקל צנך מאזניים

מעשיהם כלפי מעשיכם, מגיע לכם כח ק"ו, אם לעוצרי ראונו כך, לעושי ראונו על אחת כו"כ.

הביטו אל אברהם אביהם ואל שרה תחוללכם כי אחד קראתיו ואזכרהו וארצהו, יש לדקדק מתחיל באברהם ושרה ומסיים באברהם לחודיה, ולא אמר יחידים היו אברהם ושרה. וי"ל כלפי שאתם למעלה שאמר הנביא הן ה' אלקים יעזר לי מי הוא ירשיעני, וכל הפסוקים הנמשכים מדברים שהצדיק יחיד בדורו כי כל הדור מתנגדים לו קודמי אש מאזרי זיקות, ואמר, זה הוא בעצמו זכותו של צדיק שמתחזק בדור כזה, ומציא ראי' מאלע"ה שהי' צעל חסד מכניס אורחים ועי"ז מקרנם לעבודת ה', ואמנם שרה עיני' צרה באורחים, וזה גופיה הגדיל שכרו שלא הי' נעזר מצני ציחו, אדרבא הי' מנגדו, ועל ידי זה צרכו ה'. והיינו הציטו אל אברהם אביהם ואל שרה תחוללכם, ומשם תראו כי אחד ה' אברהם ולא נעזר מן שרה אשתו כזה, ועל ידי זה ואזכרהו וארצהו. וק"ל.

והיה עקב תשמעון וגו'. דארף מען פארשטיין וואס וויל די פסוק זאגן מיט ויהי. נאר די פסוק וויל מרמז זיין מ'זאל לערנען תורה בשמחה און נישט טרויעריגערהייט, ווייל א אבל טאר דאך נישט לערנען קיין תורה, זעט מען דאך פון דעם אז מ'דארף לערנען תורה בשמחה. און די חכמו"ל זאגן ווי עס שטייט ויהי איז א לשון פון שמחה, דאס זאגט דער פסוק ויהי עקב תשמעון, אז מען דארף לערנען תורה בשמחה.

אויך וויל די פסוק מרמז זיין מיט'ן ויהי א לשון פון שמחה וואס עס שטייט אין זוהר הק' עס איז נישט דא נאך אזא שמחה פאר'ן אויבערשטן ווי ווען אידן לערנען תורה, והיה עס וועט זיין א שמחה פאר'ן אויבערשטן עקב תשמעון ווען עטס וועטס לערנען תורה, און די ווארט עקב מיינט מרמז צו זיין אז די פיס טריט פון א מענטש זאל אויך זיין מיט ענוה.

והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה וגו' מיין זיידע דער בעש"ט הק' פלעגט דאס אלס אנזאגן אז דער עיקר פון אלע מצות איז אמונה, צו גלייבן אין אויבערשטן. און אויב ער גלייבט אז דער באשעפער באנייט יעדן טאג די גאנצע וועלט (אזוי ווי מ'זאגט ביים דאווענען המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית) קומט אויס אז דער מענטש איז אויך א נייע באשעפעניש און מען דארף דאווענען און לויבן דעם אויבערשטן יעדן טאג אז ער האט אים באשאפן און בעטן פאר זיך און פאר די משפחה זיי זאלן האבן אלעס גוטס און דורכדעם וואס ער וועט גלייבן אז ער איז יעדן טאג א נייע באשעפעניש וועט ער יעדן טאג דאווענען און טון די מצות מיט א פרישקייט (און נישט ווי א אלטע זאך וואס מ'איז שוין צוגעוואוינט טעגליך).

אויך דארף מען צו וויסן אז כאטש די מדה פון עזות איז זייער א שלעכטע מדה, אבער ווען מ'וויל דינען דעם אויבערשטן דארף מען יא האבן עזות אין זיך, מען זאל זיך נישט האלטן קליין אז מיין דאווענען טוט גארנישט אויף, נאר מ'דארף זיך האלטן פעסט אז מיין דאווענען טוט אויף אין הימל, און מ'זאל זיך שטארקן מיט גאנצן כח צו דאווענען און דינען דעם אויבערשטן. דאס זאגט דער פסוק והיה עקב אפילו מ'האלט זיך קליין תשמעון איז (א לשון פון איינזאמלען). וועט ער איינזאמלען דאס מיינט אז ער וועט זיך אויפהייבן און שטארקן צו דינען דעם אויבערשטן. דורכדעם וועט זיין אז ושמר ה' אלוך לך את הברית ואת החסד ער וועט ברענגן אלעס גוטס.

והיה עקב תשמעון וגו' ושמרתם וגו' דער פסוק ציט זיך צום אויסלאז פון די פאריגע סדרה, ושמרת את המצוה וגו' היום לעשותם, אז מ'דארף היינט (יעדן טאג) טון די מצות, און נישט אפשטופן אויף מארגן, אבער אפילו מ'איז געווען א גאנץ יאר נאכגעלאזט פון די מצות קען מען נאך פאררעכטן אין חודש אלול. והיה עס וועט זיין א שמחה פאר'ן אויבערשטן אז עקב תשמעון את המשפטים האלה אז על כל פנים סוף יאר וועט עטץ איינהאלטן די תורה ווייל עס נישט דא קיין איד וואס ווערט נישט נתעורר פון הימל תשובה צו טון אין די טעג (פון חודש אלול), נאר דער מענטש דארף

טראגט מען אריין די עבודה זרה אין הארץ חס ושלום, דאס איז אסאך ערגער ווי אין שטוב.
(ילקוט מאמרים ר' אלחנן וואסערמאן, עמוד ק"ח)

כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממנו איכה אוכל להורישם לא תירא מהם. אויב א מענטש האט א שטערונג צו דינען דעם אויבערשטן, זאל ער זיך נישט דערשרעקן פון דעם, נאר ער זאל האפן צום אויבערשטן און ער וועט ניצול ווערן פון דעם. דאס זאגט דער פסוק כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני, אויב דו וועסט מורא האבן פון שטערונגען, זאגט די תורה א עצה איכה אוכל להורישם וויאזוי מ'קען פארטרייבן די שטערונגען לא תירא מהם זאלסט נישט מורא האבן, און אזוי וועסטו זיי פארטרייבן.

(קדושת לוי)

וסרתם ועבדתם אלהים אחרים זאגט רש"י וסרתם אויב מ'שיידט זיך אפ פון לערנען תורה, ועבדתם אלהים אחרים וועט דאס אים צו ברענגען צו דינען עבודה זרה, דארף מען צו פארשטיין פארוואס ווען מען שיידט זיך אפ פונעם לערנען קומט גלייך אן צו עבודה זרה. מען קען עס מסביר זיין מיט א משל, צוויי מענטשן האלטן מלחמה איינער מיט צווייטן און איינער האט זיך געשטארקט אויפ'ן צווייטן. הייסט נאך נישט דער ערשטער א באזיגער, ווייל עס קען זיין אז מארגן וועט דער צווייטער באזיגן דעם ערשטן, אבער ווען איינער באזיגט דעם צווייטער און ער נעמט אים אויך צו זיין געווער, האט ער אים אינגאנצן באזיגט ווייל אן א געווער קען זיך יענער שוין נישט שלאגן מיט אים.

דאס זעלבע איז אויך מיט'ן מלחמת היצר, אז כאטש ער שטארקט זיך איינמאל אויפ'ן מענטש און ער מאכט אים זינדיגן, האט ער אים נאכנישט באזיגט אינגאנצן, ווייל די אנדערע מאל וועט זיך דער מענטש נישט לאזן פארפירן. אבער ווען דער יצר הרע רעדט אן דעם מענטש ער זאל נישט לערנען תורה, מיט דעם נעמט דער יצר הרע אוועק פונעם מענטש זיין געווער קעגן אים. און עס פירט אים צו דינען ע"ז ח"ו. אזוי ווי די חכמינו ז"ל זאגן אז עס איז נישט דא קיין אנדערע רפואה קעגן יצר הרע נאר לערנען תורה.
(ילקוט מאמרים ר' אלחנן וואסערמאן בשם החפץ חיים)

הסתכל בשלשה דברים ואי אתה בא לידי עבירה, קען זיין די משנה וויל מרמז צו זיין מ'זאל לערנען פ' עקב וואס דארט שטייט די פרשה פון יראה, הסתכל בשלשה דברים זאלסט קוקן אין פ' עקב וואס דאס איז די דריטע סדרה פון חומש דברים און דו וועסט לערנען פרשת היראה און דו וועסט מקיים זיין וואס שטייט דארט, ואי אתה בא לידי עבירה וועסטו נישט צוקומען צו קיין עבירה.
(שם אליעזר ביקסאד)

ומלתם את ערלת לבבכם וערפכם לא תקשו עוד, מען קען זאגן פשט מיט דעם וואס איך האב געהערט פון מיין זיין דער בעל שם טוב הק' ז"ל, וואס ער האט דערציילט אז עס איז געווען אפיקורסים וואס זיי האבן אנגעפרעגט מיט א בריוו צום רמב"ם ז"ל ער זאל זיי אויפווייזן ראיות פון די תורה אויף תחיית המתים. און דער רמב"ם האט געזאגט פאר זיין תלמיד זאל זיי ענטפערן, האט ער זיי געענטפערט, אז די טבע איז, וואס דער מענטש עסט און טרינקט ווערט דערפון בלוט, און נאכדעם גייט עס צו די לעבער, און פון די לעבער גייט די קלארע בלוט צום הארץ, און פון הארץ גייט די אויסדערוועלטע בלוט צום מוח, און דער וואס היט זיך אפ פון מאכלות אסורות (עסן מיט נישט א גוטע השגחה) ווערט זיין בלוט לויטער און ריינ, און ער באקומט דורכדעם א ריינער הארץ און מוח, און ער פארשטייט אמת'דיג די תורה, אבער עס וואס עסט פרעגט אן אפיקורס'ישע שאלה איז א סימן אז עטץ האט געגעסן מאכלות אסורות, ממילא איז טמא געווארן ענקער בלוט, און דורכדעם איז פארשטאפט געווארן ענקער הארץ און מוח.

דאס זאגט די פסוק ומלתם את ערלת לבבכם אויב מען וועט פארשניידן די פארשטאפיקייט פונעם הארץ, דורכדעם וערפכם לא תקשו עוד, וועט מען שוין נישט האבן קיין קשיות אויף די תורה.
(דגל מחנה אפרים)

אנהאלטן די התעוררות תשובה, און דעמאלטס וועט זיין ושמר ה' אלוך'ן
(בני יששכר חודש אלול)

והי' עקב תשמעון. זאגט רש"י אם המצות שאדם דש בעקביו תשמעון, מ'קען זאגן פשט מיט די ווערטער פונעם רבי ר' שמעלקא ז"ל אויפ'ן פסוק לכו בנים שמעו לי יראת ה' אלמדכם. עס איז דא מענטשן וואס ווען זיי הערן אין בית המדרש א מוסר דרשה ווערן זיי נתעורר צו יראת שמים און צו לערנען און דאווענען אבער ווען זיי גייען אהיים פארגעסן זיי אלעס. דאס האט דוד המלך געזאגט "לכו" בנים שמעו לי אפילו ווען עסט גייטס אהיים פון בית המדרש זאלט עסט מיך אויך צוהערן. יראת ה' אלמדכם וואס איך האב ענק באלערנט יראת שמים, אזוי קען מען אויך זאגן פשט אין פסוק והיה עקב תשמעון אזוי ווי רש"י זאגט אם המצות שאדם דש בעקביו תשמעון אויב אפילו נאכ'ן טרעטן מיט די פיס דאס מיינט נאכ'ן אהיימגיין פון בית המדרש וועט עסט מיך אויך צוהערן און מען וועט נישט פארגעסן אינדערהיים זיך אויפצופירן ווי עס דארף צו זיין דעמאלטס ושמר ה' אלוך'ן את הברית ואת החדש.
(חידושי תורה למסיבות)

והיה עקב תשמעון, זאגט רש"י פשט מצות קלות שאדם דש בעקביו, לכאורה דארף מען פארשטיין דעם לשון מצוה "קלה" וואס איז דאס עפעס גרינג. נאר קען זיין פשט אין די רש"י, די גמרא זאגט אין מסכת ברכות, "מיום שחרב בית המקדש ננעלו שערי תפלה, אז זייט דעם חורבן בית המקדש איז פארשלאסן געווארן די טויערן פון תפלה, ואע"פ שנעלו שערי תפלה שערי דמעות לא ננעלו, אבער די טויערן פון טרערן זענען נישט פארשלאסן געווארן, שנאמר ואל דמעת אל תחרש", זעט מען פון די גמרא אז זייט דעם חורבן בית המקדש איז פארשפארט געווארן די טויערן פון תפלה, נאר אויב מען דאווענט מיט טרערן גייט עס ארויף, אויב אזוי דארף מען פארשטיין וואס איז היינט דער חיוב פון תפלה, מען לאזט דאס דאך ממילא נישט ארויף נאר מיט טרערן, און טרערן מוז אויך זיין אמת'ע טרערן, מיט'ן גאנצן הארץ, קען מען דען הייסן פאר יעדן ארויסצוברענגן אמת'ע טרערן, דאס איז דאך געוואנדן אין טיפעניש פון הארץ.

נאר דער אמת איז, אז אלע תפילות וואס מען דאווענט גייט ארויף ביז צו די טויערן, און ווען עס קומט ארויף א אמת'ע תפלה פון איינעם וואס דאווענט מיט אמת'ע טרערן, עפענט ער אויף די טויערן און צוזאמען מיט זיין תפלה גייען שוין מיט די אלע תפלות וואס זענען ביז דאן געשטאנען אינדערויסן פון די טויערן, און זיי ווערן יעצט פאראכטן, וועגן דעם איז היינט אויך דא א חיוב אויף יעדן איד צו דאווענען.

דאס קען אויך זיין פשט אין רש"י מצוות קלות שאדם דש "בעקביו" אז דאס גייט ארויף אויף דאווענען, ווייל מען זעט אז תפלה האט אויך צו טון מיט די פיס, אזוי ווי די גמרא זאגט, המתפלל צריך שיכוון את רגליו, אז ווען מען דאווענט דארף די פיס זיין גראד, אויך שטייט אין די גמרא אז מען דארף אויסטרעטן דריי טריט פארן דאווענען און נאכ'ן דאווענען. זעט מען אז דאווענען האט צו טון מיט די טריט, און עס איז א "מצוה קלה" ווייל מענטשן האלטן דאס פאר לייכט, און מען דאווענט נישט ווי עס באדארף צו זיין, און מען האט נישט אינזינען דאס דאווענען, וואס דער עיקר פון תפלה איז די כוונה, ווי חכמינו ז"ל לערנען ארויס די מצוה פון תפלה פון פסוק ולעבדו בכל לבבכם, איזהו עבודה שבלב זה תפלה. דאס זאגט דער פסוק, והי' עקב תשמעון אז מען זאל אפהיטן די מצות תפלה און נישט גרינגשעצן דערין, ווייל אלע תפלות וועלן צום סוף האבן א תיקון.

ולא תביא תועבה אל ביתך, דער חפץ חיים ז"ל פלעגט צו זאגן אז ווען איינער ברענגט אריין אן עבודה זרה ביי זיך אין שטוב און שטעלט עס אוועק אין א ווינקל איז ער עובר אויף דעם לאו לא תביא תועבה אל ביתך, אויב איינער איז מער באהאפטן צו די עבודה זרה שטעלט ער די עבודה זרה אויפ'ן טיש ווי ער עסט, ער זאל איר שטענדיג האבן פאר די אויגן. אבער ווען איינער לייגט נישט ערליכע צייטונגען אדער ביכלעך

יומא דהילולא

הרה"ק רבי סענדר מקאמארנא זצוק"ל, ב"א אב

ובן היה נוהג אדוני אבי הגאון הנדיק (הרה"ק רבי סענדר זצוק"ל), שהיה לומד ש"ס עם כל מפרשי הש"ס, תוספות ורשב"א ורי"ף ור"ן ורא"ש, לא הניח דבר קטן וגדול עד השו"ע עם גושאיו כליו, והיה טומן מלני דאורייתא ומצנר, וזה שיטת המוספות, וביור כל השיטות להלכה ברורה, סלת נקיה, עד שהיה נפשו שבעה ופניו מלהטות מאור התורה, ולמד רוב היום בטלית ותפילין מאירין, עד שמרוב אור התורה ומתיקותה נשכח ממנו כמה ימים לאכול, ופעם אחת למד מקואות, ראשונים ואחרונים, עם מרן הרב"י ושולחן ערוך, ולא אכל מיום השבת עד יום החמישי, ונכנס אללו תלמידיו האהוב, ידיד נפשו, הרב הגאון הנדיק המפורסם מוהר"ר יודא צבי [זצ"ל] שהיה אב"ד צק"ק ראדיל, ואמר לו רבינו, מה זה שלא אכל אדוני מיום שבת, והשיב לו, בני חביבי, תאמין לי (בדף) אם הרגשתי שלא אכלתי לא הייתי עושה זאת, אבל מרוב אור התורה שבעה נפשי, ולא הרגשתי ולא ידעתי כלל אם אכלתי או לא, ומימי לא שם פניו ועיונו על איזה דקדוק עניות, ולא שם עיונו לחדש פשטים ופולמוס, אלא לשבוע נפשו מוסלת דאורייתא, הלכה נקיה וברורה, ומרוב בקיאותו ממילא נתחדשו לו עניינים נפלאים וגוראים בשיטות עמוקות הפלא ופלא.

(נתיב מצותיך [קאמארנא] נתיב התורה שביל א)

הגה"ק רבי אפרים זלמן מרגליות זצוק"ל, ב"ד אב

אמר לנו ששמע מרבותי שצמקוס שנחלקו הפוסקים בדבר הלכה, מורים להלכה כהיעצ"ך. והוסף שבכל ימות השנה היעצ"ך הוא המלך, ובימים הנוראים המטה אפרים הוא המלך דהיינו דפסקין כוותי. [הגה"ה: ידוע שמרן החתם סופר זיע"א הסתמך על פסקי היעצ"ך]

(שיח ישראל, בשם האדמו"ר מריבניץ זצוק"ל)

הרב רבי חיים ז"ל בעת היותו עוד צעיר לימים נסע לקבל פני הרה"ק מרוזין לסאדיגורא, בהיותו דרך נסע לעיר צראד לקבל פני הרה"ק רבי זלמן מרגליות זיע"א, ובצוואו לפניו הגיד להגה"ק שצא לקבל פניו הק', ושאלו הגו"ל כמה ואיזה מקומן יכול לדבר עמו, והשיב הדברי חיים ז"ל בכל מקום שירצה. ואז עמד הג' רז"מ בעיון עמוק ע"ד פוס' א' צמס' שבת, והראה לו דברי תוס', ואחר איזה רגעים אמר לו הדברי חיים פשט נפלא עד מאוד בדברי תוס' ההם, ומיד כתב הגה"ק רז"מ קוויטל, ונתנו ליד הד"ס עם פדיון, והדברי חיים לקח הקוויטל עם המעות ונתנו לזקלונ, כי סבר ודימה, צאשר הגה"ק רז"מ שמע ממנו שנוסע להרה"ק דוויין לסאדיגורא, לזאת נתן לו למען יתנהו שם להרה"ק דרוזין. וכאשר ראה הגר"מ זאת אמר אל הדברי חיים, שהדברי חיים יקרא קוויטל שלו, והפאיר עליו עד מאוד ולא הניחו עד שהוכרח הדברי חיים לקרותו, והג' רז"מ ה' איש גבוה הקומה והרכין עצמו אל הדברי חיים והוכרח לצרכו. ואמר הד"ס, שאם לא הי' לו סמיכה כזה מהגה"ק רז"מ להיות רבי לא היה לו אימון לעשות הענין עם בני הרה"ק מרוזין הידוע, אבל על זאת בטח.

בב' שפת אמת מהגאון מו"ה משה תאומים ז"ל על עניני ח"ק (סי' ד', דף כ' ע"ב), יספר לדור שם עוצא מהגאון רבי זלמן מרגליות זצ"ל, ואעתיק זה הנה וז"ל, צימים הראשונים הטובים מאלה, ועיר צראד היתה אז מלאה חכמים וסופרים, ובהלו נרו של הגאון מהר"א מרגליות ז"ל, והתורה היתה תציה, והציאו את הגאון מהר"א

העליר ז"ל אב"ד צק"ק צאנהארד לקצוע שם ישיבה צק"ק צראד להרצין תורה צישראל, והיה זה מורת רוח לכת האפיקורסים שם, ואת זה לעומת זה עשו כי קצבו שם ג"כ חינוך בית נערים ללמד לשונות, ונחשדו דעת כת היראים, והלכו להגאון מוהר"מ ז"ל להנות ממנו עצה מה להתחכם בדבר להפר ענת הרשעים, והוא אימץ לצבס וחזקו, ואמר להם כל יפול לצבס דומו לה' המה יצלו ואחס תעמודו, כי קושטא קאי שיקרא לא קאי, ואולם לאח"כ עצרה יד הרשעה, עד שהוכרח הגאון מהר"א לעצור דירתו מצראד, והלכו שנית להגאון מוהר"א צפתי נפש ובעצבון וצקצונא, ואמרו לו, היכן תתקיים הצטת אדונינו קושטא קאי, והשיב להם בדרך נחות, אני יפה אמרתי קושטא קאי שיקרא לא קאי, ואם הי' נקודת האמת נגדיכם לבקש האמת בלי שום פניה ובלי שום תערובת כוונה זרה בוודאי היה ידכם על העליונה, ואולם לא כן הוא, כי היצר הרע מסמא את העינים ומצקש תחבולות, אשר מעשה הטוב יהי צרמיה, וכל אור ואחד מכס יש לו דעת אחרת, זה מושך לכאן וזה מושך לכאן, ואין צבס אגודה אחת לעשות רצון אצטו שבשמים, והחוטאים האלו יתפוו מעשה הרשעה שלהם צאמת, בלי שום תערובת וכוונה אחרת, ולזאת צאעו המה וממס הרע צעוה"ר, כי קושטא קאי שקרא לא קאי.

(אלף כתב)

רבינו סיפר אודות סמיכתו לגדולה מהגאון רבי אפרים זלמן מרגליות, עוצא דלהנן: כשדר רבינו לאחר חתונתו בטארניגראד, עסקה הרבנית במסחר להציא טרף לציטה, ורבינו ישב ולמד צביהמ"ד. פעם הוצקה לעשות איזה חשבונות צעיר צראד, וציקשה מרבינו שיסע לצראד לצורך זה, והיות שהענין היה מקושר עם ה"צאנק" של הגאון רבי אפרים זלמן מרגליות, שמח רבינו על כך, כי בהזדמנות זו יוכל להשתעשע בתורה עם אותו גאון, ונסע לשם. הגאון רבי אפרים זלמן נתפעל כל כך מגדלותו עד שהזכיר את עצמו לפניו עם שם אמו, אף על פי שרבינו היה אז בן י"ח שנה בלבד. עוד כבוד גדול עשה לו שליווהו עד לרחוב, אף שלא היה רגיל ללאת מפתח ביתו במשך כל השנה.

(ייג אורות, צאנו)

פעם צלילה, עלה בדעתי שרבינו (הרה"ק רבי ישראל מוויזניץ זצוק"ל) ילא לחון אל החצר לפוש ולשאוב אור צת, וכן עשיתי כשראיתי שהכין את עצמו לקרות קריאת שמע של המטה, אמרתי לרבינו אפשר ילא הרבי לחון ושמה יקרא קריאת שמע צכדי לשאוב אור. ורבינו ציית וילא וישב על כסא סמוך לתלונ, אמרתי אז בדרך נחות לרבינו איך זעה אז דער רבי פאלגט מיך! וכל מי שיש צו יראת שמים דבריו נשמעים, ומה ראה שיש לי יראת שמים, ונענה רבינו צחות דזה אינו ראה, שהרי גם למי שאינו ירא שמים שומעין לפעמים, רק הפירוש צמאמר חו"ל הנ"ל הוא, דמי שיש צו יראת שמים צוודאי נשמעין דבריו לעולם, וצאין צו יש ג"כ שדבריו נשמעין. - וסיפר לי אז רבינו, שצעיר צראד גרו שני גאונים והי' ידועים שם צהקליו צין חכמי צראד, הי"ה הגאון רבי אפרים זלמן מרגליות זצ"ל, והאיזענער קאפ זצ"ל, ובכל השנה היו שנים הללו מתווכחים ומפלים זה עם זה, וצראש השנה היה הגאון ר' אפרים זלמן הצעל מקרא, והאיזענער קאפ הצעל תוקע, אמר לו הג' ר' אפרים זלמן: בכל השנה כולה אם אני אומר כשר אחת אומר טריפה וכדומה, וצראש השנה אחת שמוע צקולי כשאני אומר תיקע אחת תוקע וכשאני אומר תרועה אחת עושה תרועה וכו', השיב לו: איינמאל אין יאר זאגסטו גלייך פאלג איך דין! (ורינו רבינו צה שלכן ציית לדברי מפני שהייתי צודק).

(נועם שיח)

הגליון הזה נתנדב

מו"ה אהרן יצחק זילבערשטיין הי"ו

לרגל הולדת בתו למזל טוב

*

מו"ה אהרן ב"ר יואל ברח"א שטייבער הי"ו

לרגל הולדת בנו בכורו למזל טוב

זכות המצוה יגן על כל המשתתפים להתברך בכל מילי דמיטב, וימלא ד' כל משאלות לבם לטובה ולברכה ברו"ג, ברוב נחת והרחבת הדעת אכיה"ר

הגליון הזה נתנדב

ע"י משפחת בלום שיחיו

לע"נ הרבנית רבקה חי' דרעזיל בת הרה"צ ר' משה דוב (אבד"ק פאיע) ע"ה,

נ' כ"ד אב

*

מו"ה יוסף גרשון הלוי מאנדעל הי"ו

לע"נ אביו הרה"ח מו"ה יושע ב"ר דוד יודא הלוי ע"ה, י"ז אב

*

לע"נ הרה"ח ר' ישכר דוב ב"ר יעקב נפתלי (קעלנער) ע"ה, כ"ג אב

ת. נ. צ. ב. ה.